

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 5 lipca 2024 r.

Poz. 6784

UCHWAŁA NR III.20.2024 RADY GMINY STROMIEC

z dnia 25 czerwca 2024 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027”.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024 r., poz. 609)¹⁾ oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840)²⁾ po uzyskaniu opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy Stromiec uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027”, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Stromiec.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Gminy Stromiec

Michał Ziółkowski

¹⁾ Zmiany tej ustawy zostały odnotowane w Dz. U. z 2024 poz. 721.

²⁾ Zmiany tej ustawy zostały odnotowane w Dz. U. z 2023 poz. 1688.

Załącznik do Uchwały Nr III.20.2024
Rady Gminy Stromiec
z dnia 25 czerwca 2024 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY STROMIEC NA LATA 2024 - 2027

Wykonawca:
GEZPRO Daniel Wiśniewski
ul. Traktorowa 50/25
87-100 Toruń

Zamawiający:
Urząd Gminy Stromiec
ul. Piaski 4
26-804 Stromiec

Stromiec, 2024 r.

WYKAZ SKRÓTÓW UŻYTYCH W OPRACOWANIU

- AZP** – Archeologiczne Zdjęcie Polski,
EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,
EFS – Europejski Fundusz Społeczny,
GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków,
GUS – Główny Urząd Statystyczny,
Dz. U. – Dziennik Ustaw,
KEZA – Karta Ewidencyjna Zabytku Archeologicznego,
KGW – Koło Gospodyń Wiejskich,
KPZK – koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju,
KSRR – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego,
MKiDN – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa,
MPZP – Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego,
SWOT – ang. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (mocne, słabe strony, szanse i zagrożenia),
UG – Urząd Gminy,
WEZ – wojewódzka ewidencja zabytków,
WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków,

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP	5
1.1. Podstawowe zagadnienia	6
1.2. Metodologia opracowania	9
II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	9
III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	10
IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	12
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	16
V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	20
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	20
5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	22
5.2.1. Położenie gminy	22
5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza	25
5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza	28
5.2.4. Zarys historii gminy i Stromca	28
5.2.5. Krajobraz kulturowy	35
5.2.6. Zabytki nieruchome	38
5.2.7. Zabytki ruchome	39
5.2.8. Zabytki archeologiczne	40
5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	47
5.2.10. Dziedzictwo niematerialne	48
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	54
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	58
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	64
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT	67
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	68
7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami	69
7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami	70
7.3. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami	70
VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	73
IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	73
X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	75

XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	81
XII. BIBLIOGRAFIA	84
XIII. SPISY	84
13.1. Spis tabel	84
13.2. Spis rycin	85
13.3. Spis wykresów	85
13.4. Spis fotografii	85
XIV ANEKSY	86

I. WSTĘP

Przedmiotem opracowania jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027 (dalej GPOnZ, Program), który jest zgodny z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest to już trzecia edycja gminnego programu opieki nad zabytkami. Pierwszy program pn. „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w Gminie Stromiec na lata 2010 – 2013”, został przyjęty uchwałą Nr XLII//254/10 z dnia 10 czerwca 2010 roku przez Radę Gminy Stromiec. Druga edycja pn. „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stromiec na lata 2017-2020” została przyjęta uchwałą Nr XXV.199.2017 z dnia 25 maja 2017 r. przez Radę Gminy Stromiec.

Program jest podstawowym dokumentem dotyczącym zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Stromiec, a także elementem polityki samorządowej w części dotyczącej zabytków z terenu gminy. Odnosi się do zasobów własnych gminy, jak i tych, które stanowią własność innych podmiotów. Program ma charakter strategiczny, jego celem jest ochrona i opieka nad zabytkami oraz wykorzystanie lokalnych potencjałów dziedzictwa kulturowego. Jego skuteczne wdrażanie przyczyni się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia mieszkańców. Program ma również charakter edukacyjny i powinien być znany szerszemu gronu odbiorców, nie tylko właścicielom zabytków, ale także wszystkim mieszkańcom, którzy żyją i obcują na co dzień w otoczeniu substancji zabytkowej. GPOnZ składa się z 3 głównych faz:

- poznawczej;
- analiz i wniosków;
- programowania.

Rozdziały 2 oraz 3 dotyczą podstaw i uwarunkowań prawnych. W tej części wskazano główne dokumenty prawne odnoszące się do ochrony zabytków. Wskazane ustawy i rozporządzenia opracowane zostały na stopniu krajowym i przedstawiają nadrzędne rozwiązania dla obiektów zabytkowych. Jest to jednocześnie podstawowa i nadrzędna faza poznawcza przepisów odnoszących się do zabytków.

W rozdziale 4 i 5 również opisano fazę pierwszą. Jest ona punktem wyjścia, rozpoznania oraz zgeneralizowania szeregu wiadomości na temat dziedzictwa kulturowego na szczeblu gminy oraz na szczeblach wyższych w nawiązaniu do ogólnych zasad programowania związanych z dziedzictwem kulturowym. Ww. rozdziały są najbardziej obszerne. Przeanalizowane zostały dokumenty o charakterze strategicznym oraz planistycznym, z podziałem na uwarunkowania zewnętrzne (poziom kraju, województwa i powiatu) oraz wewnętrzne (poziom gminy), które stanowiły podstawę do opracowania kolejnych dwóch faz. Ponadto pogłębionej analizie poddano dziedzictwo kulturowe gminy z rozróżnieniem na dziedzictwo materialne oraz niematerialne. Opisano historię gminy oraz ważniejszych miejscowości, krajobraz kulturowy w nawiązaniu do osadnictwa, układów przestrzennych oraz ekspozycji krajobrazu, zabytki ruchome oraz zabytki nieruchome. Te ostatnie podzielono na nieruchome zabytki archeologiczne oraz nieruchome zabytki architektury i budownictwa. Zaszeregowaniu poddano także zabytki nieruchome ze względu na swoją przynależność do rejestru zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków, która jest stanem wyjściowym do rozpoznania dziedzictwa kulturowego gminy, a zarazem opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami. W sposób szczególny analizie poddano

obiekty zabytkowe znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Ocenie poddano z osobna każdą z charakterystycznych grup obiektów. Najważniejsze zabytki opisano szczegółowo w osobnym podrozdziale.

W rozdziale 6 przedstawiono fazę analiz i wniosków. Poprzez analizę SWOT wskazano mocne strony, słabe strony, szanse oraz zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego gminy. Pogłębiona analiza dziedzictwa kulturowego gminy oparta została na dokumentach planistycznych i strategicznych, gminnej ewidencji zabytków, otoczenia kulturowego oraz własnych spostrzeżeniach i adnotacjach.

Rozdział 7, 8 i 9 poświęcono programowaniu, w którym to znalazły się priorytety, kierunki działań i zadania wraz z instrumentarium oraz kryteriami oceny realizacji gminnego programu. W fazie programowania określono zasadnicze kierunki działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. W fazie tej wskazano również na możliwość finansowania części wyznaczonych zadań w programie ze źródeł zewnętrznych, jak i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

Przedstawiono również podstawowe zagadnienia związane z ochroną i opieką nad zabytkami, obowiązujące ramy prawne, a także załączono aneksy w postaci wykazu nieruchomości zabytków architektury i budownictwa oraz nieruchomości zabytków archeologicznych. Program wzbogacono o liczne ryciny, tabele, wykresy, mapy oraz zdjęcia ukazujące zabytki.

Zrównoważone zarządzanie dziedzictwem kulturowym pozwoli na rozwój gminy przy jednoczesnym jego poszanowaniu i wykorzystaniu. Same zaś zabytki jako zasób nieodnawialny poprzez odpowiednią, długofalową politykę gminy przetrwają na rzecz przyszłych pokoleń, które również będą mogły ich doświadczać tak samo jak obecni mieszkańcy gminy.

1.1. Podstawowe zagadnienia

W Programie znajdują się podstawowe pojęcia specjalistyczne związane z szeroko rozumianym dziedzictwem kulturowym. Poniżej podano kilka przykładów na podstawie Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także wybranych pojęć zamieszczonych na portalu <http://samorzad.nid.pl/>.

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski. Program badawczy rozpoczęty w 1978 roku, polegający na metodycznym ewidencjonowaniu stanowisk archeologicznych na terenie Polski metodą badań powierzchniowych. Obszar kraju został podzielony na obszary w kształcie prostokąta, o powierzchni 37,5 km² każdy. Obszary zostały ponumerowane i po kolei poddano je metodycznej prospekcji powierzchniowej. Wynikiem prospekcji obszaru jest zaewidencjonowanie w postaci kart zabytków (KEZA – kart ewidencji zabytku archeologicznego) wszystkich stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w terenie. Wyniki badań AZP przekształcone zostały w wojewódzką i krajową ewidencję zabytków archeologicznych. Współcześnie prowadzone badania AZP służą prowadzeniu i aktualizacji krajowej i wojewódzkiej ewidencji zabytków w zakresie archeologii.

Badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.

Badania architektoniczne – działania ingerujące w substancje zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń.

Dominanta przestrzenna – element przestrzeni o niezakłóconej ekspozycji; obiekt budowlany (grupa obiektów) lub obiekt naturalny wyraźnie odróżniający się od otaczającej zabudowy formą lub gabarytami, posiadający czytelną i zasadniczą wartość kompozycyjną lub estetyczną.

Funkcja stanowiska archeologicznego – sposób użytkowania stanowiska w przeszłości, np. cmentarzysko, osada, miejsce wymiany handlowej, miejsce kultu.

Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg.

Historyczny zespół budowlany – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.

Konserwacja zabytków (prace konserwatorskie) – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tego procesu. Podstawowym celem prowadzenia prac konserwatorskich jest ocalenie materii i formy obiektu zabytkowego dla przyszłych pokoleń (...).

Krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.

Prace modernizacyjne (modernizacja zabytku) – unowocześnienie, uwspółcześnienie obiektu. W przypadku budynków i budowli zabytkowych, wbrew pozorom, ten typ prac jest prowadzony bardzo często w związku z adaptacją do nowych funkcji lub utrzymaniem w obiekcie pierwotnego sposobu użytkowania, a także przystosowaniem go do obecnej roli.

Renowacja zabytków – przywrócenie oraz utrzymanie estetycznego wyglądu obiektu zabytkowego. Każdorazowo renowacja powinna być prowadzona z uwzględnieniem aktualnej wiedzy o historycznym wyglądzie i formie obiektu. Typowymi pracami renowacyjnymi są odmalowanie elewacji albo wnętrza budynku zabytkowego, uzupełnienie zieleni niskiej w zabytkowym zespole zieleni (np. trawników, łąk kwietnych). Renowacja zabytku nie powinna prowadzić do naruszenia substancji zabytkowej lub doprowadzenia obiektu do wyglądu ahistorycznego.

Remont zabytku (prace remontowe przy zabytku) – rodzaj robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, których celem jest odtworzenie stanu pierwotnego. Możliwe jest używanie materiałów innych niż te, które zostały zastosowane pierwotnie. Remont polega na wymianie elementów zużytych, zniszczonych lub uszkodzonych. W przypadku budynków i budowli zabytkowych obejmuje zazwyczaj prace polegające na naprawach lub wymianie elementów wtórnych albo intensywnie użytkowanych, których wartość zabytkowa jest niewielka bądź jej nie mają, a w obecnym stanie technicznym negatywnie wpływają na estetykę i funkcjonalność obiektów. Najczęściej spotykane remonty w obiektach zabytkowych obejmują elementy dachów i więźby dachowe, wnętrza mieszkań pozbawionych detalu architektonicznego, klatki schodowe nie wymagające prac konserwatorskich, instalacje, izolacje przeciwwilgociowe fundamentów.

Restauracja zabytków (prace restauratorskie) – dziedzina szeroko pojętej konserwacji zabytków, pojęcie odnosi się do prac mających na celu przywrócenie dawnej, pierwotnej formy obiektowi zabytkowemu. Każdorazowo musi być poprzedzona badaniami architektonicznymi, konserwatorskimi oraz kwerendą archiwalną, która jest koniecznym elementem dla rozpoznania wartości zabytku i zrozumienia jego historii. Prowadzi do zniszczenia późniejszych nawarstwień, dlatego może być prowadzona jedynie w przypadku wyraźnie niższej wartości obecnej formy zabytku od kształtu obiektu, do którego planujemy wrócić. Powinna być prowadzona z użyciem zachowanych oryginalnych elementów.

Rewaloryzacja zabytków – przywrócenie wartości zabytku, w szczególności walorów użytkowych oraz wyeksponowanie wartości obiektu. Pojęcie używane głównie w odniesieniu do zabytków architektury i budownictwa oraz urbanistyki. Rewaloryzacja łączy w sobie działania konserwatorskie adaptacyjne w celu ocalenia, a nawet przywrócenia wartości obiektu zabytkowego i przystosowania go do pełnienia nowej funkcji bądź utrzymania pierwotnego sposobu użytkowania, przy spełnieniu potrzeb współczesnych użytkowników, w sposób nie naruszający najważniejszych wartości zabytku.

Roboty budowlane przy zabytku lub w jego otoczeniu – pojęcie zdefiniowane w prawie budowlanym, polegające na budowie, rozbiórce, modernizacji, montażu, rozbudowie, nadbudowie i przebudowie obiektu budowlanego objętego ochroną konserwatorską. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków remont wymaga uzyskania pozwolenia odpowiedniego konserwatora zabytków w oparciu o projekt budowlany albo wyciąg z tego projektu przygotowany w celu oceny wpływu inwestycji na zabytek.

Stanowisko archeologiczne – miejsce, gdzie w ziemi, na jej powierzchni lub pod wodą znajdują się ślady obecności człowieka w przeszłości, które mają charakter zabytkowy. W przepisach prawa stanowisko archeologiczne nazwane jest nieruchomym zabytkiem archeologicznym.

Strefa ochrony konserwatorskiej – wyznaczony granicami obszar, na którym obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Strefy ochrony konserwatorskiej definiowane są przez swoje cechy (zawartość i wyróżniki) oraz cele, dla których zostały wyznaczone.

Sylweta (panorama) – rozległy widok obserwowany ze znacznej odległości, często z punktu lub ciągu widokowego – prezentujący obiekty budowlane, zielen i obiekty naturalne (w tym ukształtowanie terenu), wzajemnie dostosowanych do siebie pod względem estetycznym i tworzących czytelną spójną formę krajobrazową.

Termomodernizacja – modernizacja mająca na celu poprawę warunków termicznych budynku, zmniejszenie zapotrzebowania i zużycia energii. W obiektach zabytkowych zazwyczaj możliwa w ograniczonym stopniu ze względu na wartości zabytkowe obiektu. Na ogół dopuszczalny zakres prac termomodernizacyjnych obejmuje docieplenie dachu, stropu najwyższej kondygnacji, poprawę izolacyjności albo wymianę stolarki i ślusarki, docieplenie fundamentów (...).

Warstwa kulturowa – nawarstwienie ziemne powstałe na skutek działalności człowieka w przeszłości.

Zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek nieruchomy – nieruchomości, jej część lub zespół nieruchomości o cechach j.w.

Zabytek ruchomy – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych o cechach j.w.

1.2. Metodologia opracowania

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027 opracowano na podstawie gminnej ewidencji zabytków, która jest punktem wyjścia i podstawowym źródłem wiedzy na temat zabytków w gminie.

Celem uzyskania odpowiednich materiałów do sporządzenia GPOnZ zaznajomiono się z materiałami dotyczącymi Gminy Stromiec będącymi w zasobach NID. Ponadto przeprowadzono research terenowy za pomocą ogólnodostępnych baz danych, map oraz platform mapowych i terenowych. Ponadto pozyskano dane z banku danych lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego oraz z pozostałych stron internetowych, które wykorzystano w niniejszym opracowaniu.

Część programową opracowano na podstawie analizy aktualnych dokumentów strategicznych i planistycznych, obserwacji własnych oraz ścisłej współpracy z pracownikami Urzędu Gminy Stromiec.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027 zostanie przekazany do WUOZ, Delegatura w Radomiu celem pozytywnego zaopiniowania. Dalej, uchwalony będzie przez Radę Gminy Stromiec oraz zostanie opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego. W dalszym etapie rozpowszechniony będzie wśród mieszkańców gminy, np. poprzez zamieszczenie go na stronie internetowej gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027 uwzględni wymogi zawarte w poradniku metodycznym – „Gminny Program Opieki nad Zabytkami” oraz założenia przyjęte w opracowaniu „Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach”.

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek wykonania programu opieki nad zabytkami, określony został w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W ust. 1 wskazano: „Zarząd województwa, powiatu lub **wójt** (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub **gminny** program opieki nad zabytkami.”

W ust. 2 znajdują się cele jakie powinny znaleźć się w gminnym programie opieki nad zabytkami, tj.:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Z kolei ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. narzuca na organ gminy realizację zadań własnych. W art. 7 ust. 1 pkt. 9 wskazano, że „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stromiec na lata 2024-2027 nie posiada statusu aktu prawa miejscowego.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP). Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami to:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm., z dnia 2 kwietnia 1997 r.).
- 2) ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 roku poz. 840 ze zm.).
- 3) ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 roku poz. 40).

Inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w wielu obowiązujących ustawach:

- 1) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 roku, poz. 977 ze zm.).
- 2) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 roku, poz. 682 ze zm.).
- 3) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2556 ze zm.).
- 4) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 roku, poz. 1336 ze zm.).
- 5) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 roku., poz. 344 ze zm.).
- 6) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 roku, poz. 194 ze zm.).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

- 7) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 roku, poz. 571).
- 8) ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021 roku, poz. 485 ze zm.).
- 9) ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2023 roku, poz. 887 ze zm.).
- 10) ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 roku, poz. 2337).
- 11) ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. z 2023 roku, poz. 1637).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- 1) ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 385),
- 2) ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 roku, poz. 164 ze zm.).

Uregulowania prawne dotyczące zabytków i dziedzictwa kulturowego znajdują się również w poniższych rozporządzeniach:

- 1) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 roku, Nr 61, poz. 354).
- 2) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 roku, poz. 56).
- 3) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 roku, poz. 81).
- 4) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2053).

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 4.1. oraz 4.2. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata **2024-2027**.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Podrozdział zawiera informacje o strategicznych celach polityki państwa i uwarunkowaniach formalnoprawnych w sferze ochrony zabytków. Analizie poddano relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami sporządzanymi na poziomie krajowym. Okres obowiązywania krajowego programu opieki nad zabytkami zakończony został wraz z końcem 2022 r.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. przyjęto Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026. Program jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Dokonano w nim diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych obszarach:

1. Organizacja i zadania organów ochrony zabytków w Polsce.
2. Stan zachowania zabytków w Polsce – rola i znaczenie form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach.
3. Komunikacja, porozumienie i współpraca w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Jako cel główny wyznaczono „zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce”, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe dotyczące:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Cele składają się na kierunki działań, a te zostały podzielone na zadania. Przyjęte do realizacji zadań kierunki działań to:

- podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju;
- ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości;
- realizacja międzynarodowych zobowiązań;
- cyfryzacja procesów administracyjnych;
- wzmocnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków;
- reforma finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- wzmocnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych;
- edukacja – podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Przedstawiono karty zadań wraz z opisami szczegółowymi, opisem wskaźników celu projektu oraz harmonogramem projektu. W rozdziale siódmym podano plan finansowy, zaś w kolejnym system wdrażania, monitoringu i ewaluacji Programu. Krótko scharakteryzowano zarządzanie ryzykiem oraz dołączono załączniki takie jak:

- zabytki nieruchome wpisane na Listę Dziedzictwa UNESCO;
- zabytki nieruchome uznane za pomnik historii;
- zestawienie zabytków nieruchomych;
- zestawienie zabytków archeologicznych;
- zestawienie zabytków ruchomych;
- spis WKZ i delegatur;

- spis porozumień.

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030

Uchwałą nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. przyjęto Długookresową Strategię Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności. Strategia określa główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju, obejmującym okres co najmniej 15 lat. Dokument składa się z 7 rozdziałów: Charakterystyka modelu rozwoju Polski do 2030 r., Cel główny i obszary strategiczne, Warunki realizacji Strategii – ramy makroekonomiczne i harmonogram, Cele strategiczne i kierunki interwencji w obszarze konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, Cele strategiczne i kierunki interwencji w obszarze równoważenia potencjałów rozwojowych regionów, Cele strategiczne i kierunki interwencji w obszarze efektywności i sprawności państwa, Monitorowanie realizacji Strategii. Sformułowano następujący cel główny: *„Poprawa jakości życia Polaków mierzona zarówno wskaźnikami jakościowymi, jak i wartością oraz tempem wzrostu PKB w Polsce”*. Wyodrębniono 3 obszary strategiczne, które zostały podzielone na osiem części (zgodnych ze strategicznymi celami rozwojowymi). Są to:

W obszarze konkurencyjności i innowacyjności gospodarki:

- 1) Innowacyjność gospodarki i kreatywność indywidualna;
- 2) Polska Cyfrowa;
- 3) Kapitał ludzki;
- 4) Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko.

W obszarze równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski:

- 1) Rozwój regionalny;
- 2) Transport.

W obszarze efektywności i sprawności państwa:

- 1) Kapitał społeczny;
- 2) Sprawne państwo.

W nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego w Strategii wskazano na wspieranie procesów digitalizacji i upowszechniania zasobów kultury i dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Uchwałą nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. przyjęto Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju. Została opracowana zgodnie z zapisami ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 roku. Dokument składa się z 8 rozdziałów: Zagospodarowanie Przestrzenne Kraju, Uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat, Wizja przestrzennego zagospodarowania Polski 2030, Zasady i cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, Cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, Typologia obszarów funkcjonalnych, System realizacji Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Stan przestrzennego zagospodarowania kraju 2011 – mapy diagnostyczne. W dokumencie przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat, określono cele i kierunki polityki zagospodarowania kraju

służące jej urzeczywistnieniu oraz wskazano zasady oraz mechanizmy koordynacji i wdrażania publicznych polityk rozwojowych mających istotny wpływ terytorialny. Przedstawiono cel strategiczny: *„Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.”* Ponadto wyodrębniono następujące cele:

Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.

Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.

Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa

Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego

W ramach kierunku działania 1.1. Wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych największych polskich miast wskazano na potrzebę rewitalizacji historycznych i zabytkowych obiektów na cele kulturowe. Z kolei w kierunku 2.2.4. Wspomaganie rozwoju specjalizacji terytorialnej nawiązano do ochrony i rewaloryzacji zachowanych obiektów zabytkowych i zespołów ruralistycznych. W kierunku działania 4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej podano, że uspołecznienie procesów planistycznych będzie wspomagać integrację zarządzania krajobrazem kulturowym odziedziczonym i związanym ze współczesnymi stosunkami społeczno-gospodarczymi, z zarządzaniem obiektami ochrony obszarowej, ochroną wartości symbolicznych mogących być podstawą potencjału rozwoju regionów, takich jak sylweta miasta i obiektu zabytkowego, obiektów istotnych dla dziedzictwa kulturowego społeczności lokalnych. Procedury te będą obejmowały także programy rewitalizacji obszarów przemysłowych i kryzysowych. Działania będą dotyczyły także koordynowania przedsięwzięć związanych z rozwojem regionów i obszarów turystycznych oraz systemów rekreacyjnych w obszarach cennych przyrodniczo i atrakcyjnych turystycznie, takich jak: parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, parki kulturowe, ewidencjonowane zabytkowe założenia ruralistyczne i rezydencjonalne, rezerwy archeologiczne. Wyszczególniono także kierunek działania 6.4.2. Obszary ochrony krajobrazów kulturowych – „W celu stworzenia systemu zmierzającego do zahamowania postępującej degradacji środowiska kulturowego, nieodwracalnej utraty krajobrazów historycznych i tworzących tożsamość miejsca, w tym rozwiązania konfliktów społecznych związanych z degradacją przestrzeni przyrodniczej, zabytkowych zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków architektonicznych, konieczne jest wprowadzenie do dokumentów planistycznych wszystkich szczebli zintegrowanej ochrony środowiska kulturowego, umożliwiającej gospodarowanie krajobrazem w celu podniesienia konkurencyjności

regionów.” W nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego w KPZK 2030 wskazano również, że w perspektywie najbliższych dwudziestu lat rola dziedzictwa kulturowego w procesach rozwoju przestrzennego będzie rosła – zwiększanie się zamożności społeczeństwa oraz przekształcenia o charakterze kulturowym będą powodowały wzrost znaczenia rozwojowego zarówno materialnych jak i niematerialnych składników dziedzictwa kulturowego. Ich lokalizacja i umiejętność wykorzystania w procesach rozwoju będzie wpływała pozytywnie na tok koncentracji gospodarczej, ludnościowej i rangę kultury i turystyki. Ponadto na mapie diagnostycznej 18 przedstawiono przestrzenne rozmieszczenie zabytków w kraju. Najbardziej powszechną formą ochrony zabytków jest Rejestr zabytków, który jest stale uaktualniany przez służby konserwatorskie. Największa liczba zabytków nieruchomych znajduje się w Krakowie, Warszawie, Wrocławiu, Poznaniu, Gdańsku i Łodzi, natomiast największe nasycenie gmin zabytkami nieruchomymi umieszczonymi w rejestrach dotyczy województwa opolskiego, dolnośląskiego i wielkopolskiego oraz na obszarze między Warszawą i Łodzią.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. przyjęto Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030. KSRR jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Składa się z następujących merytorycznie rozdziałów: Wyzwania rozwojowe kraju w ujęciu regionalnym do 2030 roku w świetle analiz terytorialnych, Polityka regionalna 2030, Cel główny i cele szczegółowe polityki regionalnej do 2030 roku, System realizacji KSRR, Ramy finansowe krajowej strategii rozwoju regionalnego, Monitorowanie i ewaluacja. Celem głównym KSRR jest *efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym*. Wyznaczono 3 cele szczegółowe:

Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.

Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

W ramach Celu 1 poprzez kierunek inwestycji nr 5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów wskazano, że infrastruktura społeczna będzie bardziej dostępna, obejmie nie tylko infrastrukturę w ramach służby zdrowia oraz edukacji, ale również obiekty turystyczne, sportowe, tereny rekreacyjne oraz zabytki i miejsca kultury. Szczególnie istotne będzie realizowanie działań w tym zakresie na obszarach małych miast i na wsi, gdzie poziom dostępności przestrzennej jest zdecydowanie niższy niż w pozostałej części kraju. Ponadto wspierane będą różnego rodzaju działania w ramach celu nr 2, np. promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich, zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

W podrozdziale dokonano analizy opracowań strategicznych i planistycznych sporządzonych dla obszaru województwa mazowieckiego pod kątem znaczenia ich zapisów i działań dotyczących dziedzictwa kulturowego Gminy Stromiec. Powiat Białobrzegi nie posiada dokumentów strategicznych odwołujących się do dziedzictwa powiatu, tj. powiatowego programu opieki nad zabytkami oraz aktualnej strategii rozwoju.

Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025

Uchwałą nr 1721/267/21 z dnia 26 października 2021 r. Zarząd Województwa Mazowieckiego przyjął Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025. Dokument składa się z 3 głównych rozdziałów:

1. Wprowadzenie.
2. Część planistyczna.
3. Część zarządcza.

W części pierwszej przedstawiono podstawę prawną, spójność z dokumentami strategicznymi oraz zadania samorządu województwa wynikające z przepisów prawa. W części drugiej opracowano misję i wizję. Misja opieki nad zabytkami województwa to: *„Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim”*. Wizja stanu opieki nad zabytkami 2025 jest obszerna i brzmi następująco: *„Po okresie funkcjonowania Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022 – 2025 w województwie zauważalnie polepszyła się opieka nad zabytkami. Powstało forum gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem kulturowym, podnoszące wiedzę i integrujące środowisko w celu wymiany doświadczeń. Coraz lepiej znane i zadbane dziedzictwo regionu jest powodem dumy lokalnych społeczności. Zauważalnie wzrosła świadomość roli i znaczenia tradycji i zabytków kultury materialnej. Zadbane o udokumentowanie mazowieckiego dziedzictwa XX wieku, które w poprzednim okresie nie było wystarczająco znane ani doceniane. Przedstawiciele samorządów i prywatni właściciele zabytków są coraz bardziej świadomi swoich obowiązków związanych z opieką nad nimi. Wzrosła też znajomość narzędzi pomagających zachować ich wzorowy stan. Szczególnie narażone na utratę elementy dziedzictwa niematerialnego coraz częściej znajdują oddanych kontynuatorów.”*

W rozdziale drugim wyznaczono obszary strategiczne programu na podstawie zidentyfikowanych problemów:

1. Niewystarczająca świadomość wartości dziedzictwa wśród interesariuszy, niewłaściwe postawy interesariuszy wobec dziedzictwa.
2. Potrzeba dalszej optymalizacji dostępu do środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
3. Potrzeba dalszego doskonalenia narzędzi działania w zakresie opieki nad zabytkami.

Obszary strategiczne odpowiadające na kluczowe problemy:

1. Edukacja kształtująca świadomość i postawy.
2. Optymalizacja systemu dostępu do środków.
3. Wypracowanie skutecznych narzędzi działania.

Dla każdego obszaru strategicznego zidentyfikowano następujące cele:

- 1.1 Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków.
- 1.2 Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem.

- 2.1 Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich.
- 2.2 Dbałość o zabytki własne województwa.
- 3.1 Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa.
- 3.2 .Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków

W rozdziale trzecim opisano proces wdrażania programu, w tym strukturę zarządzania programem, procesy zarządcze oraz monitoring realizacji programu.

Strategia rozwoju województwa mazowieckiego 2030+

Uchwałą nr 72/22 z dnia 24 maja 2022 r. Sejmik Województwa Mazowieckiego przyjął Strategię rozwoju województwa mazowieckiego 2030+. Program jest kolejną edycją podstawowego dokumentu strategicznego regionu, określającego długofalową wizję rozwoju województwa, jak też średniookresowe kierunki działań. Składa się z kilku rozdziałów, w tym m.in.: diagnoza-wnioski, wyzwania. Jeden z podrozdziałów w ramach ww. rozdziału dotyczy kultury i dziedzictwa kulturowego.

W nim wskazano cenne informacje, takie jak:

- województwo mazowieckie wyróżnia się w skali kraju pod względem liczby zabytków objętych formami ochrony, co świadczy o bogactwie dziedzictwa kulturowego. Duża liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (7949) plasuje województwo na drugim miejscu w Polsce;
- miejscem koncentracji obiektów zabytkowych jest Warszawa, w której mieści się aż 29,4% zabytków nieruchomych województwa;
- najlepiej zachowanymi zabytkami w województwie są obiekty sakralne;
- województwo zajmuje szóste miejsce w kraju pod względem liczby pomników historii (8) oraz trzecie ze względu na liczbę parków kulturowych (4);
- województwo posiada – nieobjęte formami ochrony zabytków – zasoby kulturowe o szczególnych wartościach historycznych i kulturowych;
- dużym zagrożeniem dla przestrzeni kulturowej województwa jest zróżnicowany stan zachowania zabytków;
- postępująca presja urbanistyczna utrudnia ochronę krajobrazów kulturowych.

W dokumencie podano wizję: „*Mazowsze z Warszawy, Warszawa ku Europie*” oraz cel główny: „*Zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez trwałe i zrównoważony przestrzennie rozwój województwa służący wzrostowi znaczenia regionu w Europie i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska*”. Jednym z obszarów celów rozwojowych jest kultura i dziedzictwo – Mazowsze bogate kulturowo. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju województwa i poprawy jakości życia. W ww. obszarze wskazano następujące kierunki działań:

- ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego;
- wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego, potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju gospodarczego i promocji województwa;
- upowszechnianie kultury i twórczości;
- kreowanie miast i wsi jako centrów aktywności kulturalnej i turystycznej.

Gmina Stromiec nie znalazła się w żadnym z dziewięciu wyznaczonych Miejskich Obszarów Funkcjonalnych, będących obszarami strategicznej interwencji.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego

Uchwałą nr 22/18 z dnia 19 grudnia 2018 r. Sejmik Województwa Mazowieckiego po raz ostatni przyjął zmianę planu. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego składa się z części głównej – tekst oraz 6 załączników, w tym załącznik pn. „Ochrona przyrody i dziedzictwa kulturowego”, w którym to nie wskazano na dziedzictwa kulturowe z terenu Gminy Stomiec. Dokument składa się z 7. rozdziałów. W podrozdziale 2.11. opisano ochronę dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego. Wskazano, że na obszarze województwa mazowieckiego zlokalizowane są obiekty i obszary o szczególnym znaczeniu dla kultury polskiej jak i światowej. Należą do nich Historyczne Centrum Warszawy – obszar wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz pomniki historii (5). Podano również, że liczba zabytków ujętych w gminnych ewidencjach zabytków wynosi ponad 28 tys. pozycji. W podrozdziale 6.8. wskazano działania dotyczące opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz dóbr ochrony współczesnej, w tym m.in.:

- identyfikację wartościowych obiektów i obszarów dóbr kultury współczesnej oraz ich ochronę poprzez ustalenia w gminnych dokumentach planistycznych (w tym miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- zachowanie ładu przestrzennego lub jego kreowanie, szczególnie w miejscach o istotnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego poprzez: ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi w oparciu o ochronę pola ekspozycji i eksponowanie dominant architektonicznych; kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca, kształtowanie i ochronę krajobrazów kulturowych m.in. poprzez utworzenie parków kulturowych;
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;
- zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych;
- współpracę międzyregionalną w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego (tradycji historycznych, śladów osadnictwa, dziedzictwa kultury ludowej) dla rozwoju produktów turystyki kulturowej.

Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027

Komisja Europejska decyzją wykonawczą nr C(2022) 8693 przyjęła 2 grudnia 2022 r. program Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027 (wersja 1.2). W dokumencie sformułowano następujące priorytety:

1. Fundusze Europejskie dla bardziej konkurencyjnego i inteligentnego Mazowsza.
2. Fundusze Europejskie na zielony rozwój Mazowsza.
3. Fundusze Europejskie na rozwój mobilności miejskiej na Mazowszu.
4. Fundusze Europejskie dla lepiej połączzonego i dostępnego Mazowsza.
5. Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu.
6. Fundusze Europejskie dla aktywnego zawodowo Mazowsza.
7. Fundusze Europejskie dla nowoczesnej i dostępnej edukacji na Mazowszu.
8. Fundusze Europejskie dla aktywnej integracji oraz rozwoju usług społecznych i zdrowotnych na Mazowszu.
9. Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim.

10. Pomoc techniczna (EFRR).

11. Pomoc techniczna (EFS+).

W programie przedstawiono cele polityki spójności, w tym CP5 realizowany za pomocą procesu rewitalizacji oraz konserwacji i rewaloryzacji zabytków nieruchomych, a także ich udostępnianie na cele publiczne.

Ponadto dla każdego priorytetu wskazano cele szczegółowe. Dla priorytetu IV wskazano 4. cele szczegółowe, w tym cel szczegółowy 4(vi) wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.

W jego strukturach planuje się następujące typy przedsięwzięć:

- rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej;
- turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych).

W ramach typu projektu: Turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne za priorytetowe uznano działania na rzecz obszarów o wysokich walorach historycznych, kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych stanowiące o ich wysokiej atrakcyjności turystycznej. Szczególnie preferowane będą te obszary, które jednocześnie zostały wykazane jako zmarginalizowane w dokumentach strategicznych na poziomie regionalnym. Wsparciem zostaną objęte projekty zorientowane na poprawę oferty regionalnej i podregionalnej – tzn. turystycznej i kulturalnej, bazującej na walorach Mazowsza lub regionów etnograficznych, kulturowych, historycznych i przyrodniczych położonych w jego granicach i przynależne do istniejących szlaków turystycznych. Nacisk zostanie położony na wprowadzanie innowacji i cyfryzacji w ramach przemysłu turystycznego i jego produktów, np. w zakresie zarządzania, systemu organizacji usług, kreowania nowych, innowacyjnych produktów czy wykorzystywania efektów współpracy i synergii do realizacji usług turystycznych, co pozwoli na wzrost dochodów i tym samym przyczyni się do odbudowy lokalnych gospodarek. Planowane działania inwestycyjne w zakresie rozwoju oferty turystycznej i rekreacyjnej, powinny być realizowane z zachowaniem zasad zrównoważonej turystyki, ze szczególnym poszanowaniem cennych przyrodniczo obszarów. Przy realizacji inwestycji należy stosować urządzenia minimalizujące presję ze strony turystów i właściwie wyposażać miejsca zagospodarowanego odpoczynku. Dla priorytetu IX - Mazowsze bliższe obywatelom wyznaczono cele szczegółowe:

- 5(i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwojowi społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich;
- 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwojowi społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie.

W ich strukturach planuje się następujące typy przedsięwzięć:

- ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

W ramach typu projektu: Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego za priorytetowe uznano wspieranie mających istotne znaczenie dla lokalnej społeczności obiektów zabytkowych, które funkcjonując w odnowionej formie będą stanowiły ważny element aktywizacji środowiska, zmiany społecznej lub ożywienia miejscowej gospodarki. Z uwagi na ogromne znaczenie dziedzictwa

kulturowego w obszarach rewitalizacji, niezwykle ważne jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne i społeczne. Szczególne wsparcie otrzymywać będą obiekty najbardziej zagrożone (z uwagi na zły stan techniczny) oraz zabytki najcenniejsze – posiadające wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową objęte jedną z form ochrony prawnej, przewidzianych w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, które kreują ducha miejsca w obszarach dotkniętych kryzysem. Ponadto nacisk kładziony będzie na projekty uwzględniające rolę zabytków w rozwoju turystyki oraz pozwalające na ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko naturalne, w których będzie prowadzona działalność sprzyjająca integracji społecznej. Kluczowym efektem działań powinno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych w przestrzeni publicznej sprzyjające utrzymywaniu spójności lokalnej społeczności i integrujące mieszkańców.

W ramach typu projektu: Rewitalizacja obszarów zdegradowanych za priorytetowe uznano kompleksowe projekty (w tym na terenach miast w ramach celu szczegółowego 5(i) pozwalające na wyprowadzanie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe (powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe), integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany. Interwencja ta powinna pozwolić na pobudzenie aktywności środowisk lokalnych i stymulowanie współpracy poprzez wsparcie przedsiębiorczości, samozatrudnienia i gospodarki społecznej, a także poprawę jakości przestrzeni, w której funkcjonują.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 5.1. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stromiec

Uchwałą nr VII/55/99 z dnia 29 kwietnia 1999 roku Rada Gminy Stromiec przyjęła Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stromiec. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego składa się z 3. głównych części:

- uwarunkowania rozwoju;
- kierunki zagospodarowania przestrzennego;
- polityka zagospodarowania przestrzennego

W części „uwarunkowania” opisano środowisko kulturowe gminy. Wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz obiekty o charakterze zabytkowym nie wpisane do rejestru zabytków, a także stanowiska archeologiczne. Wskazano również, że na terenie gminy znajdują się 3 cmentarze: we wsi Boże, Dobieszynie i największy w Stromcu. Ponadto podano interesujące układy i założenia przestrzenne – otoczenie kościoła w Dobieszynie, układ wsi Stara Wieś, Boże i Stromiec. W dokumencie

odniesiono się również do występujących pomników i kapliczek przydrożnych oraz układów wyróżniających się spójnością cech zabudowy – „zabudowa wsi Ksawerów Nowy odznacza się jednorodną zabudową. Budynek zwrócone są szczytami do drogi. Mają podobne gabaryty i wszystkie przykryte są dwuspadowymi dachami. Ich szereg tworzy bardzo wyraźny rytm powtarzających się form”. W pozostałych częściach Studium nie odniesiono się do obiektów zabytkowych.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stromiec

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy Stromiec uchwałą nr XIV/63/2003 z dnia 11 grudnia 2003 r. i obejmuje powierzchnię całej gminy. W MPZP przedstawiono zapisy zasady zagospodarowania, dla terenów na których znajdują się zabytki:

- w obrębie nieruchomości, na których zlokalizowane są zabytki, działania inwestycyjne prowadzić należy w porozumieniu i po akceptacji służb konserwatorskich, według obowiązujących przepisów szczególnych i odrębnych;
- bez zezwolenia służb konserwatorskich nie wolno zabytków przerabiać, odnawiać, rekonstruować, konserwować, zabudowywać, odbudowywać, zdobić, uzupełniać, rozkopywać ani dokonywać żadnych innych zmian;
- wyburzenie całości lub części zabytku musi uzyskać zgodę właściwego ministra.

W załączniku mapowym wskazano:

- obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków;
- rejony lokalizacji stanowisk archeologicznych.

Należy zaznaczyć, że wśród obiektów zabytków zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków zaznaczono jedynie kościoły w Stromcu. Pozostałe zabytki wpisane do rejestru zabytków nie zostały uwzględnione. Biorąc pod uwagę powyższe wskazana jest aktualizacja MPZP.

Strategia rozwoju Gminy Stromiec na lata 2019-2028

Uchwałą nr VIII.59.2019 z dnia 30 lipca 2019 r. Rada Gminy Stromiec przyjęła Strategię rozwoju Gminy Stromiec na lata 2019-2028. Dokument składa się z 11. rozdziałów, w tym część diagnostyczną oraz programową. W podrozdziale 2.3 przedstawiono fotografie zabytkowych kościołów oraz opisane zostały zasoby kulturowe gminy, w tym:

- układy przestrzenne;
- pomniki;
- obiekty zabytkowe nieruchome wpisane do rejestru zabytków;
- obiekty zabytkowe ruchome wpisane do rejestru zabytków;
- honorowi obywatele.

Opracowana została analiza SWOT. W zagrożeniach wskazano niewystarczający poziom środków na rewitalizację, czy renowację. W rozdziale 5. podana została wizja: „Gmina Stromiec jako ośrodek atrakcyjny dla turystów, inwestorów oraz mieszkańców, rozwija się w sposób zrównoważony pod względem społecznym, technicznym, przestrzennym oraz przyrodniczym, wykorzystując przy tym swoje walory środowiskowe oraz potencjał lokalnej ludzkości, stając się tym samym atrakcyjnym oraz przyjaznym miejscem dla ludzi” oraz misja: „Gmina Stromiec w sposób zintegrowany dąży do poprawy jakości stanu infrastruktury, środowiska oraz gospodarki wpływając tym samym na rozwój lokalnej ludności, co poprawi znacząco jej pozycję na tle całego powiatu białobrzeskiego”.

Sformułowano 5. celów strategicznych, którym przyporządkowano cele operacyjne. Cele strategiczne to:

1. Rozwój infrastruktury technicznej wraz z ochroną środowiska.
2. Edukacja i usługi publiczne.
3. Poprawa warunków inwestycyjnych na terenie gminy oraz promocja lokalnej przedsiębiorczości.
4. Rozwój bazy turystyczno-sportowo-rekreacyjnej.
5. Rozwój obszarów wiejskich.

Wśród kluczowych zadań, które można przeprowadzić w obrębie obiektów zabytkowych wymienić można:

- montaż odnawialnych źródeł energii na budynkach mieszkalnych/publicznych;
- termomodernizacja budynków mieszkalnych/publicznych na terenie gminy.

Przeprowadzenie powyżej wymienionych realizacji dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków powinno zostać uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

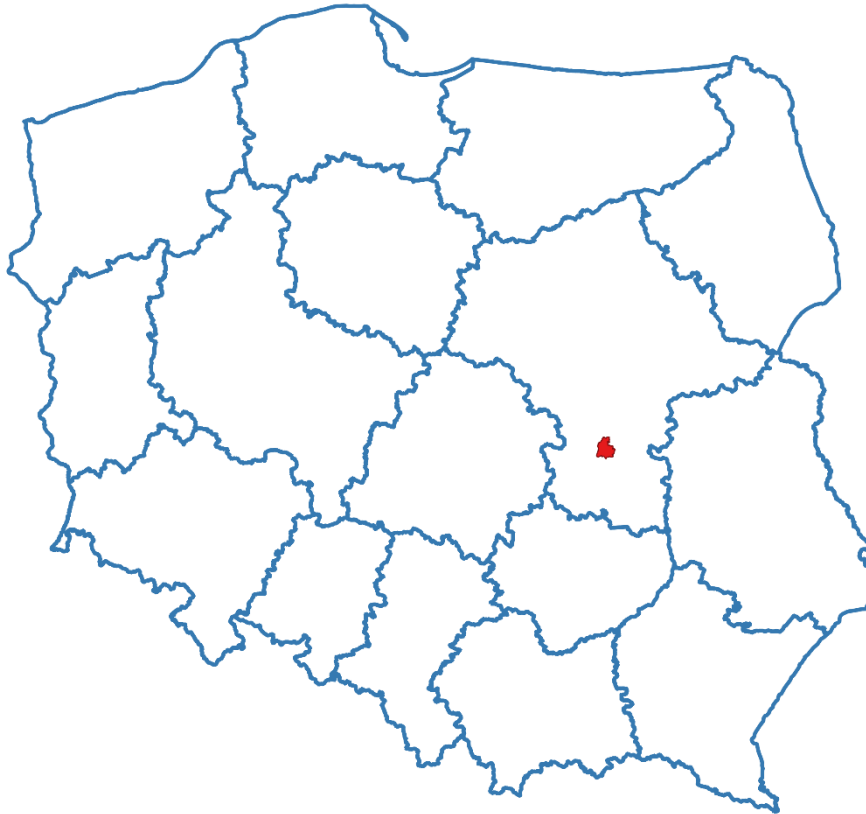
Do innych zadań nawiązujących do dziedzictwa kulturowego, które wskazano w Strategii zaliczyć należy zadania:

- organizacja wydarzeń kulturalnych o zasięgu ponadlokalnym;
- organizacja większej liczby festynów i imprez lokalnych;
- wykorzystanie potencjału lokalnych mieszkańców, a także zdefiniowanych produktów lokalnych do promocji turystycznej gminy.

5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Położenie gminy

Gmina Stromiec położona jest w południowej części województwa mazowieckiego, w północno-wschodniej części powiatu białobrzskiego. Zajmuje obszar 15 676 ha, co stanowi ok. 24,5% powierzchni powiatu (GUS, 2022).

Ryc. 1. Gmina Stromiec na tle kraju

Źródło: opracowanie własne

Jednostka graniczy:

- na północnym-zachodzie – z Gminą Warka (gmina miejsko-wiejska, powiat grójecki);
- na północnym-wschodzie – z Gminą Grabów nad Pilicą (gmina wiejska, powiat kozienicki);
- na wschodzie – z Gminą Głowaczów (gmina wiejska, powiat kozienicki);
- na południu – z Gminą Jedlińsk (gmina wiejska, powiat radomski);
- na południu – z Gminą Stara Błotnica (gmina wiejska, powiat białobrzeski);
- na zachodzie – z Gminą Białobrzegi (gmina miejsko-wiejska, powiat białobrzeski).

Ryc. 2. Gmina Stomiec na tle gmin powiatu białobrzeskiego

Źródło: opracowanie własne

Wieś Stomiec o współrzędnych geograficznych: 51.6464554 (szerokość geograficzna), 21.0910141 (długość geograficzna) stanowi centralne miejsce gminy, będąc jednocześnie największą miejscowością i zarazem siedzibą samorządu (www.wspolzedne-gps.pl). Stomiec położony jest w odległości ok. 10 km na wschód od siedziby powiatowej, miasta Białobrzegi oraz ok. 28 km na północ od Radomia licząc odległości między centralnymi częściami miejscowości (odległość w linii prostej).

Według podziału fizyczno-geograficznego opracowanego przez Jerzego Kondrackiego Gmina Stomiec znajduje się w prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego, podprowincji Nizin Środkowopolskich, makroregionu Nizina Środkowomazowiecka, a w końcowej klasyfikacji do mezoregionu Równiny Kozienickiej.

Strukturę osadniczą Gminy Stomiec tworzą 23 sołectwa: Biała Góra, Bobrek, Bobrek Kolonia, Boska Wola, Boże, Dobieszyn, Ducka Wola, Kolonia Sielce, Krzemień, Ksawerów Nowy, Ksawerów Stary, Lipskie Budy, Małe Boże, Marianki, Niedabył, Olszowa Dąbrowa, Piróg, Podlesie Duże, Pokrzywna, Sielce, Stomiec, Stomiecka Wola, Sułków. Ponadto na terenie gminy znajduje się 11 miejscowości niesołeckich: Grabowy Las, Kalinów, Matyldzin, Mokry Las, Nętne, Pietrusin, Podgaje, Podlesie Małe, Stara Wieś, Zabagnie, Zachiel.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

Tabela 1. Liczba mieszkańców Gminy Stromiec z podziałem na miejscowości

Lp.	Miejscowość	Liczba mieszkańców zamieszkująca na stałe	Liczba mieszkańców zamieszkująca czasowo	Liczba mieszkańców zamieszkująca ogółem
1	Biała Góra	54	2	56
2	Bobrek	255	0	255
3	Bobrek Kolonia	210	0	210
4	Boska Wola	247	0	247
5	Boże	193	1	194
6	Dobieszyn	408	2	410
7	Ducka Wola	93	1	94
8	Grabowy Las	16	0	16
9	Kalinów	0	0	0
10	Kolonia Sielce	209	0	209
11	Krzemień	71	2	73
12	Ksawerów Nowy	90	1	91
13	Ksawerów Stary	260	1	261
14	Lipskie Budy	92	1	93
15	Małe Boże	185	1	186
16	Marianki	113	0	113
17	Matyldzin	50	1	51
18	Mokry Las	26	0	26
19	Nętne	71	0	71
20	Niedabył	159	1	160
21	Olszowa Dąbrowa	119	0	119
22	Pietrusin	32	0	32
23	Piróg	147	0	147
24	Podgaje	41	0	41
25	Podlesie Duże	498	3	501
26	Podlesie Małe	252	1	253
27	Pokrzywna	65	0	65
28	Sielce	131	4	135
29	Stara Wieś	44	1	45
30	Stromiec	977	30	1 007
31	Stromiecka Wola	218	0	218
32	Sułków	125	2	127
33	Zabagnie	33	1	34
34	Zachmiel	34	1	35
	łącznie	5 518	57	5 575

Źródło: dane własne UG Stromiec, 28 luty 2023 r.

Wskaźnik gęstości zaludnienia analizowanej jednostki wynosi 35 os./km² i jest mniejszy niż w powiecie białobrzeskim (51 os./km²), oraz w województwie mazowieckim (155 os./km²), jak i na terenie kraju - 121 osób/km² (GUS, 2021). Oznacza to, że gęstość zaludnienia w Gminie Stromiec jest niska, co związane jest z typowo wiejskim charakterem jednostki.

W ciągu ostatnich dziesięciu lat odnotowuje się stały trend spadkowy liczby ludności gminy. Wyjątkiem jest rok 2018, w którym to liczba mieszkańców gminy nieznacznie się zwiększyła w porównaniu do roku 2017. Na przestrzeni lat 2012-2021 liczba ludności zmniejszyła się o 291 osób i jest to aż 5% populacji gminy. Na taki stan rzeczy wpłynął m.in. ujemny przyrost naturalny

odnotowany 7. raz w analizowanym okresie, a także ujemne saldo migracji – 5 razy w badanym czasie. W ostatnim dziesięcioleciu najwięcej osób odnotowano w 2012 r. – 5 738, zaś najmniej w 2021 r. – 5 447 (GUS 2012-2021). Biorąc pod uwagę powyższe dane należy stwierdzić, iż sytuacja demograficzna gminy nie jest korzystna i w następnych latach będzie się pogarszać ze względu na dalszy spadek liczby ludności.

Strukturę demograficzną Gminy Stromiec tworzą osoby w wieku przedprodukcyjnym (20,6%), produkcyjnym (60,6%) oraz poprodukcyjnym (18,9%), (GUS, 2021). Pozytywnie należy interpretować powyższe dane ze względu na większą liczbę osób w wieku przedprodukcyjnym w porównaniu do osób w wieku poprodukcyjnym. Jednakże z roku na rok obserwuje się spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym na rzecz liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Procentowy udział w ludności gminy osób młodych zmniejszył się w ostatnim 10-leciu o 1%, zaś osób starszych zwiększył się o 3,2%. Udział osób w wieku produkcyjnym w adekwatnym czasie zmalał z 62,7% do 60,6% (GUS 2012-2021). W związku z powyższym zjawisko starzenia się społeczeństwa jest mocno dostrzegalne na terenie gminy.

Na terenie gminy udział osób bezrobotnych wyniósł z końcem 2021 r. 6,5%. W ostatnich 10 latach sytuacja na rynku pracy była zróżnicowana, jednak zaobserwować można stały spadek bezrobocia z małymi wyjątkami. W 2012 r. poziom bezrobocia był najwyższym i wyniósł 11,0%. W kolejnych latach systematycznie spadał, aż do 2019 r. osiągając wartość 5,3%. Wzrost bezrobocia nastąpił w 2020 r. – 7,3%, a jego przyczyn należy upatrywać z występującą globalnie pandemią covid-19, która sparaliżowała sektor rynku pracy, głównie w latach 2020-2021 (GUS 2012-2021).

Z końcem 2022 r., w Gminie Stromiec odnotowano 403 podmioty gospodarcze, w tym 388 które należą do sektora prywatnego. Biorąc pod uwagę wielkość gminy, należy ocenić, iż liczba funkcjonujących podmiotów jest duża. W tym roku struktura sektora prywatnego składała się na osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą - 3336, spółki handlowe – 10, fundacje – 1 oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne - 17. Wg sekcji i działów PKD 2007 najwięcej podmiotów odnotowano w sektorze G – 101 oraz F – 67. Sekcja G to handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, a sekcja F to budownictwo. Dodatkowo należy zaznaczyć, że w latach 2013-2022 liczba podmiotów gospodarczych zwiększyła się o 109 podmiotów. W tym czasie najwięcej odnotowano ich w 2022 r. – 403, a najmniej w 2012 r. – 294. Obserwuje się stały trend wzrostowy liczby prowadzonych działalności gospodarczych. Pod względem klas wielkości przedsiębiorstw na terenie gminy występuje: 1 przedsiębiorstwo zatrudniające od 50 do 249 osób oraz 11 mniejszych firm zatrudniających 10 -49 osób. Przeważają małe działalności, w których pracuje nie więcej jak 9 osób – 391 (GUS 2012-2021).

Gmina posiada charakter rolniczo-leśny. Udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni wynosi 57,4% (8 997 ha), z czego 38,1% stanowią grunty rolne (GUS, 2014). Wg. klasyfikacji bonitacyjnej gleb, przeważają gleby klasy V i VI stanowiące ok 69% powierzchni gminy, udział gleb klasy IV wynosi 27%, klasy 3 – 4%, zaś gleby najlepsze, tj. klasy II i I nie występują.

Zgodnie z danymi GUS, na terenie gminy nie odnotowuje się turystycznych obiektów noclegowych, w tym o charakterze agroturystyki.

Przez centralną część gminy, w pasie wschód-zachód przebiega droga krajowa nr 48 relacji Kock-Tomaszów Mazowiecki o długości ok. 200 km oraz linia kolejowa nr 8 relacji Warszawa – Kraków, z przystankiem kolejowym w Dobieszynie.

5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza

Potencjał środowiska przyrodniczego wyrazić można m.in. poprzez obszary prawnie chronione, których powierzchnia na terenie Gminy Stromiec z końcem 2021 r. wyniosła aż 6 453,04 ha (41,16% powierzchni gminy). Zgodnie z Centralnym Rejestrem Form Ochrony Przyrody na terenie gminy występuje:

- rezerwat przyrody „Majdan” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.572, utworzony 29.08.1990 r.;
- rezerwat przyrody „Starodrzew Dobieszynski” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.573, utworzony 29.08.1990 r.;
- obszar chronionego krajobrazu „Dolina rzeki Pilicy i Drzewiczki” – kod PL.ZIPOP.1393.OCHK.169, utworzony: 01.01.1983 r.;
- obszar Natura 2000 „Dolina Dolnej Pilicy” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH140016.H, utworzony: 05.08.2018 r.;
- obszar Natura 2000 „Dolina Pilicy” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB140003.B, utworzony: 05.11.2004 r.;
- 13 pomników przyrody.

Część obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków znajduje się w granicach obszaru Natura 2000. Jednakże dla nich nie przewiduje się w latach 2024-2027 działań mogących spowodować znaczące oddziaływanie na obszar Natura 2000.

Lesistość gminy wynosi 37,0% powierzchni gminy i jest to ogółem 5 939,92 ha. Grunty leśne publiczne to 4 724,19 ha, zaś grunty leśne prywatne to 1 215,73 ha. W 2021-2012 powierzchnia gruntów leśnych zwiększyła się o ok. 87 ha. Największe skupiska zadrzewień występują w miejscowościach: Grabowy Las, Niedabyl i Biała Góra.

Sieć hydrograficzną gminy tworzy rzeka Pilica wyznaczająca część granicy północno-zachodniej gminy, która jest lewym dopływem Wisły, o długości łącznej ok. 319 km. Do niej wpływa rzeka Dyga przepływająca przez gminę na odcinku 18 km w relacji wschód-zachód. Na obszarze gminy nie występują jeziora.

Rzeźba terenu gminy jest lekko falowana. Najniżej położone tereny występują w północnej części gminy, w dolinie rzeki Pilicy – ok. 105 m n.p.m., zaś najwyższe tereny znajdują się w południowej części miejscowości Ducka Wola – 150 m n.p.m. Sam Stromiec leży na wysokości 120-135 m n.p.m.

5.2.4. Zarys historii gminy i Stromca

Pierwsze wzmianki o Stromcu (dawniej jako Strumiec) pochodzą z XIII w. Początkowo Stromiec – osada leśna był jedynie administracyjnym ośrodkiem okalającej go puszczy. Z czasem stał się siedzibą starostwa niegrodowego (były to więc dobra królewskie, zarządzane przez starostę, aż do 1359 r.). Według ksiąg sądowych ziemi czerskiej w 1242 r. utworzono tu parafię, natomiast w 1359 r. Kazimierz Wielki przekazał księciu Ziemowitowi tereny, wśród których wchodził obszar dzisiejszej gminy Stromiec.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

W roku 1656 wieś spłonęła podczas wojny ze Szwedami, a kościół parafialny został zburzony. Po wojnie nastąpiła odbudowa osady. W 1683 r. w bitwie pod Wiedniem uczestniczyli żołnierze ze Stromca i okolic. Po zwycięskich działaniach wrócili do swych domostw pełni chwały i uznania wśród miejscowej ludności. W tym okresie powstała szkołka parafialna, a w 1695 r. zbudowano nowy kościół. Rok później założony został niewielki parafialny szpital, będący jednocześnie domem dla biednych i bezdomnych.

W okolicach Stromca odnotowuje się liczne działania zbrojne w czasie powstania styczniowego. Pobliskimi lasami prowadził swoich ludzi Dionizy Czachowski, bohater tamtych dni. Do końca II wojny światowej prochy poległych powstańców spoczywały w zbiorowej mogile. Potem przeniesiono je na cmentarz.

W czasie zaborów Stromiec był siedzibą władz gminy, a co za tym idzie ośrodkiem administracji carskiej. Od 1868 r. istniała tu szkołka elementarna. Na początku XX wieku rozpoczęła się budowa, istniejącego do dziś kościoła. Większość wydatków pokryły składki okolicznej ludności.

W 1905 r. mieszkańcy Stromca, po niedzielnej mszy św. wznieśli bunt przeciwko władzy carskiej. W siedzibie urzędu gminy, a także w szkole zdemolowano symbole władzy cara. Wkrótce potem od strony Białobrzegów przybył oddział wojska. Ludzie ukryli się w domach. Kary za bunt były surowe, niemniej cel został częściowo osiągnięty, ponieważ w szkole wprowadzono język polski (podobne wydarzenia miały miejsce w całej Polsce).

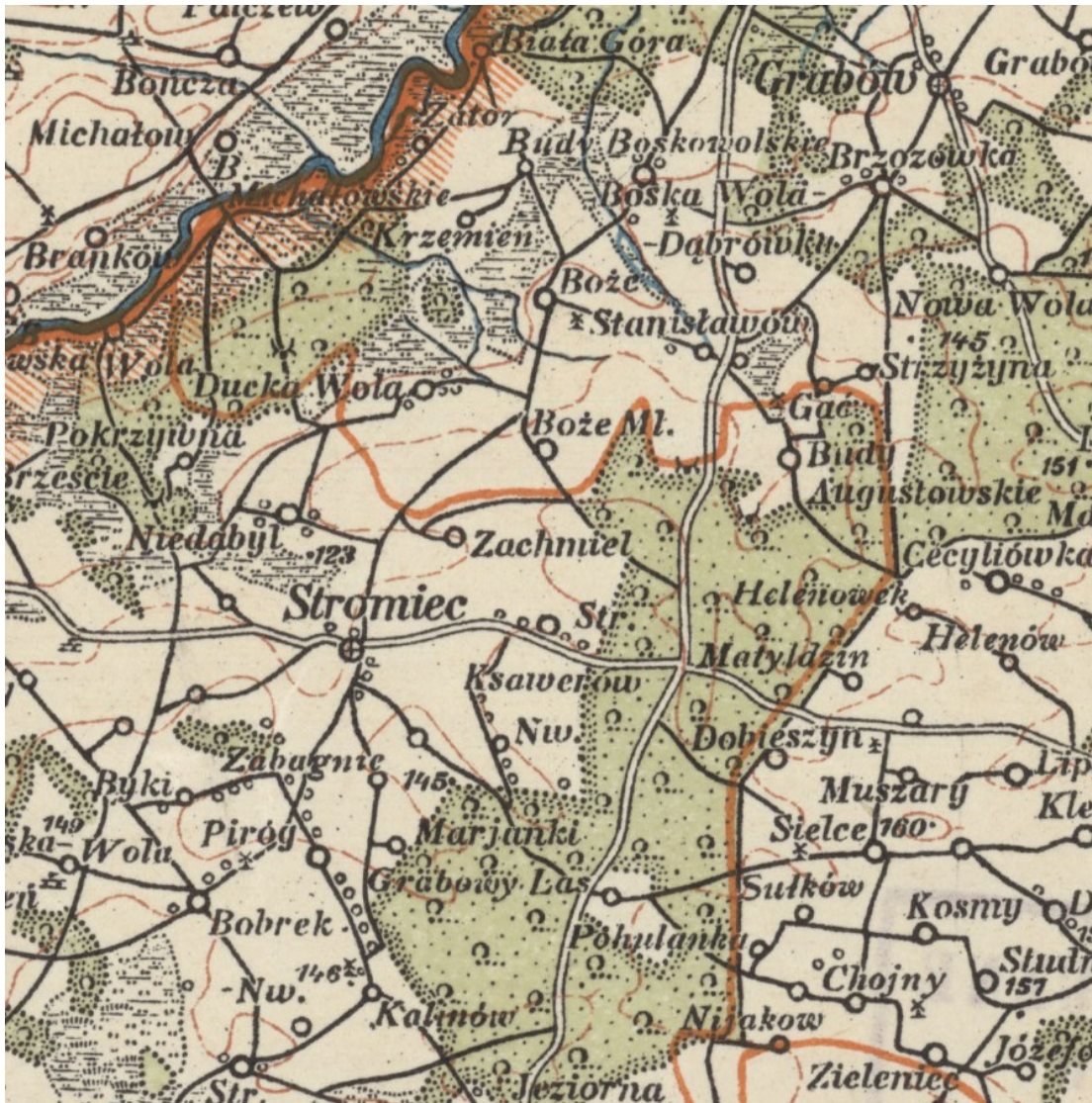
Po odzyskaniu niepodległości Stromiec był siedzibą gminy w powiecie radomskim. W 1928 r. powstała czytelnia im. Stanisława Staszica, parę lat później Dom Związkowy, a w 1935 r. oddano do użytku nowy budynek Szkoły Publicznej. Następnie swoje piętno odcisnęła na Stromcu II wojna światowa - przejście frontu w 1945 r. spowodowało niemal całkowite jego zniszczenie. Na początku wojny, walki z Niemcami prowadziła na tym terenie IX Armia Prusy. W tym czasie działała tu Armia Krajowa. Wielu mieszkańców wywieziono do obozów. Łącznie zginęły 134 osoby - ich śmierć upamiętnia kamienny obelisk. Pod koniec wojny, kiedy już Armia Czerwona przekroczyła Wisłę, Stromiec znalazł się na linii frontu. Wieża kościoła była dla Niemców doskonałym punktem obserwacyjnym. Z tego też powodu cała wieś była pod silnym ostrzałem artyleryjskim wojsk radzieckich. Świątynia, trafiona kilka razy cudem ocalała. Nie można tego niestety powiedzieć o okolicznych domach. Wieś była w gruzach. Po wojnie jednak odbudowa szła szybko. Stopniowo Stromiec po raz kolejny zaczynał się rozwijać. Zbudowano budynek Straży Pożarnej z wieżą obserwacyjną, kinem i biurami dla władz gminy, dwa domy nauczyciela, nowy budynek szkoły, ośrodek zdrowia wraz z apteką, lecznicę weterynaryjną, bank spółdzielczy, mleczarnie, magazyny zboża. Nie wszystkie te budynki istnieją w pierwotnej formie do dziś. Oczywiście jest, że po upadku komunizmu wiele się zmieniło. Nowy ustrój przyniósł istotne zmiany, pojawiły się nowe sklepy, bary oraz prywatne zakłady. Na początku lat 90-tych XX w. wyznaczono plac targowy i od tej pory co piątek odbywają się tu targi. W rocznicę 750-lecia parafii i osady oddano do użytku nowy budynek władz gminy, gdzie mieści się również poczta.¹

¹ Na podstawie: <https://www.ugstromiec.pl/gmina/historia-gminy-i-osady.html>, Stromiec - 750 lat osady i parafii" praca zbiorowa, Stromiec 1992; "Stromiec - 750 - lat parafii" ks. Stanisław Makarewicz, Radom 1992

Ryc. 4. Stomiec w XVIII w.

www.maps.arcanum.com

Ryc. 5. Obszar Gminy Stomiec i okolic z 1927 r.

źródło: www.igrek.amzp.pl

Poniżej krótkiej charakterystyce poddano najważniejsze miejscowości gminne². Dołączono również wybrane ryciny z XVIII w. dla najstarszych jednostek z terenu gminy.

Biała Góra – osada powstała w początkach XIX wieku, pierwsza piśmienna wzmianka pochodzi z Tabeli Miast i Wsi Królestwa Polskiego z 1827 roku. W tych czasach Białą Górę nazywano też Zator. Według Tabeli wieś liczyła 134 domy i 116 mieszkańców. Na mapie z 1839 roku widnieją dwie wsie na tym terenie: Budy Zator i Osada Białagóra. W końcu XIX wieku wieś należała do gminy Grabów i parafii Wrociszew.

Bobrek – nazwa pochodzi od słowa bobrek, które oznaczało kiedyś bobra. Wieś była gniazdem rodzinnym rodu Borkowskich spokrewnionych z Nikowskimi z Ninkowa. Pierwsza informacja o Borkowskich pochodzi z 1470 roku. Obecnie Bobrek to jedna z większych wsi w gminie. Położona jest w połowie 10 kilometrowej drogi łączącej Stromiec z trasą E7. Domy mieszkalne wraz z gospodarstwami znajdują się po obydwu stronach drogi na długości ok. 2 km.

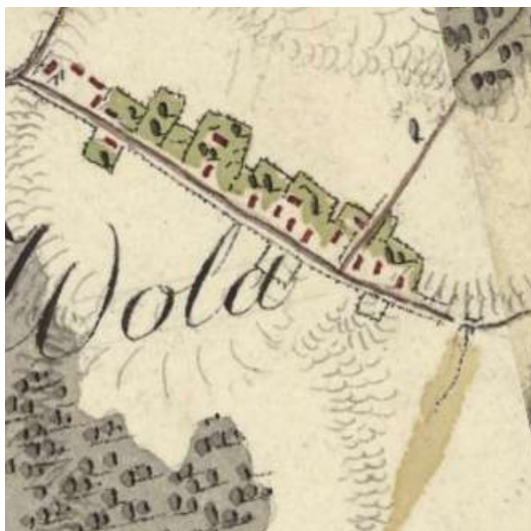

Ryc. 6. Bobrek w XVIII w.

źródło: www.maps.arcanum.com

Boska Wola – wieś powstała z inicjatywy dziedziców z sąsiedniej wsi Boże na początku XVI wieku. Pierwsza pisemna wzmianka o wsi pochodzi z wizytacji parafii stromieckiej. W tej wizytacji zapisano istnienie wsi Boska Wola. Kolejne wzmianki pochodzą z Księgi Ziemi Czerskiej z 1540 i spisu podatkowego z 1576 roku. Wieś aż do XIX wieku należała do rodziny Boskich, w końcu XIX wieku był tam nadal folwark szlachecki liczący 11 domów i 127 mieszkańców. Wieś należała do gminy grabów i parafii Stromiec. Do roku 1938 wieś znacznie się rozbudowała licząc 94 domy.

² <https://www.ugstromiec.pl/gmina/historia-gminy-i-osady.html>

Ryc. 7. Boska Wola w XVIII w.

źródło: www.maps.arcanum.com

Boże – historia tej miejscowości związana jest z rodziną Boskich. To miejsce rodu szlacheckiego, który mieszkał tu w połowie XV wieku. Pierwszymi znanymi przedstawicielami rodu byli Piotr i Paweł Boscy, odnotowani w dokumentach sądowych z 1464 roku. Był to początkowo mało znany ród typowy dla wiosek Mazowsza, tworzący zaścianek szlachty. Miejscowość Boże leżała do końca II wojny światowej w gminie Grabów. W okresie międzywojennym działał tam sklep bławatny, zakład wyrobu masła.

Ryc. 8. Boże w XVIII w.

źródło: www.maps.arcanum.com

Dobieszyn - pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z 1881 roku ze Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego. W tym czasie należał do gminy Bobrownik w powiecie kozienickim. W okresie międzywojennym funkcjonowały tu trzy wiatraki. W latach powojennych w Dobieszynie znajdował się Urząd Gminy, który w późniejszych czasach został przeniesiony do Stromca. Funkcjonował także Posterunek Milicji Obywatelskiej, Kółko Rolnicze, zlewnia mleka.

Ducka Wola – pochodzenie nazwy miejscowości nie jest do końca wyjaśnione. Nazwa pochodzi od nazwy osobowej „Dudek” lub „Dudski” albo od prasłowiańskiego słowa „duk” oznaczającego kiedyś wgłębienie w ziemi, jamę, otwór. W 1576 roku wieś należała do Stanisława Staniszewskiego. Obszar gruntów wynosił wtedy 2 włóki ziemi. W XVII wieku podobnie jak większość ziem w tej okolicy Ducka Wola stała się własnością rodziny Boskich. W kolejnych latach wieś stopniowo się rozrastała licząc w 1938 roku 64 domy.

Ryc. 9. Ducka Wola w XVIII w.

źródło: www.maps.arcanum.com

Kolonia Sielce – wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1921 roku podczas spisu powszechnego. W roku 1938 liczyła 20 domów. Obok wsi w okresie międzywojennym istniały osady Murszary i Chmal.

Krzemień - na mapie Kwatermistrzostwa Królestwa Polskiego z 1839 roku zapisana jest wieś Budy Krzemień. W 1883 roku była to wieś zwana włościańską co oznacza, że nie było tam folwarku szlacheckiego. Wieś liczyła wtedy 22 domy i 158 mieszkańców.

Ksawerów Nowy – wieś powstała około połowy XIX wieku w 1874 roku w ramach rozparcelowania dóbr Stromiec. Utworzono wtedy 21 gospodarstw chłopskich o powierzchni 330 mórg gruntu. Od 1883 roku wieś należy do gminy i parafii Stromiec.

Ksawerów Stary – istnienie wsi o nazwie Xawerów poświadcza Tabela Miast i Wsi Królestwa Polskiego z 1827 roku. Wieś powstała w ramach dóbr rządowych Stromiec. W roku 1938 wieś liczyła 63 domy.

Lipskie Budy – osada powstała na początku XIX wieku, pierwsza wzmianka pochodzi z 1827 roku. Nazwa pochodzi od sąsiedniej wsi Lipa. W końcu XIX wieku wieś należała do gminy Bobrowniki i parafii Głowaczów. We wsi stało 36 domów, w których mieszkało 251 mieszkańców. W okresie międzywojennym znajdował się tu wiatrak należący do Ludwika Marciniaka.

Małe Boże – pierwszy raz nazwa wsi pojawiła się w 1827 roku w spisie miast i wsi Królestwa Polskiego. W 1881 roku wieś liczyła 37 domów i 235 mieszkańców. W okresie międzywojennym we wsi działał zakład kowalski należący do J. Hersza.

Marianki – najmłodsza ze wsi w gminie, osadę odnotowano podczas spisu powszechnego przeprowadzonego w 1921 roku. Nazwa pochodzi od imienia Marian. W 1938 roku wieś liczyła 27 domów. Na północ od wsi istniała osada Zabagnie licząca 17 domów.

Niedabył – w dokumentach sądowych z 1417 roku zapisano istnienie dwóch rycerzy z Niedabyła – Macieja i Wojciecha – są to pierwsze wzmianki o istnieniu tej osady. Kolejna wzmianka pochodzi z 1422 roku z Księgi Ziemi Czerskiej. Nazwę wsi zapisano jako Nyedobil Rizek. Miejscowy ród szlachecki Niedabylskich lub Niedobylskich herbu Bończa rozrastał się i z czasem powstała druga osada obok Niedabyła. Kolejne wzmianki z 1492 roku informują o wsiach Niedabył i Dzywysche. Starsza z tych osad to prawdopodobnie obecna Stara Wieś. W połowie XVII wielu dziedzicami wsi zostali Bosczy z Bożego.

Ryc. 10. Niedabył w XVIII w.

źródło: www.maps.arcanum.com

Olszowa Dąbrowa – osada powstała w XIX wieku w ramach dóbr szlacheckich Sielce. Nazwa pochodzi od drzewa olcha. W 1870 roku dobra te zostały rozparcelowane między chłopów, a po parceli utworzono tu 20 gospodarstw rolnych. W latach 80. XIX wieku wieś leżała do gminy Bobrowniki, liczyła 14 domów z 99 mieszkańcami.

Piróg – pierwszy zapis pochodzi z 1839 roku z map Królestwa Polskiego o nazwie Piróg Osada. W latach 80. XIX wieku wieś liczyła 45 domów i 298 mieszkańców. We wsi nie było obszarów dworskich, wszystkie tereny należały do gminy Stromiec. Na południe od wsi istniały w okresie międzywojennym dwa przysiółki: Kalinów i Gabrielów.

Pokrzywna – wieś powstała w połowie XVI wieku. Pierwsza informacja pochodzi z 1564 roku z lustracji królewskich dóbr Stromiec.

Ryc. 11. Pokrzywna w XVIII w.

źródło: www.maps.arcanum.com

5.2.5. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to inaczej krajobraz, w którym ogół cech naturalnych (przyrodniczych) został zdominowany przez dzieła rąk ludzkich (definicja NID). Z kolei w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano, że jest to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Wszelkie przekształcenia, zmieniające wygląd krajobrazu kulturowego przez likwidowanie lub zniekształcenie cech stanowiących o jego wartościach stanowią zagrożenie jego zachowania. W celu jego ochrony Gminy mogą go chronić poprzez utworzenie parku kulturowego lub ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Gmina Stromiec posiada miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy, w którym znajdują się zapisy odwołujące się do dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego, przedstawiono go w podrozdziale 5.1. Na terenie Gminy Stromiec nie odnotowuje się parku kulturowego.

Osadnictwo i układy przestrzenne

Gmina Stromiec wg. podziału na typy sieci osadnictwa wiejskiego wg M. Kiełczewskiej-Zalewskiej należy do typu osadnictwa skupionego z domieszką osiedli rozproszonych (sieć wsi średniej wielkości skupionych, o układzie węzłowym dróg, starszego pochodzenia, z domieszką osiedli rozproszonych i rzędówek nowszego pochodzenia – XIX i XX w.). Na terenie Gminy Stromiec pierwotnym, głównym typem przestrzennego założenia wiejskiego była rzędówka, co przedstawiono na rycinach w podrozdziale 5.2.4. Wsie tego typu charakteryzują się rzędowo-pasmowym układem pól. To wsie skupione, o dość luźnym rozmieszczeniu zagród wzdłuż drogi, najczęściej tylko po jednej stronie. Wąskie, długie pasma pól rozmieszczone są prostopadłe do drogi, na których znajdują się zagrody gospodarcze. Nie zachowała się żadna rzędówka z czasów XVIII-wiecznych. W XIX w. wykształciły się nowe rzędówki np. w Dobieszynku, czy Podlesiu Małym. W przypadku pozostałych, z biegiem czasu zaczęto zasiedlać również niezabudowaną dotychczas ziemię, po drugiej stronie drogi co dało początek nowemu układowi – ulicówce, która jest najczęściej spotykana na terenie gminy. Ulicówki te nie są

jednak zwarte, gospodarstwa występują niekiedy w pewnym oddaleniu od siebie, dlatego też część z nich przypomina również łańcuchówki. Obecnie obszar gminy jest w znacznej części zalesiony – 37%. W XVIII w. lesistość była znacznie większa. Dopiero w XIX w. powstał szereg osad w wyniku karczowania lasów. Należy do nich zaliczyć całe pasmo wsi zlokalizowanych we wschodniej części gminy, jak np. Dobieszyn, Podlesie Duże, Sułków, Olszowa Dąbrowa, Sielca, Kolonia Sielce, Lipskie Budy, czy Matyldzin. W związku z powyższym na terenie Gminy Stromiec nie występuje dużo wsi pochodzenia średniowiecznego. Oprócz osad XIX-wiecznych, również z początkiem XX w. lokowano nowe miejscowości.

Na podstawie obecnych kształtów wsi można rozróżnić ich pierwotne założenia. Poniżej przedstawiono wybrane wsie Gminy Stromiec, do których dopasowano podstawowe typy układów przestrzennych w XVIII w. oraz ich obecne kształty:

Biała Góra – zabudowa luźna, rozproszona;
Bobrek – długa ulicówka, w XVIII w. wielodrożnica z folwarkiem w części południowo-wschodniej;
Boska Wola – długa ulicówka, w XVIII w. rzędówka;
Boże – ulicówka z pozostałościami dawnego folwarku, w XVIII w. jako ulicówka z placem – najprawdopodobniej pozostałość po owalnicy;
Dobieszyn – wielodrożnica
Dobieszynek – rzędówka;
Ducka Wola – ulicówka, w XVIII w. rzędówka;
Grabowy Las – osada leśna bez typowego układu;
Ksawerów Nowy – łańcuchówka;
Ksawerów Stary – łańcuchówka, w XVIII w. rzędówka;
Krzemień - zabudowa luźna, rozproszona;
Marianki – niewielka ulicówka;
Niedabył – ulicówka, w XVIII w. wieś podwójna z rzędówką na północy i folwarkiem na południu wsi;
Pietrusin – zabudowa luźna, rozproszona;
Piróg – bardzo długa łańcuchówka;
Podlesie Duże – długa ulicówka;
Podlesie Małe – rzędówka;
Pokrzywna – zwarta ulicówka, w XVIII w. niewielka wieś z 2 domami;
Stromiec – wielodrożnica, w XVIII w. wieś „L-kształtna”, wyodrębniona z owalnicy;
Stromiecka Wola – długa łańcuchówka, w XVIII w. ulicówka;

Układy ruralistyczne

W gminnej ewidencji zabytków nie znajdują się układy ruralistyczne historycznych miejscowości. W związku z powyższym zasadne jest opracowanie nowych kart dla miejscowości, które w XVIII w. prezentowały wartościowe przestrzenne kompozycje ruralistyczne i można w nich obecnie dostrzec ślady dawnych rozplanowań. Dlatego też przy aktualizacji GEZ należy rozważyć możliwość włączenia kart założeń ruralistycznych dla miejscowości:

- Boże;
- Ducka Wola;
- Niedabył;

- Stromiec;
- Stromiecka Wola.

W sposób szczególny interesujący jest przykład wsi Boże, w którym występuje park podworski oraz wewnętrzny plac będący pozostałością nawsia. Dlatego też układ wsi jest połączeniem owalnicy z później wykształconą ulicówką.

Wg NID najpoważniejszymi zagrożeniami dla zachowania historycznych układów ruralistycznych są:

- wyludnianie wsi, opuszczanie siedlisk;
- urbanizacja;
- wymiana substancji budowlanej na inną, o innej funkcji, innych gabarytach i formie;
- wprowadzanie zabudowy wielorodzinnej i wielkogabarytowej (np. magazyny wysokiego składowania);
- zmiana charakteru użytkowania terenów rolnych i zabudowanych;
- likwidacja nieużytkowanych elementów zagospodarowania;
- likwidacja historycznych folwarków (części dawnych układów rezydencjonalnych);
- zmiana funkcji rolniczej i leśnej na nierolniczą i nieleśną;
- wyznaczanie nowych tras komunikacyjnych i linii przesyłowych.

Ryc. 12. Starsza część Stromieckiej Woli w typie ulicówki

źródło: www.bing.com

Ekspozycja krajobrazu

Zgodnie z definicją NID ekspozycja historyczna to autentyczny, zachowany lub potwierdzony w źródłach informacji niezakłócony widok z punktu, ciągu widokowego lub wzdłuż osi widokowej na obiekt (zespół obiektów), kompozycje zieleni i inne obiekty naturalne. Historyczna ekspozycja może również dotyczyć widoku z obiektu. Przekształcanie historycznej ekspozycji powinno być dokonywane pod warunkiem dostosowania do istniejących walorów estetycznych.

Na terenie Gminy Stromiec występują historyczne ekspozycje, które wyróżniają się w krajobrazie gminnym. Z kolei sylwety poszczególnych obiektów zabytkowych stanowią wartość dodaną występującą w przestrzeni. Zabytki obserwowane ze znacznej odległości, często z punktu lub ciągu widokowego wraz z ich najbliższym otoczeniem dostosowanym pod względem estetycznym

i tworzącym czytelną spójną formę krajobrazową uwzględniając przy tym ukształtowanie terenu są ważnym elementem całej miejscowości nadające im charakter miejsca, czasu i przestrzeni.

Do najważniejszych form krajobrazu kulturowego gminy należy zaliczyć:

- kościół i jego otoczenie w Dobieszynie;
- kościół i jego otoczenie w Stromcu.

Zdecydowaną dominantą w przestrzeni Stromca oraz jego okolicy jest kościół p.w. Jana Chrzciciela z górującą neogotycką wieżą. Kościół znajduje się w zachodniej części Stromca w granicach historycznego założenia wsi. Świątynię wzniesiono po południowej stronie drogi krajowej nr 48 w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki Dyga, która przepływa na wschód od kościoła. Jego sylweta od strony zachodniej widoczna jest jeszcze przed wjazdem do Stromca. Wyraźnie prezentuje się prezbiterium, transept, a także wieża. Kościół otoczony jest kamiennym murkiem z przyporami od strony zachodniej. Brak historycznego drzewostanu. Na północ od kościoła wybudowane zostały 3 domy w bliskiej odległości, w tym 2 murowane. Od strony zachodniej zabudowa mieszkalna nie jest zwarta, widoczny jest krajobraz wiejski w postaci pól i łąk. Przy kościele znajduje się również parking wyłożony kostką chodnikową. Od strony wschodniej kościół w Stromcu widoczny jest z dalszej odległości, niż od strony zachodniej. W tej części wsi jej panoramę tworzy zabudowa mieszkalna po obu stronach drogi nr 48. Od wschodu widoczne jest naturalne obniżenie przed kościołem, które związane jest z przepływającą rzeką Dyga. Przed nią, domy usytuowane są po obu stronach drogi w bardzo bliskiej odległości od siebie przez co uwidacznia się krajobraz fragmentu pierzei ulicznej typowy w niewielkich miasteczkach. Od strony wschodniej sylweta kościoła wyraźna, niezakłócona co związane jest z naturalnym obniżeniem doliny rzeki przed kościołem oraz niewielkim wzniesieniem, na którym znajduje się kościół. Na pierwszym planie widoczna jest wysoka wieża stanowiąca dominantę wysokościową z portalem oraz frontową elewacją. Przed samym kościołem znajduje się parking, a na południe od niego dwukondygnacyjny, współczesny budynek plebanii.

Innym przykładem bardziej rozwiniętej struktury przestrzennej jest kościół św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Dobieszynie znajdujący się na płaskim terenie wraz z otoczeniem. Kościół stojący na zamknięciu dróg stanowi dominujący obiekt, znajduje się przy skrzyżowaniu ul. Głównej, Leśnej oraz Kościelnej w południowej części miejscowości. Od strony północnej zamknięty jest drogą wojewódzką nr 48, a od strony zachodniej ulicą Kościelną. Kościół otoczony jest historycznym drzewostanem, który zachowany został w pierwotnych, powtarzalnych i tych samych odległościach, a także ogrodzeniem z murowanymi, jednolitymi i powtarzalnymi słupkami w granicach działki. Od strony zachodniej sylweta kościoła jest najbardziej uwidoczniiona. Nad panoramą wsi góruje wieża kościelna wraz z sygnaturką. Widoczny jest także drzewostan nie przesłaniający bryły oraz budynki mieszkalne. Od strony północnej sylweta kościoła zasłonięta częściowo przez drzewa, podobnie jak i zabudowa wsi. Od południa widok na kościół jest najbardziej ograniczony przez zasłaniający drzewostan. Z tej strony kościół nie góruje w krajobrazie, gdyż przed nim stoją wysokie, jednokondygnacyjne z użytkowymi poddaszami budynki mieszkalne (w tym plebania). Drewniana dzwonnica będąca w granicach działki kościelnej, wybudowana na zachód od kościoła nie jest widoczna z żadnej ze stron z dalszej odległości.

5.2.6. Zabytki nieruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 1, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Na terenie Gminy Stromiec znajdują się następujące zabytki nieruchome, które znalazły się w gminnej ewidencji zabytków, będące:

- a) dziełami architektury i budownictwa,
- b) cmentarzami.

W Gminie Stromiec obiekty architektury i budownictwa są reprezentowane najliczniej. Zaliczyć można do nich obiekty sakralne, budynki mieszkalne, budynki gospodarcze oraz przydrożne kapliczki. Odnotowano także zabytkowy cmentarz. Powyższe formy zabytków zostały szczegółowo omówione w podrozdziale 5.4 oraz 5.5.

5.2.7. Zabytki ruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 2, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
- instrumentami muzycznymi;
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Obiektem wpisanym do rejestru zabytków ruchomych jest figura św. Jana Nepomucena znajdująca się w Stromcu. Figura znajduje się po wschodniej stronie rzeki Dyga, na trawiastym placu. Umieszczona została na podeście w drewnianej altanie – kapliczce. Rzeźba św. Jana Nepomucena z przydrożnej kapliczki wpisana została do rejestru zabytków pod nr 1891/2005 z dnia 06.09.2005 r.

Ponadto na cmentarzu rzymsko-katolickim w Stromcu występują groby i mogiły o znaczeniu historycznym oraz osób szczególnie zasłużonych, które posiadają cechy zabytków ruchomych.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej (art. 10 ust 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

5.2.8. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 3, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
- cmentarzyskami;
- kurhanami;
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Narodowy Instytut Dziedzictwa w następujący sposób definiuje pojęcie stanowiska archeologicznego: „Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany także stanowiskiem archeologicznym, to zwarty przestrzennie obszar w obrębie którego występują źródła archeologiczne (zabytki nieruchome i ruchome oraz inne ślady wykorzystania terenu przez człowieka) wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości.”

Ochrona stanowisk archeologicznych jest niezwykle trudna ze względu na ich specyfikę. Są one nieodnawialne, zatem każda ingerencja, np. podczas prowadzonych badań archeologicznych przyczyniają się do nieodwracalnych zmian w układzie nawarstwień. Dziedzictwo zabytków archeologicznych obejmuje zarówno zabytki nieruchome, jak i ruchome. Dlatego też należy stosować zróżnicowaną strategię ochrony. Zabytki archeologiczne, to zabytki na pierwszy pozór niewidoczne, znajdujące się pod ziemią lub pod wodą. Dopiero przebadanie takiego stanowiska daje możliwość zdobycia wiedzy o nim, np. informacje o funkcji stanowiska, jego datowanie. Ochrona zabytków archeologicznych prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Zaś zrównoważony rozwój to taki rozwój, który zaspokajając potrzeby współczesnych społeczeństw, nie będzie jednocześnie ograniczał możliwości rozwojowych przyszłych pokoleń. Zakłada równoległy rozwój gospodarki, społeczeństwa i środowiska. W przypadku nieodnawialnych zasobów dziedzictwa archeologicznego oznacza to ochronę zabytków archeologicznych in situ czyli w miejscu ich pierwotnego występowania, przez zachowanie ich dla przyszłych pokoleń w stanie możliwie nienaruszonym.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych w sytuacji gdy miejsce prowadzenia prac znajduje się w strefie ochrony archeologicznej obowiązujące są ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wskazującego na ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. W sytuacji gdy na danym obszarze nie występuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wiążące są zapisy zawarte w decyzji o warunkach zabudowy.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych, gdy miejsce prowadzenia prac nie znajduje się w strefie ochrony archeologicznej ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obowiązuje

wykonawcę (inwestora) do konkretnych zachowań w myśl art. 32. ust. 1.: Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dalej, zgodnie z ust. 5.: Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

- 1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
- 2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;
- 3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

W sytuacji gdy wykonawca nie dostosuje się do zaleceń zawartych w art. 32. ust. 1., art. 115. ust. 1 mówi o dalszych konsekwencjach: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o odkryciu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, a także nie wstrzymał wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć znaleziony przedmiot i nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

W przypadku znalezienia zabytku archeologicznego ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliguje w takiej sytuacji do konkretnego zachowania. W artykule 33. ust. 1 czytamy: Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Art. 35. ust. 1. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jasno rozstrzyga: Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa.

Osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one obowiązków wymienionych w ustawie (art. 34. ust. 1.).

Art. 116. określa konsekwencje finansowe z niewywiązania się z art. 33. ust. 1.: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o przypadkowym odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, a także nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

Prowadzenie badań archeologicznych zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymaga wcześniejszego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Obowiązek ten, w odróżnieniu do zabytków nieruchomości i zabytków ruchomych, obejmuje nie tylko prowadzenie badań przy zabytkach archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, lecz przy wszystkich obiektach spełniających definicję zabytku archeologicznego.

Gmina Stromiec opracowała gminną ewidencję stanowisk archeologicznych 2023 r.

W GPOnZ dla Gminy Stromiec na lata 2017-2020 wskazano, że na obszarze gminy znajduje się 58 stanowisk archeologicznych. Zasób ten powtórnie zweryfikowano w ramach aktualizacji GPOnZ. Z kart ewidencji stanowisk archeologicznych (wojewódzka ewidencja zabytków) wynika, że na terenie gminy znajdują się 62 stanowiska archeologiczne. Jedno stanowisko zostało pominięte, a trzy przypisane zostały do terenu innych gmin: Głowaczów, Stara Błotnica oraz Grabów nad Pilicą, jednak terytorialnie stanowiska te znajdują się na terenie Gminy Stromiec. W poniższej tabeli wskazano szczegółowe informacje.

Tabela 2. Stanowiska archeologiczne dodane w ramach aktualizacji

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Funkcja obiektu/blizsza chronologia	Uwagi
1	Helenówek, ob. Matyldzin	69-68	1	6	Ślad osadnictwa – Epoka kamienia-wczesna epoka brązu	W karcie KESA pod miejscowością Helenówek w gm. Głowaczów. Terytorialnie stanowisko znajduje się w gm. Stromiec.
2	Kalinów	70-67	1	8	Ślad osadnictwa – Wczesne średniowiecze Ślad osadnictwa - Średniowiecze	W karcie KESA przypisane pod gm. Stara Błotnica. Terytorialnie stanowisko znajduje się w gm. Stromiec.
3	Niedabył	69-67	1	8	Ślad osadnictwa – Epoka kamienia-wczesna epoka brązu	Wcześniej pominięte
4	Strzyżyna Stacja, ob. Boska Wola	68-68	1	6	Ślad Osadnictwa – Kultura świderska Obozowisko – Epoka brązu Ślad osadnictwa – Okres wpływów rzymskich	W karcie KESA pod miejscowością Strzyżyna Stacja w gm. Grabów na Pilicą. Terytorialnie stanowisko znajduje się w gm. Stromiec.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

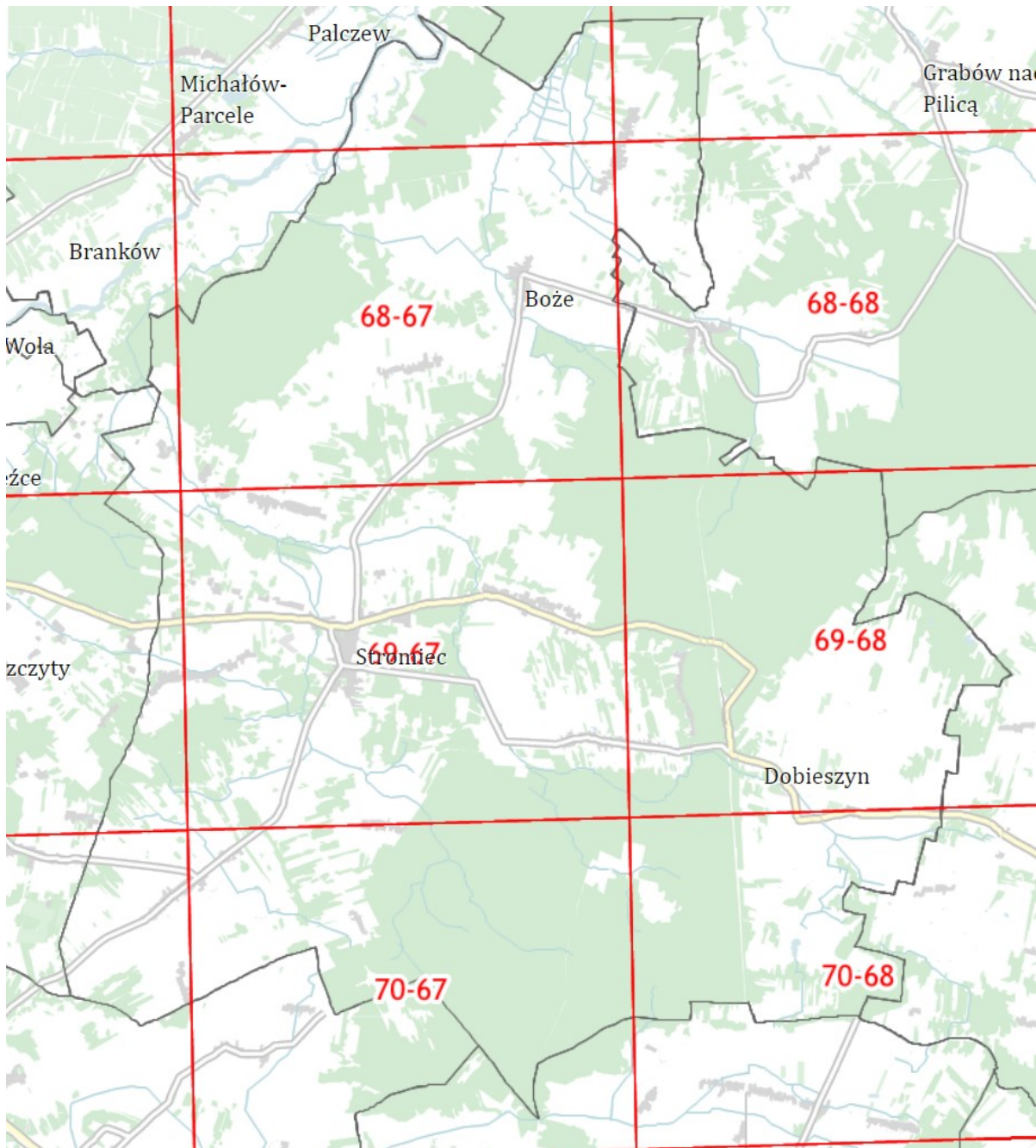

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart ewidencji stanowisk archeologicznych

W wykazie stanowisk archeologicznych – załącznik 2, w porównaniu do wcześniejszej edycji programu zaktualizowano liczbę stanowisk archeologicznych, dodano informacje na temat nr stanowisk na obszarze AZP, a także zaktualizowano przynależność terytorialną dla stanowiska, które we wcześniej edycji GPOnZ przypisano do Stromieckiej Woli, a w rzeczywistości znajduje się w Boskiej Woli. Ponadto w karcie stanowiska archeologicznego (ewidencja wojewódzka) stanowisko to zostało błędnie przypisane do miejscowości Strzyżyna Stacja w gm. Grabów nad Pilicą – AZP 68-68, 2 w miejscowości, 10 na obszarze (Ślad Osadnictwa – Epoka brązu).

Żadne ze stanowisk archeologicznych z terenu Gminy Stromiec nie jest wpisane do rejestru zabytków. W okresie ostatnich 6 lat na obszarze gminy nie prowadzono prac archeologicznych, a co za tym idzie nie opracowano żadnej nowej karty archeologicznej.

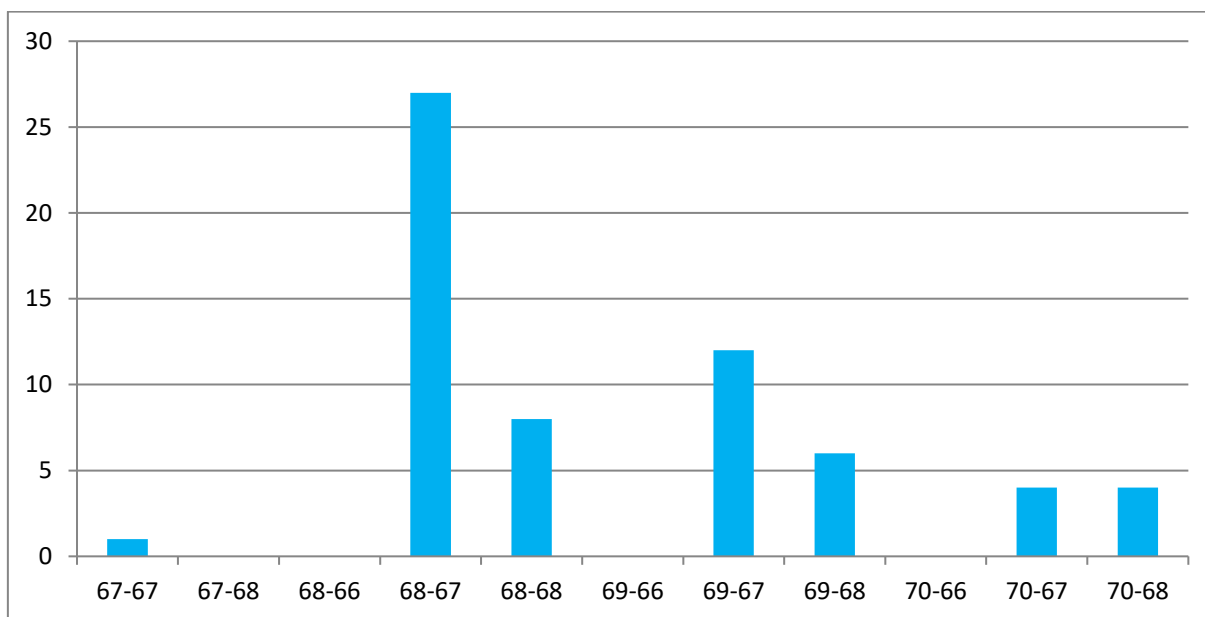
Poniżej przedstawiono obszary AZP, które znajdują się na terenie gminy. Stwierdzić należy, że aż 11 obszarów AZP nachodzi na teren Gminy Stromiec: 67-67, 67-68, 68-66, 68-67, 68-68, 69-66, 69-67, 69-68, 70-66, 70-67, 70-68. Należy zaznaczyć, że tylko obszar 69-67 znajduje się w całości na terenie gminy. Prawie w całości na obszarze gminy mieści się obszar 68-67, a w mniejszym stopniu 69-68. Pozostałe nie znajdują się nawet w połowie. Część sektorów AZP tylko nieznacznie pokrywa obszar gminy. Na 4 obszarach AZP w granicach Gminy Stromiec nie odnotowano stanowisk archeologicznych: 67-68, 68-66, 69-66 oraz 70-66.

Ryc. 13. Obszary AZP na terenie Gminy Stomiec

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart WEZ

Najwięcej stanowisk archeologicznych odnotowano na obszarze 68-67 (27) oraz 69-67 (12) i razem jest to ponad połowa wszystkich zaewidencjonowanych zabytków archeologicznych z terenu gminy. Na pozostałych obszarach AZP liczba stanowisk archeologicznych nie przekroczyła 10. Tereny, na których znajdują się obszary 68-67 oraz 69-67 w granicach gminy zajmują ponad połowę powierzchni Gminy Stromiec, a na nich też występują historyczne miejscowości takie jak Boże, czy Stromiec. Na obszarach tych występują stanowiska z epoki kamienia-wczesnej epoki brązu, neolityczne, epoki żelaza, wczesnego średniowiecza, późnego średniowiecza oraz nowożytnie.

Na obszarze Gminy Stromiec w zdecydowanej większości występują stanowiska archeologiczne o małej wartości poznawczej. Nie odnotowuje się stanowisk archeologicznych o wysokiej wartości poznawczej. W poniższej tabeli przedstawiono stanowiska archeologiczne, które uznać można jako najcenniejsze na terenie gminy – stanowiska o średniej wartości poznawczej. Należy zaznaczyć, że na stanowisku w miejscowości Niedabył – 1 w miejscowości, 18 na obszarze 68-67 stwierdzono współwystępowanie pozostałości osadniczych z różnych okresów chronologicznych. Jest to zarazem jedyne stanowisko na terenie gminy, gdzie udokumentowano aż 5 okresów chronologicznych.

Tabela 3. Stanowiska archeologiczne o średniej wartości poznawczej

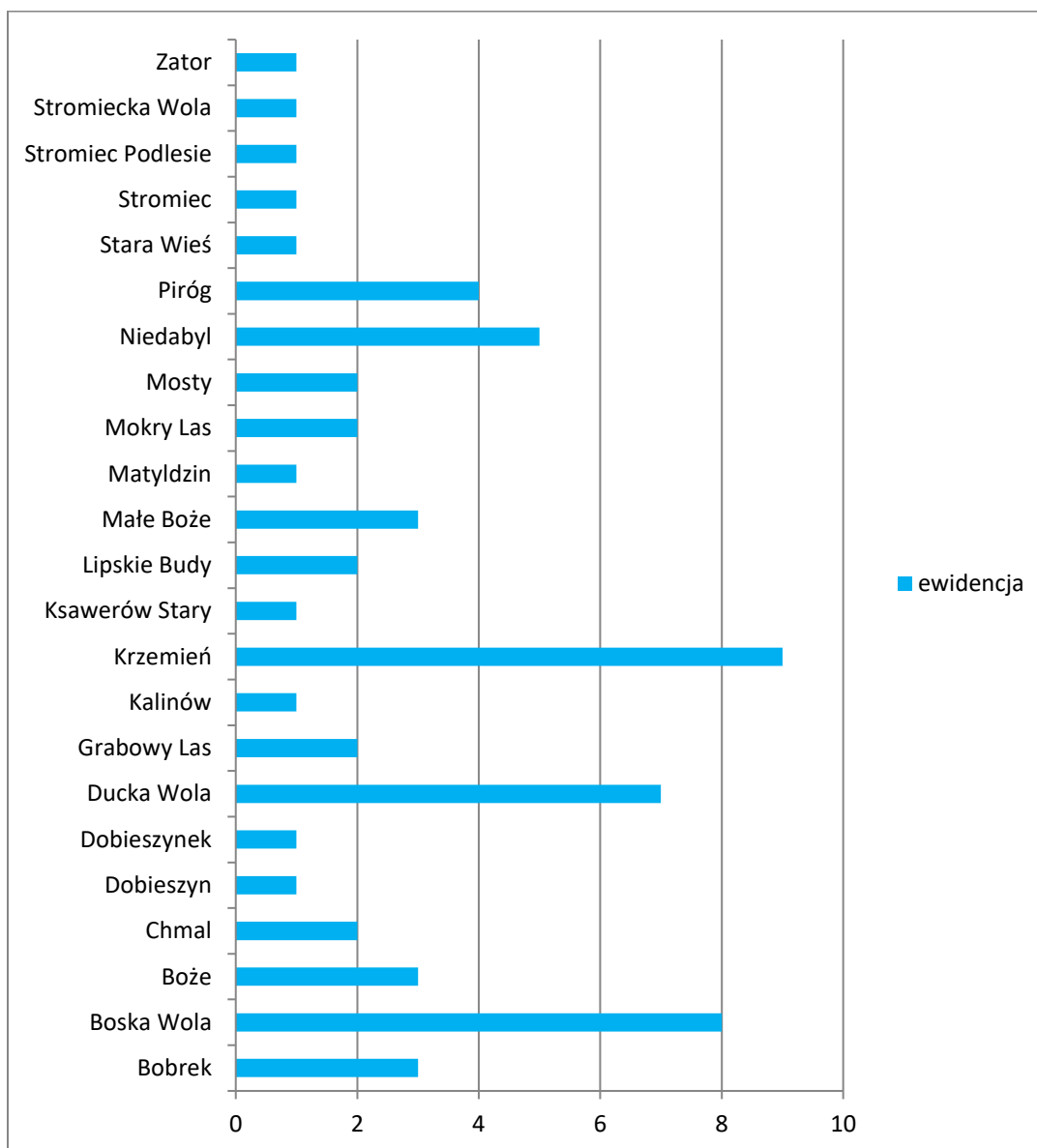
Lp.	Miejscowość	AZP	Nr w miejsc.	Nr na obsz.	Funkcja obiektu/Chronologia
1	Chmal	70-68	1	12	Ślad osadnictwa - Wczesne Średniowiecze Osada - Kultura Przeworska
2	Ducka Wola	68-67	3	16	Ślad osadnictwa - Kultura Łużycka Osada - Neolit
3	Ducka Wola	68-67	4	24	Osada - Kultura Mierzanowicka
4	Ducka Wola	68-67	6	26	Osada - Kultura Pucharów Lejkowatych
5	Grabowy Las	70-68	2	2	Ślad osadnictwa – Neolit? Ślad osadnictwa – Starożytność-wczesne średniowiecze Zagroda wiejska (smolarnia) - Okres Nowożytny
6	Niedabył	68-67	1	18	Cmentarzysko? – Kultura łużycka

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

					Cmentarzysko? – Kultura przeworska Osada? – Wczesne średniowiecze Osada – Średniowiecze Osada – Okres Nowożytny
7	Strzyżyna Stacja, ob. Boska Wola	68-68	1	6	Ślad Osadnictwa – Kultura świderska Obozowisko – Epoka brązu Ślad osadnictwa – Okres wpływów rzymskich

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart WEZ

Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart WEZ

Na terenie 23 jednostek osadniczych znajdują się 62 stanowiska archeologiczne (wszystkie o ustalonej lokalizacji). Najwięcej stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Stromiec znajduje się w miejscowościach: Krzemień (9), Boska Wola (8) oraz Ducka Wola (7), Niedabyl (5). W pozostałych miejscowościach odnotowano poniżej 5 stanowisk. W załączniku nr 2 przedstawiono wszystkie stanowiska archeologiczne z terenu gminy.

W ramach istniejącego zasobu archeologicznego stwierdzono zaewidencjonowanie następujących kategorii stanowisk archeologicznych, które wymieniono w poniższej tabeli. Z powyższego zestawienia wynika, że zdecydowanie najwięcej odnotowano śladów osadnictwa – 65. Z ternu Gminy Stromiec nie udokumentowano punktów osadniczych, grodzisk, czy kurhanów.

Tabela 4. Zróżnicowanie stanowisk archeologicznych ze względu na określone funkcje

Lp.	Funkcja obiektu	Ilość
1	ślad osadnictwa	65
2	osada	22
3	cmentarzysko	3
4	zagroda wiejska	2
5	ślad obozowiska	1
6	obozowisko	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart WEZ

W najbliższym czasie nie przewiduje się robót budowlanych, a także prac inwentaryzacyjnych przy stanowiskach archeologicznych.

5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie Gminy Stromiec nie funkcjonują muzea, w których znajdowałyby się zabytki. Nie odnotowuje się również innych miejsc przechowujących ruchome przedmioty o wartości zabytkowej. Jednakże w miejscowości Podlesie Duże mieści się Prywatne Muzeum Techniki Wojskowej i Historii Regionalnej. Muzeum działa od 2017 r. Znajdują się tu przedmioty oraz eksponaty związane głównie z czasami II wojny światowej, takie jak broń, pojazdy bojowe, uzbrojenie ochronne, odzież, naczynia, sprzęt medyczny, sztuka okopowa, czy też historyczne zdjęcia, pocztówki oraz inne repliki. Muzeum pozyskuje do swoich zbiorów w drodze zakupu, wymiany bądź darowizny elementy pojazdów wojskowych oraz ekwipunku żołnierskiego z okresu II wojny światowej, takie jak np.: hełmy, bagnety, szable, mundury, odznaczenia, wojskowe skrzynie amunicyjne, części i elementy pojazdów wojskowych - gąsiennice, koła, blachy pancerne, mechanizmy.

W 2019 r. jedna z sal w stromieckiej szkole została zaadaptowana na Izbę Pamięci. Celem powołania Izby jest ocalenie od zapomnienia przedmiotów, które służyły wcześniejszym pokoleniom z tych stron. Mieszkańcy gminy przekazali liczne eksponaty, np. takie jak: ubrania, obrusy, żelazka, naczynia, banknoty, książki, zabawki, maszynę do pisania, obrazy czy drewniany krzyż.

Fot. 1. Izba Pamięci w Stromcu

Źródło: <http://stromiec.naszabiblioteka.com/>

5.2.10. Dziedzictwo niematerialne

Narodowy Instytut Dziedzictwa definiuje dziedzictwo niematerialne jako tradycję, żywe niematerialne przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom, takie jak:

- tradycje i przekazy ustne między innymi bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne w tym tradycje muzyczne wokalne, instrumentalne i taneczne, widowiska religijne, karnawałowe i doroczne;
- praktyki społeczno-kulturowe takie jak zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne i środowiskowe, zwyczaje odpustowe i pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, sposoby składania życzeń, tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie na przykład meteorologia ludowa;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania miłosne i medyczne;
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Zgodnie z Konwencją UNESCO w sprawie dziedzictwa niematerialnego jego definicja brzmi następująco: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.”

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

Z terenu Gminy Stromiec nie odnotowuje się wpisu na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego (85 wpisów- stan na grudzień 2023 r.) oraz krajowego rejestru dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego (10 wpisów- stan na grudzień 2023 r.). Z terenu gminy nie odnotowano również żadnego produktu wpisanego do listy produktów tradycyjnych, który prowadzi Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Niemniej, na terenie Gminy Stromiec występuje nieznaczna liczba przykładów lokalnego dziedzictwa niematerialnego, które przedstawiono poniżej.

Gmina Stromiec znajduje się w historycznych granicach ziemi czerskiej, dawnej jednostki wchodzącej w skład województwa mazowieckiego. Wraz z 3 rozbiorem Polski ziemia czerska została wymazana z map.

Ryc. 14. Etnograficzna mapa Polski

Źródło: www.niezlomni.com

Strój ludowy

Obecnie na terenie gminy zwyczaj noszenia stroju ludowego nie przetrwał. Jednak z zachowanych fotografii wynika, że w latach 1937-1940 strój ludowy damski zakładany był na ważniejsze uroczystości kościelne.

Z końcem XIX wieku kobiecy strój odświętny składał się z koszuli bez rękawów, na którą zakładano białą bluzkę z ozdobną kryzą oraz spódnicę, na którą wkładano jedną spódnicę z cienkiej wełny o żywych jaskrawych kolorach. Na nie zakładano białą zapaskę krótszą od spódnicy około 20 centymetrów. Panny nosiły zapaski dołem proste, zdobione poziomo naszytymi wstążkami, zapaski starszych kobiet, dołem były wycięte w ozdobne ząbki, powyżej których znajdowały się ozdobne, ażurowe hafty. Na poniższej fotografii widać, że wzorowane były w paski. Na bluzkę panie zakładały gorset z granatowego aksamitu lub sukna. Na początku XX wieku gorsety ozdabiano cekinami, wyszywano drobnymi koralikami lub haftowano. Popularne były sznury koralu, dziewczęta nosiły także naszyjniki z bursztynu. W dni chłodne zakładano duże, grube chusty z frędzlami (tzw. " dybytki"). Na głowie noszono wełniane chustki w kwieciste wzory, chociaż na fotografii widać, że były raczej skromne, jednokolorowe, przeważnie białe. Na nogi wkładano sznurowane trzewiki sięgające łydek.³

Fot. 2. Strój ludowy w Stromcu

Źródło: <http://stromiec.naszabiblioteka.com/n,stare-fotografie>

Koła Gospodyń Wiejskich

Na terenie Gminy Stromiec działają Koła Gospodyń Wiejskich, które poprzez swoją działalność przyczyniają się do propagowania i promocji dziedzictwa niematerialnego gminy. Jednym z ich zadań jest kultywowanie tradycji ludowych. Aktywnie rozwijają kulturę ludową zwłaszcza lokalną i regionalną. Należy do nich zaliczyć:

- Koło Gospodyń Wiejskich „Stromianki”

³ Na podstawie: <https://www.gmina-bialobrzegi.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/zycie-codzienne/>

ul. Białobrzeska 74B

26-804 Stromiec

Tel. Kontaktowy: 667 114 246

Adres e-mail: milena109@op.pl

KGW założone zostało w 2010 r. i liczy obecnie 17 osób.

- Koło Gospodyń Wiejskich w Ksawerowie Starym "Ksawerzanki"

Ksawerów Stary 81

26-804 Stromiec

Adres do korespondencji: j.w.

Tel. kontaktowy: 500-152-692

Adres e-mail: kgw.ksawerzanki@wp.pl

KGW założone zostało w 2018 r. i liczy obecnie 17 osób.

Pozostałe organizacje związane z dziedzictwem

Na terenie Gminy Stromiec występują również stowarzyszenia i organizacje, które w swojej działalności statutowej realizują zadania związane z dziedzictwem kulturowym, należy do nich zaliczyć:

- Stowarzyszenie „Stromiecczyzna”.

ul. Piaski 4, 26 – 804 Stromiec

Tel. Kontaktowy: 663 653 445

Adres e-mail: ania_wieteska@wp.pl

Adres WWW: bibliotekastromiec.pl/stowarzyszenie

Celem stowarzyszenia jest działalność na rzecz awansu cywilizacyjnego i poprawy jakości życia społeczności Gminy Stromiec i przyległych do niej obszarów przez finansowanie działań w zakresie m.in rozpowszechniania historii i walorów środowiska naturalnego stromiecczyzny. Wspiera finansowo imprezy, programy i wydarzenia z zakresu, kultury, sztuki, folkloru, tradycji i kultury regionu, służących lokalnej społeczności. Stowarzyszenie powstało w 2003 r.

- Towarzystwo Miłośników Historii Wojskowości – Kalina Krasnaja

Lasopole 2B

05 – 650 Chynów

Adres do korespondencji: j.w.

Tel. kontaktowy: 603 102 415

Adres e-mail: kontakt@tmhw.pl

Adres WWW: www.tmhw.pl

Celem działania Towarzystwa jest: 1. Opieka nad grobami wojennymi oraz miejscami pamięci narodowej. 2. Działalność w zakresie podtrzymywania i upowszechniania tradycji narodowej, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej. 3. Działalność w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego. 4. Wspieranie działalności muzealnej. 5. Opieka nad zabytkami militarnymi, w szczególności nad zabytkami techniki militarnej. 6. Opracowywanie materiałów służących propagowaniu tradycji oręża. 7. Ochrona i restauracja obiektów historycznych i zabytkowych, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów o charakterze militarnym. 8. Wspieranie i promocja osób (twórców, artystów, uczonych) zaangażowanych w inicjatywy związane z ochroną tradycji oręża. 9. Prowadzenie badań w zakresie historii wojskowości. 10. Konsultowanie produkcji filmowych,

telewizyjnych, sztuk teatralnych czy wszelkich innych przejawów twórczości. 11. Propagowanie rzetelnej wiedzy historycznej dotyczącej techniki wojskowej oraz oręża.

Postacie historyczne i wybitne związane z gminą

Rada Gminy wyróżniła osoby, których droga życiowa i zasługi przywołują pojęcia czynu i służby dla Polski, dla społeczności Stromieckiej, dla drugiego człowieka. To pojęcie służby jest wspólną cechą wyróżnionych. To ona kształtowała ich działania, pozwalała dostrzec potrzeby innych ludzi. Uhonorowani doskonale rozumieli, że człowiek nie żyje tylko dla siebie, że ślad po sobie pozostaje tylko wtedy, kiedy żyje społecznie, kiedy żyje dla innych.

Ks Antoni Niemoćko - długoletni proboszcz Parafii Stromiec w latach 1891 – 1919, budowniczy obecnego wspaniałego, największego w wiejskich parafiach Diecezji Radomskiej kościoła w Stromcu.

Adam Wróblewski - długoletni nauczyciel i kierownik w latach 1918 - 1947 Szkoły w Stromcu. Budowniczy pierwszego budynku szkolnego w Stromcu w roku 1937. Wielki patriota, piłsudczyk. Nauczyciel z powołania.

Prof. Ryszard Zaręba - był w regionie radomskim osobą powszechnie znaną i szanowaną. To właśnie jemu zawdzięczamy przywrócenie na mapy funkcjonującej od czasów historycznych, a zapomnianej w XIX wieku nazwy - Puszcza Stromiecka.

płk Ryszard Kukliński - oficer Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, wykazał się niezwykłą odwagą i dzielnością w czasach trudnych dla naszej Ojczyzny. Rzykując wszystko podjął działania uniemożliwiając planowaną interwencję wojsk radzieckich w Polsce w celu zdławienia niepodległościowych dążeń Solidarności.

Robert Grudzień - artysta muzyk (organy, fortepian, klawesyn), kompozytor, dyrektor festiwali muzycznych. Jego rodzice pochodzą z Niedabyła, miejscowości pobliskiej Stromcu. Swoją twórczością przyczynia się do rozświetlenia Gminy Stromiec, do jej promowania.

Legendy⁴

Zapomniana kapliczka – legenda głosi, że kapliczka Matki Bożej w Zabagniu koło Stromca zbudowana została przez dziedzica z pobliskiego dworu, po tym jak jego córce ukazała się w miejscu obecnej kapliczki Matka Boska. Sąsiednią wieś Marianki nazwał od imienia swojej córki – Marianki. Po dawnym dworze nie ma śladu, a w jego miejscu stoi gospodarstwo, którego właściciel nazywany jest zwyczajowo przez miejscowych – dziedzicem. Inna anegdota głosi, że w XX w. w Zabagniu był bardzo duży pożar, spłonęły niemal wszystkie gospodarstwa, a pożar zatrzymał się na kapliczce, która została cudownie uratowana i stoi do dnia dzisiejszego.

Pilot – jedna z mieszkanki gminy, Zosia wraz ze swoją siostrą Anna, w środę popielcową wybrały się do kościoła w Stromcu. Zosi nie było dane jednak dojść do kościoła, 17 lutego 1942 r. na drodze z Ksawerowa Nowego do Stromca została zabita przez niemieckiego pilota, który skrzydłem samolotu ściął kobiecie głowę. Na pamiątkę tamtych wydarzeń postawiono drewniany krzyż, który po wojnie był 3-krotnie zmieniany z powodu butwienia ze starości. Na krzyżu umieszczona była kiedyś tabliczka

⁴ Na podstawie: Opowieści przydrożnych kapliczek, Z. Gierata, Wydawnictwo: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 2010.

z opisem wydarzenia, która nie przetrwała, widnieje jedynie datownik wyryty na krzyżu w jego dolnej części.

Trzy krzyże – zgodnie z legendą, w 1656 r. wycofujące się wojska szwedzkie, pod wsią Brzozówką zatrzymały się na górze, na której znajdowały się 3 drewniane krzyże. Próbowali na niej stawić opór wojskom polskim, jednak bezskutecznie. Oddział Szwedów rzucił się do ucieczki i nie wytrzymał trudnej przeprawy. Żołnierze potopili się w miejscowych bagnach, które zamrożone, na pierwszy rzut oka wydawały się bezpieczną drogą ucieczki. Miejsce to zostało z czasem nazwane jako „Nędza”, zaś wysepka między Zatorem, a Białą Górą – Żołnierską. Inna legenda o 3 krzyżach mówi, że córka właściciela pałacu w Stromcu zakochała się nieszczęśliwie w 3 braciach, którzy odwzajemniali to uczucie. Nie mogła ona zdecydować którego wybrać, dlatego poprosiła o radę ojca. Ten oznajmił jej, że on sam wybierze jej właściwego mężczyznę, ale nie będzie to żaden z nich. Córka spotkała się z braćmi na wzgórzu. Gdy ojciec o tym się dowiedział przybył na miejsce i rzucił na nich klątwę. Mężczyźni zamienili się w 3 drewniane krzyże, a dziewczyna w kamień.

Herb Gminy

Herby gmin w sposób pośredni nawiązują do dziedzictwa niematerialnego, ukształtowanego historycznie, na terytorium danej gminy. Od 8 marca 1990 r. gminy uzyskały możliwość powołania herbów na mocy ustawy o samorządzie terytorialnym. Są cennym dziedzictwem kulturowym, ukazując zasób dziedzictwa materialnego, jak i niematerialnego, który należy identyfikować z daną jednostką terytorialną. Herb powinien się wyróżniać i być łatwo rozpoznawalny. Ukazanie dziedzictwa kulturowego w herbie Jan Pruszyński definiuje następująco: „to zasób rzeczy nieruchomości i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju, oraz przekazania następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”. Ponadto herby powinny spełniać szereg określonych kryteriów. Zasady tworzenia herbów, flag, sztandarów i pieczęci jednostek samorządu terytorialnego w Polsce określa Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Herbem Gminy Stromiec jest złoty dąb z czarną majuskułą S wyciosaną na pniu przedstawiony na niebieskim tle. Tarcza w typie hiszpańskim zaakcentowana została obramowaniem w kolorze czarnym.

Złoty dąb nawiązuje do nazwy miejscowej Stromiec pochodzącej od staropolskiego określenia drzewa. W tym sensie mamy do czynienia z tzw. herbem mówiącym. Podkreśla to duża litera (majuskuła) S, która w XVIII w. stanowiła znak graniczny ciosany na pniach drzew Puszczy Stromieckiej. Zarazem dąb symbolizuje całą pradawną Puszcę Stromiecką, w której kiedyś dąb był drzewem spotykanym najpowszechniej. Stąd wzięty się takie nazwy miejscowe, jak Olszowa Dąbrowa. Dęby są nadal jednym z gatunków drzew najczęściej występujących w pozostałościach Puszczy. Źródło z 1801 r. mówi, że granice puszczy biegły przez miejsce, gdzie Dąb Saporowy dawno ścięty stać miał. Potężny pień dębu i jego rozłożyste konary wskazują zarazem na odwieczność i siłę wspólnoty gminnej. Dąb jest przy tym symbolem o jednoznacznie pozytywnych konotacjach, jak np. długowieczność, potęga, świętość, cnota, odwaga, majestat, wiara człowieka, honor oraz niepodległość¹. Złoto symbolizuje m.in. boskość, chwałę, niezniszczalność, mądrość, stałość, doskonałość, bogactwo i szlachetność. W godle herbu i jego

barwie można więc pośrednio odczytywać też nawiązanie do dziejów parafii św. Jana Chrzciciela w Stromcu. Błękitne pole tarczy symbolizuje rzeki – Pilicę, by upamiętnić, że Stromiec leżał na Zapilczu, przed rozbiorami należącym do Mazowsza (w XIX-XX w. – do kieleckiego i radomskiego), a granica gminy częściowo opiera się o tę rzekę; oraz Jordan, w którym patron stromieckiego kościoła św. Jan Chrzciciel ochrzcił Chrystusa. Błękit jest też m.in. symbolem nieba, uduchowienia, wiary, ogromu, trwałości, prawdy, szczęścia nadziei, sprawiedliwości oraz szczerości.⁵

Ryc. 15. Herb Gminy Stromiec

Źródło: ugstromiec.pl

W związku z przytoczonymi powyżej przykładami należy stwierdzić, że dziedzictwo niematerialne na terenie gminy przetrwało częściowo. Elementy takie jak tradycyjna obrzędowość i tradycja lokalna w postaci gwary, potraw regionalnych, imprez utożsamiających z regionem, czy innych lokalnych zwyczajów nie występuje obecnie. Zachowane elementy niematerialne należy pielęgnować i dbać o nie.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje w art. 7 następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na terenie Gminy Stromiec nie odnotowuje się:

- wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa;

⁵ <http://archiwum.ugstromiec.pl/index.php/z-zycia-gminy-117/articles/symbole-gminy-stromiec.html>, W. Kopaliński, Słownik symboli, W-wa 1997, s. 63-65.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

- uznania za pomnik historii;
- utworzenia parku kulturowego, który może być utworzony na podstawie uchwały Rady Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w myśl art. 16, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje zapisy dotyczące rejestru zabytków w art. 9 oraz art. 10. Poniżej przytoczono najważniejsze zapisy odnoszące się do zabytków rejestrowych.

Art. 9 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Art. 10 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Warszawie prowadzone są trzy rejestry zabytków:

Rejestr zabytków nieruchomych (księga A).

Rejestr zabytków ruchomych (księga B).

Rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

Na terenie Gminy Stromiec znajduje się 6 obiektów rejestrowych, w tym 5 wpisanych do księgi A oraz 1 wpisany do księgi B. W Stromcu występują aż 4 takie obiekty. Ponadto po jednym zabytku rejestrowym odnotowano w miejscowości Boże oraz Dobieszyn. Charakteryzowane zabytki datowane są na XVIII, XIX i XX w. Najstarszym obiektem wpisany do rejestru zabytków jest park dworski w Bożem, a także cmentarz w Stromcu, z kolei najmłodszym – kościół parafialny w Dobieszynie.

Tabela 5. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt-funkcja pierwotna	Lokalizacja	Nr ewid. działki	Datowanie	Wpis do rejestru zabytków
1	Boże	park dworski	na północ od dworu nr 18	260/42, 264/2-4, 265/2-3	1 poł. XIX w.	627 z 1957-12-17, 627 z 2010-05-13
2	Dobieszyn	kościół p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus	32	1	1946-1949 r.	A-1019 z 2011-04-19
3	Stromiec	kościół murowany p.w. św. Jana Chrzciciela	ul. Biało-brzeska	313	1900-1905 r.	285/A/85 z 1985-03-04
4	Stromiec	kaplica przy kościele (rzeźba- św. Jan Nepomucen)	50 m na wschód od kościoła, przy drodze krajowej 48	332	4 ćw. XIX w.	dec. nr. 1891/2005 z 2015-09-06, nr rej. B-72
5	Stromiec	cmentarz rzymsko-katolicki	ul. Cmentarna	305	1 poł. XIX w.	dec.84/2016 z 2016-01-25
6	Stromiec	kaplica cmentarna	ul. Cmentarna	305	1894 r.	dec.84/2016 z 2016-01-25

Źródło: Rejestr zabytków województwa mazowieckiego, GEZ

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

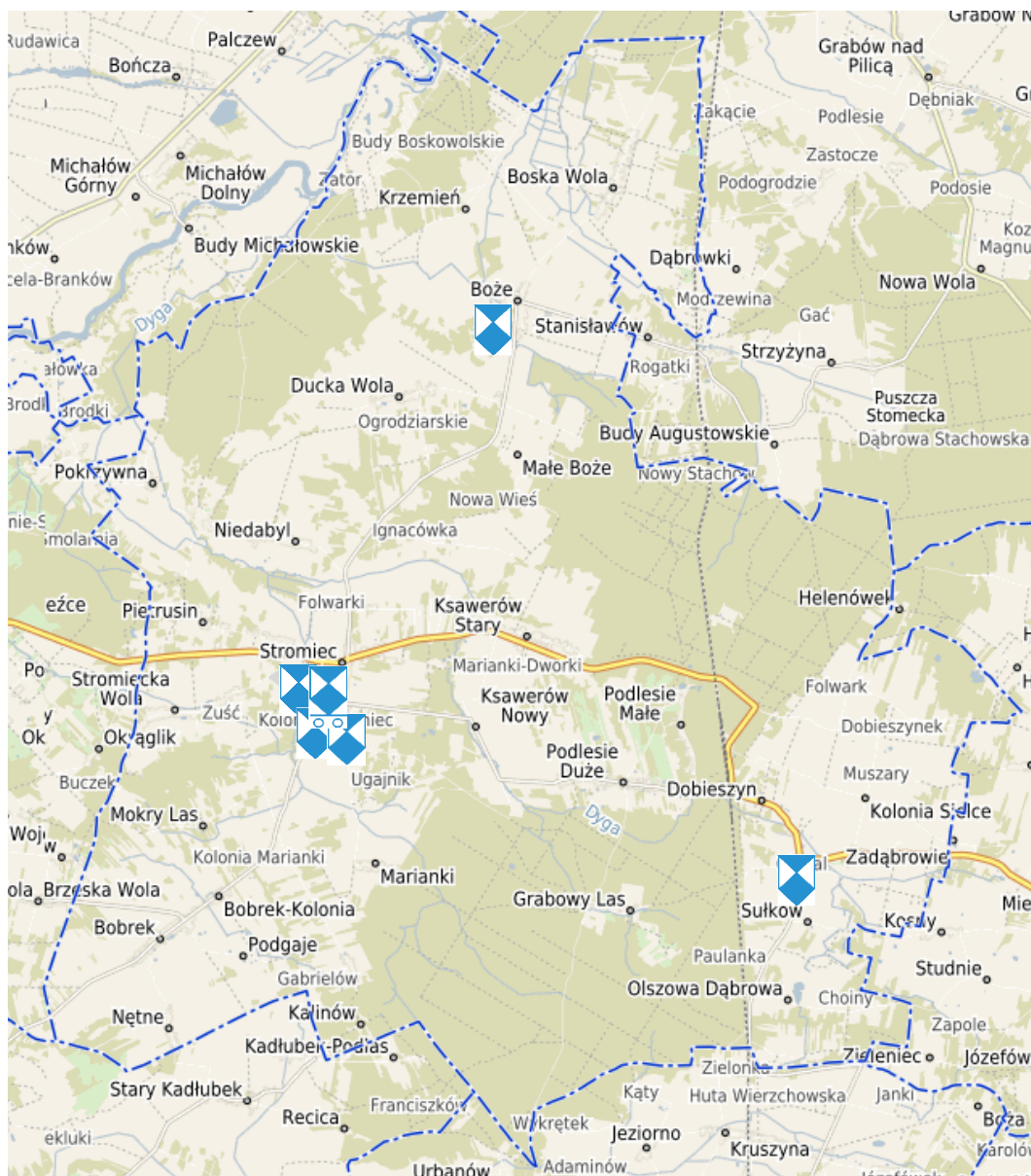

W poniższej tabeli przedstawiono charakterystykę zabytków rejestrowych. Oprócz przytoczonych poniżej danych należy zaznaczyć, że ogólny stan zachowania zabytków wpisanych do rejestru zabytków należy ocenić na dobry. W najlepszym stanie są kościoły, przy których sukcesywnie prowadzone są prace remontowe i konserwatorskie, np. wymiana pokrycia dachowego kościoła w Dobieszynie w 2019 r. Prace przy kościele nie zostały jednak zakończone. Stan niektórych elementów kościoła jest niedostateczny i wymaga pilnej interwencji naprawczej, np. popękana posadzka, zawilgocenia elewacji.

Tabela 6. Charakterystyka obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Materiał budowy	Styl architektoniczny	Rozmiar
1	Boże	park dworski	-	krajobrazowy	pow. - 3,8 ha
2	Dobieszyn	kościół p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus	drewno	eklektyzm	pow. – ok. 437 m ² kubat. – ok. 14 000 m ³
3	Stromiec	kościół murowany p.w. św. Jana Chrzyciela	cegła czerwona	neogotyck	pow. – ok. 1 400 m ² kubat. – ok. 3 432 m ³
4	Stromiec	kaplica przy kościół (rzeźba- św. Jan Nepomucen)	drewno	ludowy	90,5 cm wys., 29,5 cm szer. (figura)
5	Stromiec	cmentarz rzymsko- katolicki	-	-	pow. – 4,75 ha
6	Stromiec	kaplica cmentarna	tynkowana	neogotyck	pow. – ok. 65 m ²

Źródło: opracowanie własne

Ryc. 16. Lokalizacja zabytków wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: opracowanie własne na podkładzie www.stromiec.e-mapa.net

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami znajdują się przepisy odwołujące się do ochrony zabytków rejestrowych: art. 118. ust. 1.: Kto bez pozwolenia umieszcza na zabytku wpisanym do rejestru: urządzenie techniczne, tablicę reklamową lub urządzenie reklamowe lub napis, podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny.

Ponadto w ww. ustawie określono, iż w kompetencji Starostów jest umieszczenie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Znak ten nie jest umieszczony na żadnym obiekcie. Konieczne jest zatem oznakowanie wszystkich zabytków.

Każdy zabytek rejestrowy powinien być w odpowiedni sposób oznaczony. W tym zakresie regulują to przepisy zawarte w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków.

Znak ten ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, w górnej części napis: „ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM” poniżej błękitna tarcza herbowa złożona z kwadratu i umieszczonego nad nim trójkąta. Błękitna Tarcza (Blue Shield) jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Jest to symbol ochrony określony w Konwencji haskiej z 1954 r. (Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.). Zgodnie z zapisami Konwencji, znak Błękitnej Tarczy służy dla oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Autorem emblematu jest Polak, profesor Jan Zachwatowicz, w tamtym okresie Generalny Konserwator Zabytków, uczestnik Konferencji międzyrządowej w sprawie ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podczas której została uchwalona Konwencja haska z 1954 r.⁶

Ryc. 17. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami opieki jest gminna ewidencja zabytków.

W art. 22 ww. ustawy określono kto jest odpowiedzialny za prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i jakie obiekty powinny się w niej znaleźć. W związku z powyższym, to Wójt Gminy Stromiec prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków Gminy Stromiec w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Stromiec przyjęta została Zarządzeniem nr 74/2023 Wójta Gminy Stromiec z dnia 30 sierpnia 2023 r. Z dniem 10 stycznia 2024 r. Zarządzeniem nr 2.2024 Wójta Gminy

⁶ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/blekitna-tarcza/pl/program-blekitnej-tarczy/znak-blekitnej-tarczy.php>

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

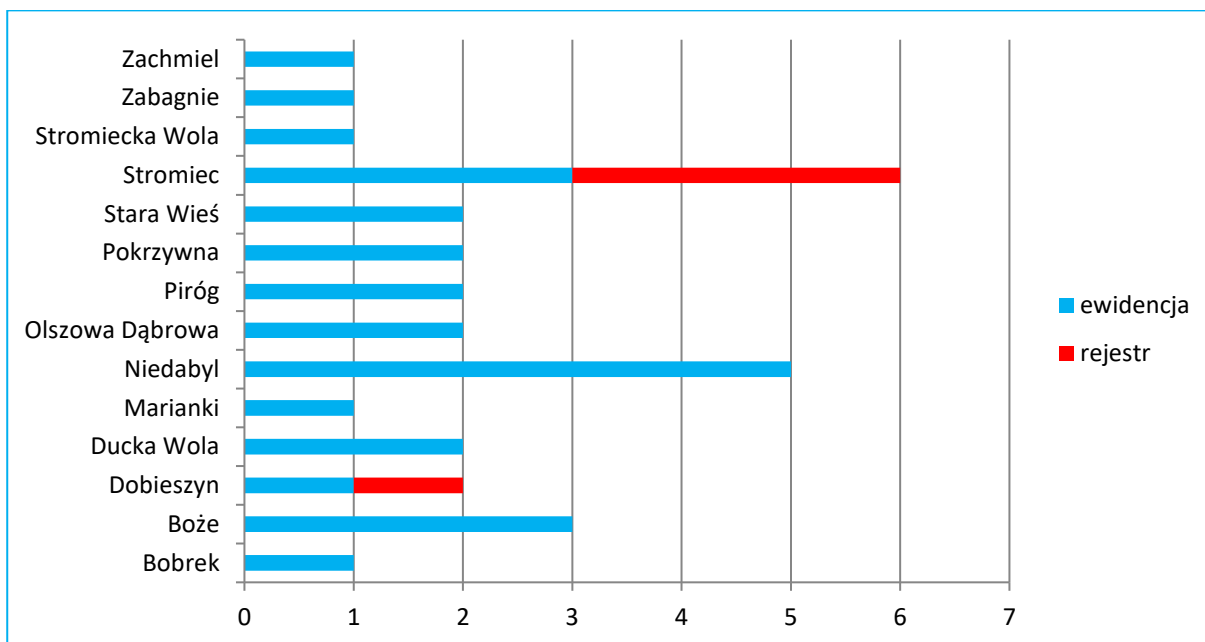

Stromiec do GEZ dodano 1 obiekt – kapliczka w miejscowości Zachmiel. Wykaz zabytków ujętych w GEZ Gminy Stromiec stanowi załącznik 1 do ww. Zarządzenia, zaś wykaz stanowisk archeologicznych stanowi załącznik 2. Ww. wykazy stanowią załączniki do niniejszego GPOnZ.

W ewidencji gminnej ujętych jest 31 zabytków. Znajdują się w niej zarówno obiekty wpisane do rejestru zabytków, jak i ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także inne obiekty prezentujące wartość zabytkową.

Z dniem 4 października 2019 r. Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniono rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Tym samym zmieniony został wzór karty adresowej gminnej ewidencji zabytku. Biorąc pod uwagę powyższe oraz czas jaki minął od ostatniej wizji terenowej (2009 r.) gminna ewidencja zabytków Gminy Stromiec powinna zostać zaktualizowana i dostosowana do obecnych wymogów prawnych. Stanowi ona podstawową wiedzę na temat zachowanego dziedzictwa materialnego gminy i zarazem jest najpełniejszym udokumentowanym katalogiem obiektów zabytkowych występujących w Gminie Stromiec.

Na poniższym wykresie przedstawiono zabytki ujęte w obowiązującej gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości. Wynika z niego, że zdecydowanie najwięcej znajduje się ich w Stromcu – 6 oraz Niedabyli – 5. W pozostałych miejscowościach liczba występujących zabytków nie przekroczyła 5. Liczba 31 zabytków ujętych w GEZ na terenie 14 jednostek osadniczych świadczy o zachowanym dziedzictwie materialnym na terenie gminy. Obiekty będące w GEZ charakteryzują się wartością historyczną ze względu na fakt, iż są to zazwyczaj obiekty historyczne lub upamiętniające, a także posiadają wartość artystyczną ze względu na liczne detale architektoniczne, co świadczy o ich wyjątkowości na tle pozostałego budownictwa wiejskiego gminy. Większość obiektów znajdująca się w GEZ (bez rejestru zabytków) powstała w 1 ćw. XX w. lub 2 ćw. XX w. Najstarsze są kapliczki z końca XIX w. w Duckiej Woli oraz Marianek, czy kapliczka z 2 poł. XIX w. z miejscowości Zachmiel.

Wyk. 3. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne

Obiekty należące do własności Gminy Stromiec

Żaden z obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nie jest w posiadaniu Gminy Stromiec.

Obiekty sakralne

Na terenie Gminy Stromiec znajduje się 3 obiekty, które można utożsamić z kultem religijnym. Jest to kościół w Stromcu, kaplica cmentarna w Stromcu, a także kościół w Dobieszynie. Wszystkie ww. obiekty wpisane są do rejestru zabytków i ich szczegółowa charakterystyka została przedstawiona w podrozdziale dotyczącym zabytków o największym znaczeniu. Obiekty te posiadają największe wartości historyczne i artystyczne spośród wszystkich zabytków gminnych. W najbliższym czasie planowany jest generalny remont kaplicy, a także dokończenie prac remontowo-konserwatorskich przy kościele w Dobieszynie. Dla kaplicy w Stromcu należy opracować kartę GEZ.

W tym miejscu należy dodać, że w 2019 r. przeprowadzono wymianę pokrycia dachowego kościoła w Dobieszynie. Ponadto Gmina Stromiec uchwałą nr XVII.130.2020 z dnia 28 sierpnia 2020 r. przyznała parafii w Dobieszynie dofinansowanie w kwocie 40 000,00 zł na renowację elewacji kościoła. Elewacja kościoła została zaimpregnowana przy pomocy Druhów Strażaków z OSP w Dobieszynie. W 2023 r. w kościele zostało wymienione nagłośnienie.

Cmentarze

W gminnej ewidencji zabytków znajduje się cmentarz rzymsko-katolicki ze Stromca. Jednak na terenie gminy zabytkowe nekropolie katolickie występują również w miejscowościach Boże oraz Dobieszyn. Cmentarz w Stromcu to nekropolia, która jako jedyna wpisana została do rejestru zabytków. Jest to najstarszy, a zarazem zdecydowanie największy cmentarz na terenie gminy. Jego szczegółowa charakterystyka została przedstawiona w podrozdziale pn. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

Cmentarz w Bożem oraz Dobieszynie powstały w latach 30. XX w. Na cmentarzu w Dobieszynie spoczywają żołnierze wojsk polskich poległych we wrześniu 1939 r. W Bożem najstarsze nagrobki pochodzą z lat 40. XX w. Dla cmentarzy w Bożem oraz Dobieszynie należy opracować karty GEZ.

Tabela 7. Zabytkowe cmentarze

Lp.	Miejscowość	Cmentarz	Czas powstania	Powierz. (ha)	Stan zachowania	Nr ewid. działki	Wpis do rejestru
1	Boże	cmentarz grzebalny parafii rzymsko-katolickiej w Bożem	1939 r.	0,82	dobry	336	nie
2	Dobieszyn	cmentarz grzebalny parafii rzymsko-katolickiej w Dobieszynie	1935 r.	0,55	dobry	147, nowe nagrobki w granicach działki 148	nie
3	Stromiec	cmentarz grzebalny parafii rzymsko-katolickiej w Stromcu	1 poł. XIX w.	4,75	dobry	305	tak

Źródło: opracowanie własne

Miejsca pamięci narodowej

Na terenie gminy znajdują się liczne mogiły i pomniki związane z historycznymi wydarzeniami wojennymi, jakie miały miejsce na tych terenach. Miejscowa ludność upamiętniła je na cześć zmarłych stawiając obiekty, które wpisały się na stałe w krajobraz gminy. Znajdują się one często w miejscach trudnych dostępne, niemniej są żywym przykładem patriotycznych postaw potomków ziemi stromieckiej. Poniżej przedstawiono ich krótką charakterystykę. W celach ochrony, pamięci oraz dokumentacji rekomenduje się opracowanie kart GEZ dla niżej wymienionych obiektów.

Tabela 8. Miejsca pamięci narodowej

Lp.	Miejscowość	Lokalizacja	Nazwa obiektu	Rodzaj obiektu	Czas pow.	Rodzaj materiału
1	Dobieszyn	las-obok wsi Matyldzin	mogiła zbiorowa 2 żołnierzy polskich z okresu kampanii wrześniowej	mogiła ziemna, zbiorowa, ogrodzona płotkiem z kantówki dębowej i krzyżem drewnianym	1939 r., 1970 r.	ogrodzenie drewnianym płotkiem o wymiarach 2x2 m

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

Lp.	Miejscowość	Lokalizacja	Nazwa obiektu	Rodzaj obiektu	Czas pow.	Rodzaj materiału
2	Dobieszyn	las-obok wsi Matyldzin	mogiła zbiorowa żołnierzy polskich z okresu kampanii wrześniowej	mogiła ziemna, zbiorowa, ziemna zaakcentowana tablicą pamiątkową wmurowaną w blok betonowy. Z lewej strony pomnik betonowy, z prawej krzyż metalowy z napisem na ramionach 12 X 1939. Mogiła ogrodzona płotkiem metalowym	1939 r., 1999 r.	ogrodzenie płotkiem metalowym o wymiarach 11x3 m
3	Dobieszyn	las-obok wsi Matyldzin	mogiła zbiorowa żołnierzy polskich z okresu kampanii wrześniowej	pomnik cmentarny z tablicą pamiątkową. Z lewej strony krzyż metalowy z napisem na ramionach 12 IX 1939. Mogiła ogrodzona płotkiem metalowym	1939 r., 1999 r.	ogrodzenie płotkiem metalowym o wymiarach 5x4 m
4	Małe Boże	las	mogiła zbiorowa żołnierzy polskich z okresu kampanii wrześniowej	mogiła ziemna, zbiorowa, ogrodzona płotkiem metalowym	1939 r., 1978 r.	ogrodzenie płotkiem metalowym o powierzchni ok. 2 m ³
5	Małe Boże	las	mogiła zbiorowa żołnierzy polskich z okresu kampanii wrześniowej	mogiła ziemna, zbiorowa, ogrodzona płotkiem metalowym	1939 r., 1978 r.	ogrodzenie płotkiem metalowym o powierzchni ok. 2 m ³
6	Matyldzin	przy połud.-wsch. lizierze dużego kompleksu leśnego	żołnierska mogiła zbiorowa	mogiła poległych w walce z niemieckimi najeźdźcami w dn. 12.IX.1939 r. 56 żołnierzy i oficerów III batalionu, 76 Pułku Piechoty im. Ludwika Narbutta z Grodna	1939 r., l. 60. XX w.	pomnik betonowy z płytą granitową, krzyże drewn., ogrodzenie metalowe na podm. beton., furtka

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

Lp.	Miejscowość	Lokalizacja	Nazwa obiektu	Rodzaj obiektu	Czas pow.	Rodzaj materiału
7	Podlesie Duże	las	mogila indywidualna żołnierza polskiego z okresu kampanii wrześniowej	mogila ziemna indywidualna, ogrodzona płotkiem metalowym	1939 r., 1997 r.	ogrodzenie płotkiem metalowym o powierzchni ok. 2 m ³
8	Stromiec	cmentarz parafialny	grób bezimiennych żołnierzy poległych w okresie II wojny światowej	mogila ziemna zbiorowa, zaakcentowana pomnikiem betonowym i tablicą nagrobną	1939 r., 1948 r., 1996 r.	mogila ziemna obetonowana fundamentem betonowo-lastrykowym o wym. 3,7x4,8 m z pomnikiem wykutym w płytach betonowych oraz płytami lastrykowymi

źródło: karty ewidencyjne miejsc pamięci narodowej

Kapliczki

Na terenie Gminy Stromiec, aż 33% obiektów będących w GEZ to kapliczki przydrożne. Kapliczki to obiekty należące do obiektów małej architektury. Usytuowane są zazwyczaj przy skrzyżowaniach lub przy drogach głównych. Ich czas powstania szacuje się od 2 poł. XIX w. do 2 ćw. XX w. Są żywymi miejscami kultu. Mieszkańcy poszczególnych wsi dbają o ich stan, modlą się przy nich głównie w maju – miesiącu maryjnym. Jedynie kapliczka w Stromcu z figurą św. Jana Nepomucena wpisana została do rejestru zabytków, większość z nich jest murowana i tynkowana w stonowanej kolorystyce. W Stromcu i Duckiej Woli występują po 2 kapliczki. W miejscowościach tych odnaleźć można jedyne na terenie gminy kapliczki ceglane. Zdecydowana większość kapliczek to obiekty niekubaturowe, w kształcie słupów z niszą, w której znajduje się figura świętego/świętej. Jedną z okazalszych kapliczek na terenie gminy jest kubaturowa kapliczka w Zabagniu wybudowana w stylu klasycystycznym.

W 2020 r. jedna z kapliczek w Stromcu została gruntownie wyremontowana w ramach PROW, zadanie pt. „Kapliczka – nasze dziedzictwo” w zakresie zachowania dziedzictwa lokalnego w tym wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego. Celem operacji było zachowanie dla przyszłych pokoleń lokalnego dziedzictwa poprzez remont starej kapliczki oraz podtrzymanie tradycji i obyczajów z nią związanych. Całość inwestycji wyniosła ponad 15 000,00 zł, zaś wnioskodawca było Stowarzyszenie Stromieccyzna.

Tabela 9. Zabytkowe kapliczki

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres	Datowanie	Materiał
1	Boże	kapliczka murowana	38	1 ćw. XX w.	tynkowana
2	Ducka Wola	kapliczka murowana	na skrzyżowaniu	koniec XIX w.	cegła czerwona
3	Ducka Wola	kapliczka murowana	obok 35	koniec XIX w.	tynkowana
4	Marianki	kapliczka murowana	obok 18	koniec XIX w.	tynkowana
5	Olszowa Dąbrowa	kapliczka murowana		1 ćw. XX w.	tynkowana
6	Pokrzywna	kapliczka murowana		2 ćw. XX w.	tynkowana

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

7	Stromiec	rzeźba- św. Jan Nepomucen	50 m na wschód od kościoła, przy drodze krajowej 48	4 ćw. XIX w.	drewniana
8	Stromiec	kapliczka murowana	przy 21	koniec XIX w.	cegła czerwona
9	Stromiecka Wola	kapliczka murowana		1 ćw. XX w.	tynkowana
10	Zabagnie, Ugajnik	kapliczka Matki Boskiej Anielskiej	dz. 45	2 poł. XIX w.	tynkowana
11	Zachmiel	kapliczka murowana	dz. 523	2 poł. XIX w.	tynkowana

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

Budynki mieszkalne

Budynki mieszkalne stanowią połowę wszystkich obiektów zabytkowych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i jest to najliczniejsza grupa zabytków będących w GEZ. Są w sposób szczególnie narażone na wszelkiego rodzaju przekształcenia, co związane jest z różną świadomością ich właścicieli w nawiązaniu do zachowania dziedzictwa materialnego, jakim są właśnie zabytkowe domy. Należy do nich zaliczyć m.in. zewnętrzne ocieplenie ścian, niewłaściwą wymianę stolarki okiennej i drzwiowej poprzez zastosowanie niepierwotnych rozmiarów oraz materiału, zakrywanie detali architektonicznych, rozbudowanie budynków – dodawanie nowych kondygnacji, przybudówki, nieumiejętne zmiany pokrycia dachowego, itp. Budynki mieszkalne ujęte w GEZ datowane są na 1 i 2 ćw. XX w. Są to głównie obiekty drewniane z dwuspadowymi dachami krytymi blachą lub eternitem, rzadziej dachówką, jednokondygnacyjne ze strychem, rzadziej z użytkowym poddaszem. Na terenie Gminy Stromiec występują zarówno budynki mieszkalne ustawione szczytowo do drogi przechodzącej przez wieś, jak i usytuowane do drogi kalenicowo. Zabytkowe domy z terenu gminy reprezentują historyczne budownictwo mieszkalne na obszarze wiejskim o ubogim detalu architektonicznym. Obiekty te posiadają wartość historyczną oraz artystyczną.

Gminna ewidencja zabytków ma charakter zbioru otwartego, a zatem mogą być z niej wyłączone, jak i włączane nowe obiekty.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

W podrozdziale 5.6. wskazano zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy, którymi są obiekty wpisane do rejestru zabytków. Obiekty te stanowią pewien wyróżnik na tle innych w regionie, przez co ich identyfikacja nie stanowi większego problemu, szczególnie dla miejscowej społeczności. Zabytki te posiadają wysokie walory artystyczne i historyczne. Ich obecność na stałe wpisała się w krajobraz gminy, są dla niej charakterystyczne i niepowtarzalne, jednocześnie związane czasem, miejscem i otaczającą przestrzenią. Poniżej krótko scharakteryzowano najważniejsze obiekty zabytkowe (zabytki rejestrowe) z terenu gminy.

Boże - park

Park w miejscowości Boże wpisany został do wojewódzkiego rejestru zabytków (Nr rej. 627 z 17.12.1957 r.). Park znajduje się w centralnej części miejscowości. Od wschodu ograniczony jest drogą, a od zachodu sąsiaduje z polami uprawnymi. Od południa graniczy z drogą polną, a od północy z zabudową mieszkalną wsi. Park podworski powstał poł. XIX w., jego powierzchnia wynosi 3,8 ha. Na obszarze założenia nie zachowały się żadne zabytkowe budynki. Na miejscu dawnego dworu

wybudowano nowy budynek mieszkalny nr 18. Przez park nie przebiegają drogi, nie odnotowuje się tu pomników przyrody, najliczniej występujące drzewa to jesion wyniosły i klon zwyczajny. Część drzewostanu liczy ponad 100 lat.

Dobieszyn - kościół

Decyzją MWKZ nr 423/2011 z dnia 19.04.2011 r. w sprawie wpisania zabytku do rejestru zabytków, kościół wpisany został do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego pod nr A-1019. Pierwszy Kościół pod wezwaniem Świętej Teresy od Dzieciątka Jezus oraz cmentarz grzebalny został poświęcony w 1935 roku przez Jego Ekscelencję Księdza Biskupa Sufragana Pawła Kubickiego. Kościół ten został zburzony podczas II wojny światowej. Po zakończeniu wojny ksiądz Kazimierz Kniedziałowski podjął dzieło odbudowy świątyni. Nowy kościół również drewniany został zbudowany według projektu radomskiego inżyniera, głównym budowniczym był Józef Neuman. Kościół poświęcono w 1949 roku dokonał tego ksiądz biskup Jan Kanty Lorek. Kościół architekturą i wnętrzem nie nawiązuje do żadnego stylu. Jest to tzw. ryglówka. Kościół posiada trzy nawy, w ołtarzu głównym znajduje się obraz Świętej Teresy od Dzieciątka Jezus na jego zastanie natomiast główny to obraz Matki Boskiej Niepokalanej.⁷

Fot. 3. Kościół p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Dobieszynie

źródło: www.parafiadobieszyn.pl

Stromiec – kaplica cmentarna

Kaplica cmentarna Matki Boskiej Śnieżnej znajduje się w centralnej części cmentarza parafialnego w Stromcu. Jej obecny stan ocenia się jako zły i należy podjąć działania mające na celu przeprowadzenie kompleksowego remontu obiektu pod nadzorem konserwatorskim. Niewielka kaplica o pow. ok. 65 m² wybudowana została w stylu neogotyckim. Otynkowana, z wyraźnie wyodrębnioną wieżą, która łączy się z główną bryłą budynku-nawą. W wieży skromny portal, a nad nim nisza z górną częścią przechodzącą w profilowany gzyms międzykondygnacyjny flankujący cały obiekt, powyżej okulus. W czworobocznej wieży, w każdej z jej stron znajduje się po jednym okienku dzwoniczym, zamknięta została trójkątnie w układzie schodkowym. Boki wieży podkreślone zostały lizenami. Całość zamyka prosty hełm wieżowy z górującym krzyżem. Otwory okienne półkoliste

⁷ <https://www.ugstromiec.pl/gmina/zabytki.html>

z tynkowanymi opaskami w górnej części. Dach kościoła dwuspadowy kryty blachą płaską, w narożach budynku wystające symetrycznie 4 sterczyzny. Widoczny wyodrębniony cokół.

Stromiec – kościół

Neogotycki kościół parafialny pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela (1900 - 1905) wpisany został do wojewódzkiego rejestru zabytków (Dec.Nr 285/a/85 z dn. 4.03.1985 r.) Inicjatywa budowy nowego kościoła parafialnego w Stromcu wyszła od Księdza Biskupa sandomierskiego Antoniego Ksawerego Sotkiewicza, który w lipcu 1892 roku wizytował parafię. Prace nadzorował nowo wybrany proboszcz ks. Niemotko, który przez 15 rezydujących miesięcy dał się poznać jako dobry gospodarz. Opracowano bardzo szczegółowy kosztorys i rozpoczęto intensywne gromadzenie materiałów (kamienia, granitowe głazy, cegłę, drzewo, szkło). Fundusze na budowę kościoła był pozyskiwane od parafian z żelazną konsekwencją i na określony czas tak aby budowa nie utknęła w martwym punkcie. Mimo okresowych nieuchronnych napięć parafia podołała wielkim obciążeniom finansowym. Ustalała je komisja powołana pod przewodnictwem ks. Niemotki, a ich wysokość zależała od wielkości gospodarstwa. Proboszcz zachęcał także parafian do robocizny na rzecz wznoszonego kościoła.⁸

Fot. 4. Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela w Stromcu

źródło: www.parafiastromiec.pl

Stromiec – cmentarz

Cmentarz został założony pod koniec lat 30-tych XIX wieku zapewne staraniem księdza Michała Kobierskiego, ówczesnego proboszcza parafii w Stromcu. Pierwotnie cmentarz był ogrodzony drewnianym parkanem. Mur z białej ażurowej cegły wzniesiono w drugiej połowie XX wieku. W 1894 roku wzniesiono murowaną kaplicę cmentarną pod wezwaniem Matki Boskiej Śnieżnej z fundacji Józefa i Karoliny Potempskich z Radomia. Na terenie cmentarza zachowało się wiele cennych nagrobków. Prezentują różne typy, są tam krzyże na cokółkach, jest krzyż na skałkach, płaskorzeźbione stele, kapliczki, kolumny na cokole. Zostały wykonane głównie z piaskowca, ale są też nagrobki żeliwne i murowane. Najstarsze groby są zlokalizowane w północno - wschodniej w obrębie niewysokiego wzniesienia. Najstarszym nagrobkiem z czytelnymi inskrypcjami są: nagrobek Maksymiliana Maksymiliana Chojnackiego - w formie krzyża na cokole z około połowy XIX wieku. Drugi to nagrobek

⁸ <https://www.ugstromiec.pl/gmina/zabytki.html>

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

Tomasza Kozłowskiego - w formie piaskowcowej, dekoracyjnej steli z krzyżem z około połowy XIX wieku. Na cmentarzu są pochowani między innymi proboszczowie parafii w Stromcu, właściciele ziemscy, powstańcy styczniowi, żołnierze, którzy zginęli w czasie II wojny światowej. Cmentarz zachował czytelny, oryginalny układ przestrzenno– komunikacyjny oraz charakter krajobrazowy wynikający z położenia i występowania licznych drzewostanu. Cmentarz rzymsko-katolicki stanowi również cenny dokument (materialny i niematerialny) dziejów parafii i miejscowości.⁹

Stromiec – kapliczka przydrożna z rzeźbą św. Jan Nepomucen

Rzeźba z XIX w. decyzją nr1891/2005 r. z dn. 6.09.2005 r. wpisana została do rejestru zabytków ruchomych. Kapliczka znajduje się przy kościele parafialnym w Stromcu, w bezpośrednim sąsiedztwie ul. Białobrzeskiej o raz rzeki Dyga. Drewniana rzeźba św. Jana powstała w 4 ćw. XIX w. w stylu ludowym, a jej wymiary to 90,5 cm wysokości oraz 29,5 cm szerokości. Figura postawiona została na prostokątnej podstawie, mieści się wewnątrz drewnianej altany. Figura świętego trzyma w rękach brązowy krzyż z figurą Jezusa, ukazana w stroju kanonika – ciemno szarej sutannie oraz białej rokokie i ciemnym birecie. Całość polichromowana farbą olejną.

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT

Ocenę stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Stromiec przeprowadzono za pomocą analizy SWOT, w której wskazano mocne i słabe strony, a także szanse i zagrożenia. Poniższe zapisy przedstawione w układzie tabelarycznym wynikają z analizy dokumentów programowych na szczeblu gminnym oraz własnych wywodów i spostrzeżeń. Ogółem, jest to cały zbiór wniosków odnoszący się do zasobu kulturowego Gminy Stromiec. Analiza SWOT ma na celu wyłonienie określonych założeń projektowych.

Tabela 10. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy

Szanse	Zagrożenia
1. Możliwość pozyskania środków europejskich z nowej perspektywy finansowej 2021-2027.	1. Kończąca się perspektywa finansowa 2014-2020.
2. Możliwość finansowania prac konserwatorskich ze środków budżetu państwa.	2. Brak możliwości pozyskania dofinansowań na szczeblu powiatowym.
3. Potencjał obiektów zabytkowych, w sposób szczególny kościołów w Dobieszynie i Stromcu.	3. Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań przyrody: huragany, grad, burze, upały.
4. Edukacja społeczna na rzecz właścicieli obiektów zabytkowych pozwalająca zrozumieć tematykę dziedzictwa kulturowego.	4. Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań człowieka: podpalenia, rabunek, dewastacja.
5. Przystąpienie do prac remontowych i konserwatorskich mających na celu polepszenie stanu zabytków.	5. Zagrożenie dla stanowisk archeologicznych poprzez głęboką orkę, nielegalnych poszukiwaczy.
6. Zwiększenie ochrony najważniejszych zabytków poprzez nowe wpisy do rejestru zabytków.	6. Kosztowne i rosnące wydatki na prace przy obiektach zabytkowych.
7. Konsekwentna i długofalowa polityka na rzecz ochrony zabytków oparta na opracowanej dokumentacji.	7. Niewystarczające możliwości finansowe gminy na samodzielne wydatkowanie prac remontowych i konserwatorskich zabytków.
8. Systematyczne opracowywanie oraz aktualizacja gminnego programu opieki nad zabytkami.	8. Zawężony rynek specjalistów zajmujących się pracami remontowymi przy zabytkach.
	9. Niechęć właścicieli obiektów zabytkowych do służb ochrony konserwatorskiej oraz do

⁹ <https://www.ugstromiec.pl/gmina/zabytki.html>

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

	obowiązujących przepisów względem zabytków. 10. Samowolne działania przy zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich.
Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Opracowany plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego. 2. Przyjęta uchwała dotycząca zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach z terenu gminy. 3. Występujące zabytki wpisane do rejestru zabytków. 4. Licznie zachowane drewniane budownictwo mieszkalne. 5. Duża liczba zabytkowych kapliczek będąca w dobrym stanie. 6. Sukcesywnie prowadzone remonty zabytków. 7. Dobry stan zabytkowych kościołów. 8. Zachowane elementy krajobrazu kulturowego, ekspozycje terenowe, sylwety kościołów. 9. Zachowane legendy o kapliczkach – element dziedzictwa niematerialnego. 10. Powstanie izby pamięci w stromieckiej szkole oraz funkcjonujące prywatne muzeum w Podlesiu Dużym. 11. Licznie działające organizacje, stowarzyszenia, KGW na rzecz dziedzictwa kulturowego. 12. Bardzo aktywnie działające Stowarzyszenie Stromiecczyzna na rzecz dziedzictwa kulturowego gminy. 13. Upamiętnione postacie historyczne związane z gminą. 14. Liczne miejsca pamięci narodowej. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak aktualnej dokumentacji i programów strategicznych nawiązujących do dziedzictwa kulturowego gminy: gminny program rewitalizacji, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. 2. Nieaktualne uwarunkowania i kierunki odnoszące się do zabytków wskazane w dokumencie studium. 3. Nieaktualne zapisy dotyczące zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. 4. Brak wyznaczonych układów ruralistycznych. 5. Skromnie zachowane elementy dziedzictwa materialnego – mała liczba obiektów zabytkowych, brak detali architektonicznych w budynkach mieszkalnych. 6. Częściowo przekształcone budynki mieszkalne, które zatraciły cechy zabytkowe. 7. Licznie występujący eternit na dachach zabytkowych domów. 8. Niewystarczające środki finansowe właścicieli zabytków na prace konserwatorskie i remontowe. 9. Znikoma liczba organizowanych imprez kulturalnych krzewiących postawy lokalne.

Źródło: opracowanie własne

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Założenia projektowe zostały przedstawione w układzie: priorytet, kierunek działania, zadanie. Wypracowane priorytety są założeniem ogólnym, na który składają się kierunki działań. Na kierunki działań składają się z kolei zadania. Zadania są ostatnim elementem hierarchicznej piramidy będąc jej najmniejszą częścią wskazując najbardziej szczegółowe prace. Priorytety, kierunki i zadania określono w podrozdziałach rozdziału 7.

W art. 4. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wskazano że ochrona zabytków polega w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ponadto należy przypomnieć zapisy art. 87 ust.2 odwołujące się do celów GPOnZ:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Dzięki zaangażowaniu władz gmin oraz pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami możliwe było wypracowanie założeń projektowych. Te opracowane zostały na podstawie analizy stanu dziedzictwa kulturowego gminy, analizy SWOT, dokumentów strategicznych i planistycznych gminy, diagnozie gminnej ewidencji zabytków, stanu poszczególnych obiektów, a także doświadczeń wypracowanych w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym. Gmina Stromiec nie jest w posiadaniu żadnego obiektu zabytkowego, stąd ma ograniczone pole działania na rzecz ich ochrony. Niemniej, w ostatnich latach prowadzone są intensywne działania na rzecz ochrony zarówno dziedzictwa materialnego, jak i niematerialnego, np. remonty kapliczek, sukcesywnie prowadzone prace remontowe i konserwatorskie przy kościołach w Stromcu i Dobieszynie, inicjowanie różnych działań przez Stowarzyszenie Stromiecczyzna takich jak: powołanie Izby Pamięci, działania edukacyjne – Rajd do Muzeum w Podlesiu, inscenizacja „Stromieckiego wesela na ludową nutę”, prowadzenie kwesty na rzecz ratowania starych nagrobków, przeprowadzenie prac remontowo-restauracyjnych przy grobowcu rodziny Bagniewskich, działania edukacyjne – spotkania we wszystkich szkołach gminy w ramach projektu „Opowiedz nam, moja Ojczyzno”, organizacja rajdu rowerowego śladami dworów Bagniewskich, konkurs piosenki ludowej dla dzieci z terenu gminy.

Zaproponowany spójny pakiet rozwiązań, jak i konkretnych zadań powinien przyczynić się do ogólnej poprawy stanu i wizerunku dziedzictwa kulturowego gminy. W sposób szczególny dotyczy to dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym zabytków z terenu gminy.

7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami

Wypracowane priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2023-2027 uwzględniają cele wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jednocześnie sformułowane zostały w perspektywie wieloletniej.

Wyznaczono następujące priorytety:

- 1. Ochrona dziedzictwa kulturowego.**
- 2. Dokumentacja na rzecz dziedzictwa.**
- 3. Działania edukacyjne i promocyjne.**

7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami

Określono długofalowe kierunki działań (wykraczające często ponad 4-letni okres obowiązywania Programu) wraz z oczekiwanymi rezultatami. Mając na uwadze ciągłość wyznaczonych działań, celów i kierunków, które sformułowano w Gminny Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stromiec na lata 2017-2020, a także wypracowanych i odnoszących sukces metod i zakresów działań na rzecz dziedzictwa, wyznaczono następujące kierunki działań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027:

- 1.1. Zapobieganie degradacji zabytków.**
- 1.2. Współpraca z właścicielami zabytków.**
- 1.3. Społeczna potrzeba ochrony dziedzictwa.**
- 2.1 Uwzględnianie dziedzictwa kulturowego przy sporządzaniu dokumentów planistycznych.**
- 2.2 Prowadzenie GEZ oraz pozostałej dokumentacji uwzględniającej ochronę dóbr kultury.**
- 3.1 Edukacja na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.**
- 3.2 Zwiększenie atrakcyjności zabytków i jego otoczenia.**
- 3.3 Promocja najcenniejszych zabytków.**

Wszystkie cele i kierunki działań GPOnZ wyznaczone w poprzedniej perspektywie zostały uwzględnione w ww. kierunkach działań. Ponadto dodano nowy kierunek – zapobieganie degradacji zabytków.

7.3 Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

W ramach wyznaczonych 8 kierunków działań wskazano zadania wyznaczone na 4 lata obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027. Zgodnie z art. 87 ust 5 z realizacji programu wójt sporządzi co 2 lata sprawozdanie z realizacji programu i przedstawi je radzie gminy. W związku z powyższym zaproponowane zadania podzielone na 2 etapy. Pierwszy na lata 2024-2025, za który opracowane zostanie sprawozdanie z początkiem 2026 r. oraz drugi przypadający na lata 2026-2027. Sporządzenie sprawozdania będzie miało kluczowy wpływ na realizację pozostałych zadań w latach 2026-2027.

Zadania w okresie 2024-2025 będą miały charakter przygotowawczy, zaś większość pozostałych zadań zrealizowana zostanie w latach 2026-2027. Dla części zadań wyznaczono 4-letni okres obowiązywania. Kolorem niebieskim zaznaczono okres realizacji, zaś kolor biały oznacza brak realizacji w danym etapie. W poniższej tabeli zaproponowano także kto będzie odpowiadał za wykonanie zadania. Nie jest to jednak podział obligatoryjny, ponieważ realizacja lub część realizacji danego zadania może odbyć się przy udziale/współudziale innych lub dodatkowych podmiotów, których nie można wskazać na obecnym etapie programowania. Niezmiernie ważnym jest współdziałanie władz Gminy z jej jednostkami organizacyjnymi oraz pozostałymi osobami/podmiotami zaangażowanymi w realizację zadań.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

Tabela 11. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Kierunki działań	Zadania	2024-2025	2026-2027	Realizator
Priorytet 1. Ochrona dziedzictwa kulturowego				
1.1 Zapobieganie degradacji zabytków	1. Przeprowadzenie generalnych prac remontowo-konserwacyjnych kaplicy cmentarnej w Stromcu			UG, P
	2. Renowacja fundamentu i cokołu, remont podłóg i posadzek oraz budowa instalacji hydrantowej w zabytkowym kościele św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Dobieszynie			UG, P
	3. Usunięcie eternitu z dachów zabytkowych domów oraz zastąpienie ich pokryciem dachu zgodnie ze wzorcami historycznymi			W
	3. Aplikowanie z wnioskami o dofinansowanie w konkursach na remonty i konserwację zabytków			W, UG, P, S
	4. Przyznawanie dotacji na zabytki w ramach środków własnych gminy w oparciu o przyjętą uchwałę w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub remonty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze Gminy Stromiec			UG
	5. Prowadzenie bieżących prac porządkowych na cmentarzach – podtrzymanie miejsc pracy			P
1.2. Współpraca z właścicielami zabytków	1. Informowanie właścicieli o zmianach zachodzących w gminnej ewidencji zabytków			UG
	2. Pomoc merytoryczna w zakresie aplikowania o dofinansowanie na prace remontowe i konserwatorskie przy zabytkach			UG
	3. Ustalenie zasad udostępniania zabytków w celach turystycznych, naukowych i dokumentacyjnych			UG, W
1.2. Społeczna potrzeba ochrony dziedzictwa	1. Podjęcie działań mających na celu przywrócenie tradycji noszenia stroju ludowego podczas ważnych uroczystości gminno-parafialnych			B, S
	2. Zebranie dokumentacji nt. dawnego życia mieszkańców, wyglądu domów, zabytków, ubiorów			B, S
	3. Dalsze pozyskiwanie eksponatów na rzecz Izby Pamięci			B, S
	4. Przeprowadzenie kwesty na rzecz ratowania historycznych nagrobków w Stromcu-kontynuacja			B, S
	5. Przedstawienie inscenizacji "Wesela Stromieckiego" - 2 edycja			B, S
Priorytet 2. Dokumentacja na rzecz dziedzictwa				
2.1. Uwzględnianie dziedzictwa kulturowego przy sporządzaniu dokumentów planistycznych	1. Opracowanie aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego			UG
	2. Opracowanie aktualizacji miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego całej gminy lub jego części, w których występują obiekty zabytkowe			UG
	3. Podtrzymanie wizerunku ekspozycji najbardziej wartościowych zabytków, w tym sylwet kościołów			UG

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

2.2. Prowadzenie GEZ oraz pozostałej dokumentacji uwzględniającej ochronę dóbr kultury	1. Bieżący monitoring i aktualizowanie gminnej ewidencji zabytków architektury i budownictwa			UG
	2. Wyznaczenie granic układów ruralistycznych oraz opracowanie dla nich kart GEZ			UG
	3. Opracowanie gminnego programu rewitalizacji			UG
Priorytet 3. Działania edukacyjne i promocyjne				
3.1. Edukacja na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego	1. Udział gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem w szkoleniach dotyczących dziedzictwa kulturowego			UG
	2. Udział w konkursie wojewódzkim pn. „Renowacja Roku Zabytków Mazowsza”			W
	3. Organizacja wyjazdów i wycieczek do muzeów i innych ważnych miejsc historycznych dla uczniów-kontynuacja			B, S
3.2. Zwiększenie atrakcyjności zabytków i jego otoczenia	1. Zwiększenie liczby festynów, imprez promujących lokalne dziedzictwo oraz zabytki			UG
	2. Zdefiniowanie oraz opracowanie produktów lokalnych gminy			UG
	3. Podjęcie działań mających na celu oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków			UG, SR
	4. Skatalogowanie oraz zamieszczenie na stronie internetowej gminy gminnej ewidencji zabytków oraz gminnych programów opieki nad zabytkami – wszystkie edycje w jednym miejscu			UG
3.3. Promocja najcenniejszych zabytków	1. Promocja legend o kapliczkach poprzez zamieszczenie ich na stronie internetowej gminy			UG
	2. Promocja najważniejszych zabytków znajdujących się na terenie gminy poprzez wydanie folderu przyrodniczo-kulturowego gminy			UG, B
	3. Wydanie czasopisma gminnego promującego gminę i jej zabytki			UG, B

Źródło: opracowanie własne

Realizatorzy, wykaz skrótów:

B – Gminna Biblioteka Publiczna w Stromcu;

P – Parafia;

S – Stowarzyszenia;

SR – Starostwo;

UG – Urząd Gminy;

W – Właściciele.

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy oraz pozostałych depozytariuszy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1. instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, gminnego programu rewitalizacji, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
2. instrumentów finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ze środków własnych oraz zewnętrznych, aplikowanie o dofinansowanie, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz pożyczki, dotacje, subwencje, nagrody, a także stosowanie finansowania w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego);
3. instrumentów koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i powiatowych strategiach, planach zagospodarowania, programach opieki nad zabytkami, itp. oraz pomiędzy dokumentami własnymi gminy. Ponadto współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków, urzędem marszałkowskim, starostwem, parafiami, stowarzyszeniami, jednostkami własnymi gminy, właścicielami zabytków, pozostałymi organizacjami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami oraz współpraca ze wszystkimi realizatorami przypisanymi do zadań w Programie);
4. instrumentów kontrolnych (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sprawozdanie z realizacji Programu, opracowanie aktualizacji GPOnZ na lata 2028-2031).

IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Ustawodawca wymienił zadania związane z gminnym programem opieki nad zabytkami. Na podstawie ww. artykułu skonkretyzowano je poniżej na potrzeby niniejszego Programu.

Wójt Gminy Stromiec sporządza na okres 4 lat Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec. Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stromiec przyjmuje Rada Gminy Stromiec, po uzyskaniu opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

Mazowieckiego. Z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec Wójt Gminy Stromiec sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy Stromiec.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji,
- b) koszt wykonania zadań;
- b) efektywność ich wykonania.

Poniżej wskazano przykładowe kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań, które mogą być pomocne przy opracowaniu sprawozdania.

W ramach priorytetu 1. *Ochrona dziedzictwa kulturowego:*

- liczba obiektów ogółem poddanych pracom remontowym i konserwatorskim;
- liczba zabytkowych domów, z których usunięto eternit;
- liczba złożonych wniosków o dofinansowanie;
- wartość finansowa pozyskanych środków zewnętrznych na ratowanie zabytków;
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich;
- liczba otrzymanych wniosków o dofinansowanie w ramach zadań własnych gminy;
- wartość finansowa przyznanych dotacji w ramach zadań własnych gminy;
- liczba osób pracujących przy pracach porządkowych na cmentarzach;
- liczba właścicieli, z którymi nawiązano współpracę;
- liczba zakupionych strojów regionalnych;
- wartość finansowa zakupionych strojów regionalnych;
- liczba zebranych eksponatów do Izby Pamięci;
- wartość finansowa zebranych datków podczas kwest na ratowanie zabytkowych nagrobków;
- liczba aktorów uczestnicząca w inscenizacjach i przedstawieniach;
- liczba widzów uczestnicząca w inscenizacjach i przedstawieniach.

W ramach priorytetu 2. *Dokumentacja na rzecz dziedzictwa:*

- poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi (zaktualizowanymi) miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego;
- liczba zaktualizowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- liczba opracowanych programów/strategii, w których uwzględniono tematykę dziedzictwa kulturowego;
- liczba nowo opracowanych kart GEZ architektury i budownictwa;
- liczba nowo opracowanych kart stanowisk archeologicznych;
- liczba wyznaczonych układów ruralistycznych.

W ramach priorytetu 3. *Działania edukacyjne i promocyjne:*

- liczba spotkań szkoleniowych o tematyce dziedzictwa kulturowego i zabytków, w których uczestniczyli urzędnicy gminni;
- liczba prac nadesłanych w konkursie z terenu Gminy Stromiec;
- liczba zorganizowanych wycieczek nawiązujących do dziedzictwa kulturowego;
- liczba uczniów biorących udział w wycieczkach;

- liczba zorganizowanych imprez nawiązujących do dziedzictwa i zabytków;
- wartość finansowa na poczet zrealizowania imprez i festynów;
- liczba opracowanych produktów lokalnych gminy;
- liczba zabytków rejestrowych, które zostały oznakowane;
- liczba osób odwiedzających stronę internetową gminy – zakładkę poświęconą zabytkom;
- nakład folderów przyrodniczo-kulturowych promujących gminę;
- liczba wydanych egzemplarzy czasopisma promującego gminę i jej zabytki;
- liczba wypromowanych obiektów zabytkowych;
- liczba turystów odwiedzających gminę.

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział ma charakter informacyjny. Poniżej przedstawiono przykładowe możliwości finansowania wskazanych w podrozdziale 7.3. zadań z uwzględnieniem środków:

- publicznych (np. budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne),
- prywatnych (osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych itp.).

W poszukiwaniu dofinansowania nie można ograniczać się wyłącznie do powszechnie znanych i dostępnych programów. Źródeł należy także szukać w ogłaszanych przez samorządy konkursach na realizację zadań z zakresu edukacji, kultury, promocji, w budżetach tzw. obywatelskich lub partycypacyjnych, a nawet w projektach społecznych dotyczących utworzenia np. klubów seniora, dziennych domów pobytu, przedszkoli, żłobków, gdzie w ramach cross-financingu możliwe jest dostosowanie budynków do prowadzenia zajęć, w tym obiektów zabytkowych. Decydując się na złożenie wniosku, należy liczyć się z tym, że w każdym konkursie wniosków z podobnym zakresem działań wpływa dużo, a uzyskanie dofinansowania nie jest łatwe, m.in. ze względu na z góry przydzieloną alokację środków. Ponadto w zdecydowanej większości konkursów wymagany jest wkład własny. W związku z powyższym wnioskodawca z góry powinien zarezerwować określoną pulę środków.

Źródłami wsparcia działań w obszarze kultury w ramach budżetu państwa są:

- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków;
- programy MKiDN;
- Rządowy Program Odbudowy Zabytków;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków;
- Fundusz Kościelny.

Wsparcie na zabytki prowadzą również jednostki samorządowe:

- środki własne gminy;
- Urząd Marszałkowski;
- Starostwo Powiatowe (powiat białobrzeski nie posiada stosownej uchwały na podstawie której mógłby rozdysponowywać dotacje na zabytki).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

Na działania związane z ochroną i wykorzystaniem zabytków można pozyskać środki z wielu programów w ramach środków europejskich, m.in. takich jak:

- Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027;
- Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027.

Szczegółowe informacje o zasadach i kryteriach możliwości pozyskiwania ww. środków są dostępne na stronach internetowych poświęconych ww. źródłom finansowania. Poniżej scharakteryzowano najbardziej popularne programy pomocowe.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. Wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są środki z administracyjnych kar pieniężnych, orzekanych od 1 stycznia 2018 r. na podstawie art. 107a-107d ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w trybie działu IVa Kodeksu postępowania administracyjnego. Wpływami do Funduszu są ponadto nawiązki zasądzone przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku (art. 108 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wpłaty na Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków będą dokonywane na rachunek bankowy prowadzony przez Bank Gospodarstwa Krajowego. W latach 2018-2020 udzielono 56 dotacji na łączną kwotę 10 mln 440 tys. 400 zł.

Programy MKiDN 2024

Programy Ministra z zakresu kultury mają na celu dofinansowanie zadań o charakterze projektowym z wyłączeniem stałej działalności kulturalnej podmiotów. Skierowane są do instytucji kultury, organizacji pozarządowych, instytucji filmowych, szkół i uczelni wyższych, jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych, kościołów i związków wyznaniowych oraz ich osób prawnych. Osoby fizyczne nie są uprawnione do składania wniosków poza jednym programem – Ochrona zabytków. W 2021 roku przyznano ponad 240 mln zł dotacji na cele kulturalne w ramach 33 programów Ministra. Na rok 2024 przewidziano nabory m.in. na następujące programy, które nawiązują do wyznaczonych zadań w programie:

- groby i cmentarze wojenne - celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń;
- kultura ludowa i tradycyjna - celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania;
- miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraj - celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości;
- ochrona zabytków - celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

- ochrona zabytków archeologicznych - celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków ma na celu odbudować blask zabytków w całej Polsce. Program realizowany jest poprzez promesy inwestycyjne udzielane przez BGK. Program skierowany jest do jednostek samorządu terytorialnego na bezzwrotne dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. W ramach ogłoszonego Naboru, Wnioskodawcy przysługuje prawo do złożenia maksymalnie dziesięciu wniosków o dofinansowanie, w limicie dofinansowania nieprzekraczającym dla każdego z wniosków 3 500 000 zł. Dofinansowanie z Programu może wynieść maksymalnie 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny - 2%. Wnioski będą mogły być składane w aplikacji Polski Ład udostępnionej przez BGK, w jednej z trzech kategorii:

- do 150 000 zł;
- do 500 000 zł;
- do 3 500 000 zł.

Wnioski o dofinansowanie składane są w formie elektronicznej przez aplikację BGK zamieszczonej na stronie internetowej www.bgk.pl.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Oferta finansowania NFOŚiGW jest bardzo różnorodna, gdyż możliwość uzyskania dofinansowania obejmuje:

- środki krajowe;
- środki unijne;
- środki norweskie i EOG;
- System Zielonych Inwestycji – GIS;
- państwowe jednostki budżetowe;
- pomoc publiczną;
- wsparcie NFOŚiGW
- pomoc dla sektorów energochłonnych.

W ostatnich latach NFOŚiGW dofinansowywał prace związane z gruntowymi termomodernizacjami zabytkowych obiektów. Konkursy dotyczyły poprawy efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej, w tym budynków zabytkowych. Dofinansowania otrzymywały również projekty związane z rewaloryzacją cennych, zabytkowych założeń parkowych. Obecnie nie są prowadzone nabory, niemniej należy bacznie obserwować stronę internetową NFOŚiGW czy nabory się nie pojawiły. W najbliższym czasie należy spodziewać się nowych konkursów ze względu na priorytetowe działania w obszarze zmian klimatycznych oraz nowych polityk energetycznych.

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi nabory wniosków o przyznanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

zabytków ze środków budżetu państwa, będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dla wnioskodawców starających się o dotację docelową obowiązujące Zarządzenie z dnia 31.10.2022r., w sprawie wprowadzenia Regulaminu naboru oraz przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ze środków budżetu Państwa będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ww. regulamin określa zasady i tryb postępowania przy ubieganiu się o dotację celową na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ze środków budżetu państwa będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w tym:

- uprawnionych wnioskodawców;
- koszty kwalifikujące się do dofinansowania;
- warunki udzielania dotacji celowej;
- tryb naboru wniosków;
- kryteria oceny wniosków.

Aby ubiegać się o dofinansowanie należy założyć konto oraz zarejestrować się przez system Witkac. Wnioski można składać w wyznaczonych naborach. Drugi nabór wyznaczono w dniach 01.06.2023-30.06.2023 r. – tylko refundacja.

Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję w części 43. budżetu państwa - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne, w dziale 758 – różne rozliczenia, w rozdziale 75822 – Fundusz Kościelny, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Maksymalna kwota udzielonej dotacji z Funduszu Kościelnego w roku 2024 nie powinna przekraczać 200.000,00 zł.

W projekcie ustawy budżetowej na rok 2023 zaplanowano 11.000.000,00 zł. Kościelne osoby prawne będą mogły ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację w 2024 r. następujących zadań:

1. Konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo;
2. Wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej.

W ramach zadania 1 dotacje przeznaczone będą, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).

Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego

Z budżetu Województwa Mazowieckiego mogą być udzielane dotacje celowe na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach, wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa mazowieckiego. Aby wziąć udział w naborze, należy

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

złożyć wniosek wraz z załącznikami za pośrednictwem generatora wniosków w serwisie Witkac (www.witkac.pl). Podmiotem ubiegającym się o dotację może być każdy podmiot będący właścicielem bądź posiadaczem zabytku, jeżeli posiadanie oparte jest o tytuł prawny do zabytku, wynikający z użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego, albo stosunku zobowiązaniowego, zwany dalej "Wnioskodawcą". O dofinansowanie nie mogą ubiegać się jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 72 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027

W ramach priorytetu V – Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu (cel szczegółowy 4(vi) wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych) realizowane będą następujące typy projektów:

- rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej;
- turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych).

Grupa docelowa: mieszkańcy WM, w tym osoby ze specjalnymi potrzebami, użytkownicy – odbiorcy, widzowie instytucji kultury, turyści.

W ramach kodu 166. Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury planuje się przeznaczyć 22 000 000,00 EUR w regionach słabiej rozwiniętych oraz 5 500 000,00 EUR w regionach lepiej rozwiniętych.

W ramach Priorytetu IX – Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim (cel szczegółowy 5(i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich) realizowane będą następujące typy projektów:

- ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

Grupa docelowa: interesariusze procesu rewitalizacji, zidentyfikowani w gminnych programach rewitalizacji, w tym m.in. mieszkańcy, właściciele, użytkownicy rzeczy nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami, podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić działalność społeczną lub gospodarczą; JST i ich jednostki organizacyjne; organy władzy publicznej.

W ramach kodu 166. Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury planuje się przeznaczyć 30 000 000,00 EUR w regionach słabiej rozwiniętych oraz 11 000 000,00 EUR w regionach lepiej rozwiniętych.

W ramach Priorytetu IX – Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim (cel szczegółowy 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie) realizowane będą następujące typy projektów:

- ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

Grupa docelowa: interesariusze procesu rewitalizacji, zidentyfikowani w gminnych programach rewitalizacji, w tym m.in. mieszkańcy, właściciele, użytkownicy wieczysti nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami, podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić działalność społeczną lub gospodarczą; JST i ich jednostki organizacyjne; organy władzy publicznej.

W ramach kodu 166. Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury planuje się przeznaczyć 31 387 000,00 EUR w regionach słabiej rozwiniętych.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Niniejszy Program jest następcą Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko realizowanego w perspektywie finansowej 2014-2020. Jest to program europejski na lata 2021-2027 zarządzany na poziomie krajowym. Przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FEnKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet całego programu: 135 mld zł, wkład UE: 111,7 mld zł.

Dotację na zabytki będzie można uzyskać na renowację, konserwację, rewaloryzację i restaurację obiektów zabytkowych (w tym pomników) w przypadku gdy nie będą to pojedyncze interwencje, tylko stanowiąc będą część większego przedsięwzięcia, które wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali kraju, regionu lub skali lokalnej.

W ramach priorytetu 7. Kultura, działania 7.1 Infrastruktura kultury i turystyki kulturowej wskazano podstawowe informacje, m.in.:

- cel szczegółowy: EFRR.CP4.VI - Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych;
- instytucję pośredniczącą: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- wysokość alokacji UE: 600 000 000,00 EUR;
- zakres interwencji: 166 - ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury;
- działania: obszar 1 - rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej), obszar 2 - ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego;
- typ beneficjenta: organizacje społeczne i związki wyznaniowe, administracja publiczna, przedsiębiorstwa, kościoły i związki wyznaniowe, jednostki samorządu terytorialnego, administracja rządowa;
- maksymalny % poziom dofinansowania UE w projekcie: 79,71%;
- maksymalny % poziom dofinansowania całkowitego wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu (środki UE + współfinansowanie ze środków krajowych przyznane beneficjentowi przez właściwą instytucję): 100%.

Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” to konkurs o wieloletniej tradycji, już od 1975 r. promuje właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych, którzy w sposób wzorowy prowadzą prace budowlane, konserwatorskie, rewaloryzacyjne i adaptacyjne, a także działają systematycznie na rzecz właściwego utrzymania zabytków zgodnie z najwyższymi standardami badawczymi i wykonawczymi. Na przestrzeni ostatnich 13 edycji konkursu, zrealizowanych przez NID, zostało nagrodzonych 241 zabytków. W 2022 roku w konkursie „Zabytek Zadbany” zgłoszonych zostało 100 obiektów, a nagrodzono 22. W imieniu

Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego nadzór nad konkursami sprawuje Generalny Konserwator Zabytków, a za ich realizację odpowiada Narodowy Instytut Dziedzictwa. Oceny konkursowych zgłoszeń dokonuje jury konkursowe, które jest powoływane przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Konkurs ma charakter otwarty i nieodpłatny, adresowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości. Zgłoszeń obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości mogą dokonywać ich właściciele, posiadacze i zarządcy, a także Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków lub konserwatorzy samorządowi oraz kierownicy delegatur Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków. Laureaci i wyróżnieni otrzymują dyplomy Generalnego Konserwatora Zabytków i tablice „Zabytku Zadbanego” do oznakowania obiektów. Zabytki są prezentowane w dedykowanych wyników konkursu wydawnictwach Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zaplanowane w podrozdziale 7.3. zadania będą możliwe do wykonania od momentu przyjęcia uchwałą przez Radę Gminy niniejszego Programu do końca 2027 r.

Wdrażanie zadań odbędzie się w miarę dostępnych środków i nakładów pracy. Ich realizacja możliwa będzie poprzez zabezpieczenie określonych środków w budżecie gminy. Zadania inwestycyjne dotyczące ochrony zabytków (zabytków będących we własności gminy) powinny być wprowadzone do wieloletniego programu inwestycyjnego gminy. Wyznaczone w Programie zadania powinny być również uwzględnione w innych dokumentach strategicznych i planistycznych gminy. Część wyznaczonych zadań realizowana będzie przez specjalistów w postaci podmiotów zewnętrznych, którzy zostaną wybrani jako Wykonawcy w drodze obowiązujących przepisów prawa.

W art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano na możliwość finansowania przez gminy prac przy obiektach zabytkowych: dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Gmina Stromiec posiada uchwałę, dzięki której może dofinansowywać prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków, jest to uchwała Nr XXXIX.283.2018 Rady Gminy Stromiec z dnia 27 września 2018 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub remonty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze Gminy Stromiec (Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego z 2018 r. poz. 9160), zmieniona uchwałą nr XLI.299.2018 z dnia 14 listopada 2018 r. Wysokość środków na dotacje jest ustalana corocznie w budżecie gminy. Dotacja może być udzielona do wysokości 100% poniesionych nakładów.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

Zadaniami priorytetowymi w najbliższym okresie programowania będą dwa kluczowe przedsięwzięcia:

1. Przeprowadzenie generalnych prac remontowo-konserwacyjnych kaplicy cmentarnej w Stromcu.

Zakres prac obejmował będzie:

- roboty zewnętrzne budynku:
 - izolację powierzchniową ścian fundamentowych;
 - izolację poziomą budynku;
 - remont konstrukcji i poszycia dachu;
 - wymianę stolarki okiennej i drzwiowej;
 - remont elewacji;
 - montaż instalacji odgromowej;
 - montaż opaski wokół budynku;
 - roboty przyłączeniowe – oświetlenie;
- roboty wewnątrz budynku:
 - remont elementów drewnianych;
 - malowanie tynków;
 - prace przy instalacji elektrycznej;
 - tynkowanie i gruntowanie;
 - remont posadzki cementowej.

Szacowana wartość prac przy kaplicy wynosi 670 tys. zł.

2. Renowacja fundamentu i cokołu, remont podłóg i posadzek oraz budowa instalacji hydrantowej w zabytkowym kościele św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Dobieszynie.

Celem głównym jest konserwacja i rewitalizacja zabytkowego budynku kościoła. Prace będą kontynuacją rozpoczętego remontu i zapewnią zachowanie dziedzictwa kulturowego stanowiącego dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń poprzez powstrzymanie postępującego procesu zniszczeń. Zaplanowano renowację ścian fundamentowych i cokołu w celu izolacji przeciwwilgociowej ścian fundamentowych, przebudowę podłóg i posadzek, które obecnie są popękane i mają formę „luźną”, rozbudowę instalacji wodociągowej o instalację hydrantową w celu zapewnienia ochrony pożarowej drewnianego kościoła. Zakres prac obejmował będzie:

- roboty wewnętrzne;
- roboty zewnętrzne przy cokole budynku;
- roboty instalacyjne wodno-kanalizacyjne.

Szacowana wartość prac przy kościele wynosi niespełna 650 tys. zł.

Dla ww. zadań zamierza się pozyskać dofinansowanie w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.

Zadania określone w Programie realizowane będą w zdecydowanej większości przez Urząd Gminy Stromiec oraz w mniejszym stopniu w sposób pośredni lub bezpośredni przez pozostałych interesariuszy, do który w sposób szczególny zaliczyć należy:

- Gminną Bibliotekę Publiczną w Stromcu, ul. Białobrzaska 74B, 26-804 Stromiec;
- Stowarzyszenia;
- Parafię św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Dobieszynie, Sułków 32, 26 – 804 Stromiec;
- Parafię p.w. św. Jana Chrzciciela w Stromcu, ul. Białobrzaska 45, 26-804 Stromiec;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

- Starostwo Powiatowe w Białobrzegach, Plac Zygmunta Starego 9, 26-800 Białobrzegi;
- Mazowiecki Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie, ul. Nowy Świat 18/20, 00-373 Warszawa;
- właścicieli obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- instytucje odpowiedzialne za przyznawanie dotacji na zabytki.

Wszelkie uzgodnienia dotyczące zabytków będą prowadzone z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zaprezentowane w niniejszym programie informacje powinny zostać na nowo uwzględnione w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, strategii rozwoju gminy, programie rewitalizacji oraz innych dokumentach o charakterze strategicznym i planistycznym gminy, w których będzie podejmowana tematyka dziedzictwa kulturowego.

XII. BIBLIOGRAFIA

Literatura:

1. Opowieści przydrożnych kapliczek, Z. Gierała, 2010, Wyd. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza;
2. Stromiec - 750 lat osady i parafii" praca zbiorowa, Stromiec 1992; "Stromiec - 750 - lat parafii" ks. Stanisław Makarewicz, Radom 1992.
3. Słownik symboli, W. Kopaliński, Warszawa 1997
4. Geografia regionalna Polski, J. Kondracki, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
5. Geografia osadnictwa, D. Szymańska, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.

Strony internetowe:

www.dane.gov.pl
www.mapy.geoportal.gov.pl
www.wspolrzedne-gps.pl
www.igrek.amzp.pl
www.mapy.amzp.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl
www.maps.arcanum.com
www.gminy.pl
ww.ongeo.pl
www.rejestr.io
www.mapio.net
www.polskaniezwykla.pl
www.niezlomni.com
www.bing.com
www.mkidn.gov.pl
www.isap.sejm.gov.pl
www.polskiezabytki.pl
www.samorzad.nid.pl
www.stromiec.e-mapa.net
www.ugstromiec.naszbiop.pl
www.ugstromiec.pl
www.archiwum.ugstromiec.pl
www.stromiec.naszabiblioteka.com
www.gmina-bialobrzegi.pl
www.parafiadobieszyn.pl
www.parafiastromiec.pl

XIII. SPISY

13.1. Spis tabel

Tabela 1. Liczba mieszkańców Gminy Stromiec z podziałem na miejscowości	26
Tabela 2. Stanowiska archeologiczne dodane w ramach aktualizacji	42
Tabela 3. Stanowiska archeologiczne o średniej wartości poznawczej.....	45
Tabela 4. Zróżnicowanie stanowisk archeologicznych ze względu na określone funkcje	47
Tabela 5. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków	55
Tabela 6. Charakterystyka obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków	56
Tabela 8. Zabytkowe cmentarze.....	61

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

Tabela 9. Miejsca pamięci narodowej.....	61
Tabela 10. Zabytkowe kapliczki.....	63
Tabela 11. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy.....	67
Tabela 12. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami	71
13.2. Spis rycin	
Ryc. 1. Gmina Stromiec na tle kraju	23
Ryc. 2. Gmina Stromiec na tle gmin powiatu białobrzeskiego	24
Ryc. 3. Przestrzenne rozmieszczenie miejscowości w Gminie Stromiec.....	25
Ryc. 4. Stromiec w XVIII w.	30
Ryc. 5. Obszar Gminy Stromiec i okolic z 1927 r.	30
Ryc. 6. Bobrek w XVIII w.	31
Ryc. 7. Boska Wola w XVIII w.....	32
Ryc. 8. Boże w XVIII w.....	32
Ryc. 9. Ducka Wola w XVIII w.	33
Ryc. 10. Niedabyl w XVIII w.	34
Ryc. 11. Pokrzywna w XVIII w.	35
Ryc. 12. Starsza część Stromieckiej Woli w typie ulicówki	37
Ryc. 13. Obszary AZP na terenie Gminy Stromiec.....	44
Ryc. 14. Etnograficzna mapa Polski.....	49
Ryc. 15. Herb Gminy Stromiec.....	54
Ryc. 16. Lokalizacja zabytków wpisanych do rejestru zabytków	57
Ryc. 17. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków.....	58
13.3. Spis wykresów	
Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP.....	45
Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości	46
Wyk. 3. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości	60
13.4. Spis fotografii	
Fot. 1. Izba Pamięci w Stromcu	48
Fot. 2. Strój ludowy w Stromcu	50
Fot. 3. Kościół p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Dobieszynie	65
Fot. 4. Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela w Stromcu.....	66

XIV ANEKSY

Załącznik 1. Nieruchome zabytki architektury i budownictwa ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres (lokalizacja)	Datowanie	Wpis do rejestru zabytków	Wojewódzka ewidencja zabytków
1	Bobrek	dom drewniany	24	1 ćw. XX w.		
2	Boże	dwór	18	1 ćw. XX w.		
3	Boże	zabudowa przy dworze-obora murowana		1 ćw. XX w.		
4	Boże	kapliczka murowana	38	1 ćw. XX w.		
5	Dobieszyn	kościół drewniany	32	1 ćw. XX w.	Nr rej: 423/2011 z 19.04.2011 r.	WEZ
6	Dobieszyn	budynek plebani	32	1 ćw. XX w.		
7	Ducka Wola	kapliczka murowana	na skrzyżowaniu	koniec XIX w.		
8	Ducka Wola	kapliczka murowana	obok 35	koniec XIX w.		
9	Marianki	kapliczka murowana	obok 18	koniec XIX w.		
10	Niedabyl	dom drewniany	3	1 ćw. XX w.		
11	Niedabyl	dom drewniany	14	2 ćw. XX w.		
12	Niedabyl	dom drewniany	22	2 ćw. XX w.		
13	Niedabyl	dom drewniany	39	2 ćw. XX w.		
14	Niedabyl	dom drewniany	42	1 ćw. XX w.		
15	Olszowa Dąbrowa	dom drewniany	12	1 ćw. XX w.		
16	Olszowa Dąbrowa	kapliczka murowana		1 ćw. XX w.		
17	Piróg	dom drewniany	3	1 ćw. XX w.		
18	Piróg	dom drewniany	11	2 ćw. XX w.		
19	Pokrzywna	dom drewniany	8	1 ćw. XX w.		
20	Pokrzywna	kapliczka murowana		2 ćw. XX w.		
21	Stara Wieś	dom drewniany	13	1 ćw. XX w.		
22	Stara Wieś	dom drewniany	14	1 ćw. XX w.		
23	Stromiec	dom murowany	ul. Biało-brzeska 85	1 ćw. XX w.		
24	Stromiec	kościół murowany p.w. Jana Chrzciciela	ul. Biało-brzeska	1901 - 1905 r.	Nr rej: 285/A z 04.03.1985 r.	WEZ
25	Stromiec	rzeźba- św. Jan Nepomucen	50 m na wschód od kościółka, przy drodce krajowej 48	4 ćw. XIX w.	Nr rej: 1891/2005 z dnia 06.09.2005 r.	WEZ
26	Stromiec	kapliczka murowana	przy 21	koniec XIX w.		
27	Stromiecka Wola	kapliczka murowana		1 ćw. XX w.		

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

28	Zabagnie, Ugajnik	kapliczka Matki Boskiej Anielskiej	dz. 45	2 poł. XIX w.		
29	Stromiec	piaskowy nagrobek podleśniczego Jana Chruścickiego	ul. Biało-brzeska	XIX w.		WEZ
30	Stromiec	cmentarz Rzymsko-katolicki		1 poł. XIX w.	Nr.rej.84/2016 z dnia 25.01.2016 r.	WEZ
31	Zachmiel	kapliczka murowana		2 poł. XIX w.		

Źródło: Gminna ewidencja zabytków

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

Załącznik 2. Nieruchome zabytki archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr w obręb. miejsc.	Nr w AZP	Funkcja obiektu-Kultura/chronologia	Uwagi
1	Bobrek	69-67	1	6	Ślad osadnictwa - EP.Kamienia Ślad osadnictwa - EP.Brązu	
2	Bobrek	70-67	2	9	Osada - Okres nowożytny	
3	Bobrek	70-67	3	11	Osada - Okres nowożytny	
4	Boska Wola	68-67	1	10	Ślad osadnictwa – Neolit Ślad osadnictwa - Okres nowożytny	
5	Boska Wola	68-68	2	11	Ślad osadnictwa – Neolit? Ślad osadnictwa - Późne Średniowiecze	
6	Boska Wola	68-68	3	12	Ślad osadnictwa - Epoka Kamienna Ślad osadnictwa - Późne Średniowiecze	
7	Boska Wola	68-68	4	13	Ślad osadnictwa - Późne Średniowiecze	
8	Boska Wola	68-68	5	14	Ślad osadnictwa - Późne Średniowiecze	
9	Boska Wola	68-68	6	15	Ślad osadnictwa - Późne Średniowiecze	
10	Boże	68-67	1	11	Ślad osadnictwa - Późne Średniowiecze Ślad osadnictwa - Okres Nowożytny	
11	Boże	68-67	2	20	Ślad osadnictwa - Średniowiecze	
12	Boże	68-68	3	16	Ślad osadnictwa – Neolit-ep.brązu Ślad osadnictwa - Późne Średniowiecze	
13	Chmal	70-68	1	12	Ślad osadnictwa - Wczesne Średniowiecze Osada - Kultura Przeworska	
14	Chmal	70-68	2	13	Ślad osadnictwa - -EpokaKamienna, Zagroda wiejska - XX w., Nowożytność XVI-XVIII w.	
15	Dobieszyn	69-68	1	2	Ślad osadnictwa - Epoka Kamienia – wczesny okres Brązu	
16	Dobieszyn	69-68	1	3	Ślad osadnictwa - Kultura Przeworska	
17	Ducka Wola	68-67	1	14	Ślad osadnictwa - Późne Średniowiecze	
18	Ducka Wola	68-67	2	15	Ślad osadnictwa – Starożytność Ślad osadnictwa - Wczesne Średniowiecze	
19	Ducka Wola	68-67	3	16	Ślad osadnictwa - Kultura Łużycka Osada - Neolit	
20	Ducka Wola	68-67	4	24	Osada - Kultura Mierzanowicka	
21	Ducka Wola	68-67	5	25	Ślad osadnictwa - Kultura Trzcinecka	
22	Ducka Wola	68-67	6	26	Osada - Kultura Pucharów Lejkowatych	
23	Ducka Wola	68-67	7	27	Ślad osadnictwa - Okres Nowożytny Ślad osadnictwa - Późne Średniowiecze	
24	Grabowy Las	70-68	1	1	Osada- Smolarnia - Okres Nowożytny XVI - XVIII w.	
25	Grabowy Las	70-68	2	2	Ślad osadnictwa – Neolit? Ślad osadnictwa – Starożytność-wczesne średniowiecze Zagroda wiejska (smolarnia) - Okres Nowożytny	
26	Helenówek, ob. Matyldzin	69-68	1	6	Ślad osadnictwa – Epoka kamienia- wczesna epoka brązu	W karcie KESA pod miejscowością Helenówek w gm. Głowaczów. Terytorialnie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024-2027

						stanowisko znajduje się w gm. Stromiec.
27	Kalinów	70-67	1	8	Ślad osadnictwa – Wczesne Średniowiecze Ślad osadnictwa - Średniowiecze	W karcie KESA przypisane pod gm. Stara Błotnica. Terytorialnie stanowisko znajduje się w gm. Stromiec.
28	Krzemień	68-67	1	1	Ślad osadnictwa - Starożytność Ślad osadnictwa - Nowożytność	
29	Krzemień	68-67	2	2	Ślad osadnictwa - Kultura Łużycka	
30	Krzemień	68-67	3	3	Ślad osadnictwa - Epoka Kamienia Osada - Kultura Łużycka	
31	Krzemień	68-67	4	4	Ślad osadnictwa - Kultura Trzciniecka Osada - Okres Nowożytny	
32	Krzemień	68-67	5	5	Ślad osadnictwa - Kultura Trzciniecka	
33	Krzemień	68-67	6	6	Ślad osadnictwa - Kultura Trzciniecka Ślad osadnictwa - Starożytność	
34	Krzemień	68-67	7	7	Ślad osadnictwa - Kultura Trzciniecka	
35	Krzemień	68-67	8	8	Ślad osadnictwa - Wczesne Średniowiecze	
36	Krzemień	68-67	9	9	Ślad osadnictwa - Kultura Ceramiki Grzebykowo- Dołkowej	
37	Ksawerów Stary	69-67	1	10	Osada – Późne Średniowiecze	
38	Lipskie Budy	69-68	1	4	Ślad osadnictwa - Późne Średniowiecze Osada - Okres Nowożytny	
39	Lipskie Budy	69-68	2	5	Ślad osadnictwa - Średniowiecze Osada - Nowożytność	
40	Małe Boże	68-67	1	12	Ślad osadnictwa - Wczesne Średniowiecze	
41	Małe Boże	68-67	2	13	Ślad osadnictwa - Wczesne Średniowiecze	
42	Małe Boże	68-67	3	21	Ślad osadnictwa - Okres Nowożytny	
43	Mokry Las	69-67	1	5	Ślad osadnictwa - Średniowiecze Osada - Nowożytność	
44	Mokry Las	69-67	2	4	Ślad osadnictwa - Średniowiecze	
45	Mosty	69-67	1	11	Ślad osadnictwa - Wczesne Średniowiecze Ślad osadnictwa - Nowożytność	
46	Mosty	69-67	2	12	Ślad osadnictwa - Epoka Kamienia	
47	Niedabył	69-67	1	8	Ślad osadnictwa – Epoka kamienia- wczesna epoka brązu	
48	Niedabył	68-67	1	18	Cmentarzysko? – Kultura łużycka Cmentarzysko? – Kultura przeworska Osada? – Wczesne średniowiecze Osada – Średniowiecze Osada – Okres Nowożytny	
49	Niedabył	68-67	2	19	Ślad osadnictwa - Kultura Pucharów Lejkowatych, Ślad osadnictwa - Okres Nowożytny	
50	Niedabył	68-67	3	22	Ślad osadnictwa - Wczesne Średniowiecze	
51	Niedabył	68-67	4	23	Ślad osadnictwa - Starożytność	
52	Piróg	69-67	1	1	Osada - Średniowiecze	
53	Piróg	69-67	2	2	Osada - Późne Średniowiecze Ślad osadnictwa - Nowożytność	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stromiec na lata 2024 - 2027

54	Piróg	69-67	3	3	Ślad Obozowiska - Epoka Kamienia	
55	Piróg	70-67	4	10	Osada - Średniowiecze	
56	Stara Wieś	68-67	1	17	Osada Wczesne - Średniowiecze	
57	Stromiec	69-67	1	9	Cmentarzysko - Kultura Grobów Kłoszowych	
58	Stromiec Podlesie	69-68	1	1	Osada - Okres Nowożytny, Ślad Osadnictwa - Późne Średniowiecze	
59	Stromiecka Wola	69-67	1	7	Osada - Kultura Przeworska	
60	Strzyżyna Stacja, ob. Boska Wola	68-68	1	6	Ślad Osadnictwa – Kultura świderska Obozowisko – Epoka brązu Ślad osadnictwa – Okres wpływów rzymskich	W karcie KESA pod miejscowością Strzyżyna Stacja w gm. Grabów na Pilicą. Terytorialnie stanowisko znajduje się w gm. Stromiec.
61	Strzyżyna Stacja, ob. Boska Wola	68-68	2	10	Ślad Osadnictwa – Epoka brązu	W karcie KESA pod miejscowością Strzyżyna Stacja. Terytorialnie stanowisko znajduje się w gm. Stromiec. W GPOnZ 2017-2020 wskazane pod miejscowością Stromiecka Wola
62	Zator	67-67	1	53	Ślad Osadnictwa - Okres Nowożytny	

Źródło: Wojewódzka ewidencja zabytków